

Globalisaatiokeskustelu ja nuorisopolitiikka

Muistio

Tommi Hoikkala (toim.)
28.6. 2001

SISÄLLYS

Globaali nuorisopolitiikka?

Tommi Hoikkala _____ 3

Pienoiskulttuurien uusuniversalismi

Merja Hermonen _____ 9

Globaali nuorisokulttuuri ja uusyhteisöllisyyden etiikka

Pia Lundbom _____ 16

Sukupolvet globaalissa liikkeessä

ATTAC esimerkkinä monisukupolvisen globalisaatiokritiikin mahdollisuudesta

Eeva Luhtakallio _____ 26

Nuorten ideologiset perusarvot, maailmankuva ja globalisaatio

Helena Helve _____ 33

Kohti monikansalaisuutta?

Päivi Harinen _____ 40

Työyhteiskunnan tulevaisuus globalisaation puristuksessa

Pasi Pyöriä _____ 45

!Älä unohda: informaatioteknologiat ovat myös vapaudenteknologioita;

Juha Suoranta _____ 51

Globaali epäily ja poliittinen oppimismahdollisuus 'pohjoisen' nuorisopolitiikassa

Kari Paakkunainen _____ 57

YK:n mahdollisuudet globalisaatiofoorumina

Unto Vesa _____ 68

Institutionaalisuus ja osallistuminen

Tapio Kuure _____ 72

Globaali nuorisopolitiikka?

Tommi Hoikkala

Opetusministeriön nuorisoyksikkö tilasi 9.5. 2001 Nuorisotutkimusverkostolta muistion *Globalisaatiokeskustelu ja nuorisopolitiikka*. Muistion asiayhteys on Suomessa mahdollisesti vuonna 2003 järjestettävä YK:n nuorisoministereiden konferenssi ja sen valmistelut.

Aihe on kuin rannaton meri, eikä siitä ole liemmin ollut suomalaista eikä kansainvälistä nuorisotutkimuskeskustelua. Mistään kiteytyneestä tutkimustraditiosta ei voi puhua. Tämän vuoksi tekstisikermä on visioiva ja rosoisuudellaan näkökulmia etsivä. Teemassa muotoutuu merkittävällä tavalla nuorten asemaan, tilanteeseen ja identiteetteihin, osallistumiseen, demokratiaan ja (maailman) kansalaisuuteen liittyviä seikkoja. Myös hallinnan kysymyksiä: valtaa, taistelua, eriarvoisuuksia, ihmisoikeuksia, riskejä. Sekä kiinnostavia sukupolvijakoja ja kenties myös sukupuolijakoja. Uhkaa ja mahdollisuuksia. On myös aihepiirejä jotka jäivät kartoittamatta – aids, terveys, koulutus, ympäristö. Ja suurin haaste on se miten tämän kaiken kääntää nuorisopolitiikaksi.

Koska teema on auki koko maailmaan, kirjoittajina on myös muita kuin nuorisotutkijoita. Kukin kirjoittaja tuo oman näkökulmansa aihepiiriin. Muistio onkin kooste tutkijapuheenvuoroja, joiden avulla voidaan kysyä – mikä on globaali nuorisokysymys. Vai onko noita kysymyksiä monta? Ja miten niitä voidaan rajata?

Mikä globalisaatio?

Käsillä olevan muistion teksteissä globalisaatio piiryy monihahmoisena prosessina ja yhteyksien kulkuna. Sitä tarkastellaan kymmenestä näkökulmassa, niinpä globalisaatio on:

1. *kulttuurivirtausten liikettä*, jossa ihmisten, ajatusten ja kulttuuristen mallien toisiinsa nivoutuminen luo avoimesti sykkivän verkon (Merja Hermonen)
2. *yhteisöllisyyttä*: nuorisokulttuurien uudet yhteisöllisyyden muodot tuottavat uuden moraalisen tietoisuuden globaalissa ajassa (Pia Lundbom)
3. *monisukupolvista sosiaalista liikehdintää*, joka kumpuaa maailmanlaajuisesta tyytymättömyydestä globalisoituvan maailman valtiokeskeistä järjestelmää vastaan (Eeva Luhtakallio)
4. *sukupolvittaisia arvostusten, asenteiden ja maailmankuvien rakenteita* (Helena Helve)
5. yksittäisten *ihmisten ja ihmisryhmien kansallisvaltioiden väliset rajat ylittävä liikkuvuus*, josta syntyy uutta maailmankansalaisuutta tai sisäänpäin kääntyvää kansallista torjuntaa (Päivi Harinen)
6. *työpaikkakilpailua*, joka tuottaa työvoiman polarisaatiota, yhteiskunnallista jakoa hyviin ja huonoihin töihin sekä muita työelämän ristiriitoja (Pasi Pyöriä)
7. *informaatioteknologian kahlittua vs. liikevoimaista käyttöä* ja nimenomaan jälkimmäistä kriittisen pedagogian palveluksessa (Juha Suoranta)
8. *uuden aikakauden erityistä poliittista tilaa*, glokaalia maailmaa, jossa paikallinen (lokaali) ja globaali yhtyvät ja tuottavat *mahdollista kuvittelevan ja kaikkea epäilevän* uuden poliittisen toimijan, joka tiivistyy ironiseen ja epäilykykyiseen nuorisoon (Kari Paakkunainen)
9. *maailman kaikkien kolkkien kohtalonyhteyttä*, joka juontuu keskinäisriippuvuudesta; sen riskit ovat talouden hallitsevuus ja vahvojen valta, mahdollisuudet todellinen ihmiskuntapolitiikka ja maailmakylä sekä YK tämän hallinnan mekanismina (Unto Vesa)
10. *kansalaisjärjestöjen monikansallista yhteistyötä* (Tapio Kuure)

Nämä näkökulmat voi koota yhteisöllisyyden, kansalaisyhteiskunnan (ml. yhteiskunnalliset liikkeet), informaatioteknologian ja työnorganisatorisen globalisaation ulottuvuuksiksi. Näin kymme-

nen teemaa yhdistyvät neljäksi ulottuvuudeksi. Globalisaatio on myös paljon muuta kuin talousvetoinen kasvoton prosessi.

Globalisaatiokriittiset liikkeet

Tiedotusjulkisuuksista tuttu yksiniittäisyys on vieras tarkastelutapa tämän muistion puheenvuoroissa. Tällaista yksiniittäisyyttä on esimerkiksi Helsingin Sanomien otsikoidessa (20.6.2001, A8) uutisen Suomen hallituksen globalisaatioselvityksestä ”*Hallitus: Globalisaatio on väistämätöntä ja hyödyllistä*” – itse uutisen aiheena olevaa tekstiä minulla ei ole ollut käytössäni, joten sitä en tässä arvioi. Saman henkisesti globalisaatio-aktivismia, globalisaatiokritiikkiä ei liene viisasta tiivistää pelkäksi uusprotektionismiksi. Eikä aktivismissa ole kyse ”vain” historian toistojen ja vastareaktioiden vuorovaikutuksesta sukupolvien ketjujen tosiasiaina (vrt. 60-luvun radikalismien artikuloima kansainvälinen tietoisuus ja solidaarisuus verrattuna tämän ajan nuorten ratkaisuihin samojen ongelmien ääressä).

Mistä näissä liikkeissä on kyse? Pia Lundbomin tekstin katse globalisaatiokriittisiin liikkeisiin kertoo markkinatalouden vastustamisesta. Tarkemmin sanottuna Göteborgin mielenosoituksissa näytti Lundbomin mukaan olleen kyse tilkkutäkkillisestä osanottajia, joista yhdet protestoivat Nizzan sopimusta, toiset Bushin politiikkaa vastaan, kolmannet monikansallisia yrityksiä ja kapitalismia vastaan, neljännet protestoivat taloudellisten arvojen ylivaltaa vastaan ja viidennet avoimemman kansalaisyhteiskunnan puolesta, kuudennet ajoivat globalisaation haittojen hallintaa. Eivätkä globalisaation hallintaa ajavat aktivistit ole Tuppuvylän lapsia: globalisaatiokritiikin toimijat käyttävät tehokkaasti uuden teknologian keinoja ja levittäytyvät maailmanlaajuisesti vuorovaikutusfoorumiksi internetin välityksellä. Lisäksi on syytä panna merkille, että nuorten lisäksi liikkeellä on muitakin, esimerkiksi Attacissa kyse on monisukupolvisesta liikkeestä (Eeva Luhtakallio).

Toisaalta Helena Helve kysyy, onko globaaleja sukupolvien arvoja. Siihen voi lisätä kysymyksen, onko globaaleja arvoja siinä muodossa, että maailman kaikki (nuoret) kansalaiset voivat allekirjoittaa ne samalla tavalla. Köyhät ja rikkaat keskustoissa ja periferioissa, tietoisin nuoriso (Väyrynen 2001, 11) ja tavallinen nuoriso tai kaupallisesti globaali nuoriso ja kulutuskriittisesti globaali nuoriso. Ja kuinka tärkeä on *tunne* globaalista yhteisyydestä (Merja Hermonen)? Jos jalassa ovat samantalliset lapsityövoimin valmistetut Niket, mutta elämisen yhteys on toiselle Sao Paulon slummi ja toiselle pohjoinen työyhteiskunta? Ja Pasi Pyöriän tekstin neuvomana retorista kyselyä jatkaen: kumman vanhemmat tarjoavat lapsilleen kestävämmän työnteon mallin: turbokapitalismin uraohjus-perheenisä vai köyhien yhteiskuntien vanhemmat. On helppo nähdä, että myös perhe on globalisaation teema.

Kansalaisuuden käsite elää ja saa uusia sisältöjä sekä määreitä (Päivi Harinen). Uudet, taloudelliseen globalisaatioon näkyvyyttä ajavat liikkeet näyttävät olevan uusia erityisesti pohjoismaisessa mielessä. Onhan pohjoismaiselle kansalaisuuden käsitteelle ollut ominaista Eeva Luhtakallion sanoin *osallistuva korporatismi, joka yhdistää kansalaisen järjestöjen välityksellä kiinteästi valtioon*. Nyt irtonaisempi, pistemäisempi ja suorasti toiminnallisempi, mannermaisesti kantaa ottava perinne alkaa saada jalan sijaa. Vai alkaako, tilanteessa jossa länsimaiden yhteiset ylikansalliset päätöksentekofoorumit näyttävät riittämättömiltä.

Tässä kohtaa tämän kirjoittaja voisi toimia eräänlaisena *jäittä hattuun miehenä tai hyvin keskikäisenä sosiologisetänä* ja muistuttaa uusien liikkeiden tutkimuksen tuloksista, jotka ovat peräisin jo hamalta 1980-luvulta (Hyvärinen 1985). Yhteiskunnallisten liikkeiden kehkeytymisen metaforinen kaava on rakastuminen – se alkaa hulluuntumisesta, jota luonnehtii euforinen sulautuminen,

porukkaa tulee lisää, osallistujamäärät kasvavat, toimijat leijuvat intensiivisissä kohtaamoissa, koska elämälle on löytynyt merkitys. Mutta arki alkaa hiipiä vähitellen ja järki ottaa omansa, tunnereakteet maltillistuvat ja toiminnot formaalistuvat. Aletaan väsäätä sääntöjä ja anomaan valtionapuja (jos Suomessa ollaan), osallistujien määrä laskee, pysyvät aktiivit vakiinnuttavat paikkansa. Tapio Kuure ja Unto Vesa löytävät kansalaisjärjestöille ja YK:lle myös tällaisessa rakenteessa merkittäviä tehtäviä kun etsitään foorumeita käsitellä maailmanlaajuisesti globalisaation kysymyksiä. Mitä YK:iin tulee, keskeinen viite YK:n rooliin globalisaatiossa on pääsihteeri Kofi Annanin viime syksyiseen YK:n millenium-istuntoon valmistunut raportti (Annan 2000).

Mutta ehkä tuo yhteiskunnallisten liikkeiden metaforinen kaava ei enää päde samalla tavalla myöhäismoderneissa mediayhteiskunnissa. Kari Paakkunainen näkee tavallisten nuorten poliittisuudessa ennen näkemättömiä seikkoja sekä etsii ajatuksia *uuden aikakauden synnystä*, jossa vaikuttaminen etsii uusia uomia. Tärkeää ovat pirstoutuneet yhteisöt, hetkelliset liittymät, ryhmittymät ja niiden kiihkeän sosiaalipsykologian tuottamat tunteenpurkaukset, postmodernin sosiologian termein *mielikuvayhteisöt*. Tämä nostaa tiedotusjulkisuuden ja valtamediat prosessin keskeiseksi tekijäksi. Kun journalismi janoaa aina dramatiikkaa, vastakkainasetteluja, kärkevyyttä, niin mitä silloin esimerkiksi Göteborgista jäi käteen tai mieleen (?). Juha Suorannan ja Eeva Luhtakallion tekstien virittämänä voi tähän liittyen kysyä, *meneekö esittävyys edustavuuden edelle*. Vastaus lienee myönteinen. Sama asia oli esillä taannoisessa nuorten äänestämättömyyttä pohtineessa Nuorisotutkimusverkoston muistiossa, jossa *politiikan popkulttuuristuminen* oli muuan teema (ks. <http://www.alli.fi/nuorisotutkimus/nuoriso-www/index.html>).

Mustat aukot

Mainitut muistion neljä globalisaation ulottuvuutta on kuitenkin verraten vähän siinä katsannossa, että saksalainen riskiyhteiskunnan sosiologi Ulrich Beck (1999, 59) jaottelee globalisaation kommunikaatiotekniseen, ekologiseen, taloudelliseen, työnorganisatoriseen, kulttuuriseen ja kansalaisyhteiskuntaan liittyvään ulottuvuuteen. Beckiä sihtinä käyttäen muistiosta jää jotain uupumaan, tässä on mustat aukkonsa. Poliittiset seuraukset ja kansalaisyhteiskunnan reaktiot, jotka aiheutuvat globalisaatoriskeistä rekisteröidään muistion teksteissä hyvin, niin ikään muistion teksteissä keskustellaan yhteisöllisyyden ja kansalaisyhteiskunnan tekijöistä sekä kulttuurisen globalisaation seikoista kiinnostavalla tavalla. Puheenvuorot ovat sikäläkin ajankohtaisia, että niissä osutaan osin samaan kuin esimerkiksi Presidentti Tarja Halonen taannoisessa haastattelussa (HS 22.6.2001, D 1-2). Siinä hän vetosi nuorten älyyn, jotta kateissa oleva äänestämisen ja yhteiskunnallisen päätöksenteon linkki jälleen löydetäisiin. Muistion puheenvuorot nivoutuvat hyvin myöskin muuhun menossa olevaan suomalaiseen debattiin. Villiina Hellsten kirjoittaa (HS 25.6.2001, A4) uusista poliittisista identiteeteistä ja näkee niiden pohjautuvan erilaisten *globaalien yhteisöjen jäsenyyksille*, jolloin tällaiset identiteetit eivät rakennu vahvassa mielessä kansallisesta minuudesta käsin, eivätkä välity edustuksellisen demokratian mekanismien kautta. Tämä leikkaa mainiosti Merja Hermosen havaintoon suomalaisesta 17-vuotiaasta goottityöstä – goottilaisuus on yksi heavymetal-musiikin alalajeista – joka kertoo *eniten maailmassa vastustavansa amerikkalaista kaksinaismoralismia*. (!)

Aivan oma maailmansa on se, mitä ovat tällaisen asiantilan seuraukset edustuksellisen päätöksenteon foorumeille kansainvälisellä tasolla (ks. myös Annan 2000). Teema on hyvinkin kelvollinen globaalien nuorisopolitiikan asialistalle. Jos jotain näihin muistion teksteihin lisää kaipaisi, se voisi koskea nuorisopolitiikkaa. Toinen huoli koskee tarkastelumme painottumista lännen näkökulmiin. Informaatioteknologia – esimerkiksi – lienee lännen teema. Se ei ole vastaus terveysongelmiin eikä se ratkaise elämän infrastruktuurin ongelmia: *riittävää vettä ja sähköenergiaa saantia tai kunnan teitä ihmisten ja tavaroiden kulkea*, kuten Juha Suoranta kirjoittaa. Koeteltua sosiologian toisaalta-

toisaalta -välinettä käyttäen väitteen informaatioteknologian länsipainotteisuudesta voi kuitenkin yrittää kääntää nurin. Suoranta lainaa intialaisessa slummissa internet-projektia johtanutta Sugata Mitraa: ”Internetin tiedon on oltava yhtä hyvin saatavilla kuin veden ja sähkön ... Emme voi asennoitua niin, että ensin tarvitsemme koulun, sitten opettajat ja koulua käyvät lapset ja vasta sitten internetin. Sanoisin päinvastoin, antakaa heille internet nyt.”

Kohti nuorisopolitiikkaa

Jos muistion tekstejä lukee nuorisopolitiikan kehyksessä, on seuraava listaus luetun perusteella mahdollinen.¹ Voi siis kysyä: mitä aineksia globalisaatiokeskustelu tuo nuorisopolitiikkaan. Listauksen asiat eivät ole tärkeysjärjestyksessä.

1) osallistumisrakenteet

Jos ja kun uudet poliittiset identiteetit rakentuvat globaalien yhteisöjen jäsenyyksille, vanha edustuksellinen päätöksenteko joutuu ongelmiin. Tietysti kannattaa kysyä missä määrin arvio pitää paikkaansa eri yhteiskunnissa ja eri yhteiskuntien eri osaryhmissä; kansallisten minuuksien identiteettejä luova voima lienee edelleen tallella, mutta millä tavoin, siinäpä kysymys. Tähän alueeseen liittyy myös demokratiaongelma. Voidaan väittää, että nuorten kansalaisten näkemykset eivät välity tehokkaasti päätöksentekoon, koska ne käsitetään ulkoparlamentaarisisina viesteinä. Kysymyksen mutkikkuus korostuu kun sitä ajattelee koko maailman nuorten asiana. Miten YK:ta tulisi kehittää jotta se toimisi tehokkaana foorumina nuorten globaalien kysymysten käsittelyssä ja että YK:lla on relevanssia globalisaation hallinnan kannalta?

2) elinolot ja nuorisotyö

Nuorisopolitiikan suomalainen käsite tai ymmärrys korostaa nuorten elinoloja sekä kansalaistoimintaa. Nuorisopolitiikka linkittyy nuorisotyöhön, kansalaisjärjestöihin ja vapaaehtoistyön kenttään. Yhteys globaaliin keskusteluun on selkeä: kansalaisjärjestöt erottuvat eettis-moraalisina äänitorvina (vrt. kulutuskriittisyys, talouskriittisyys, euro/länsimaiskriittisyys) ja resonanssi globaaliin nuorisokulttuurin on niin ikään erottuva (internet, amerikanismi, ääriliikkeet, uudet globaalit pienoiskulttuurit). Sen sijaan nuorisotyö globaalina käsitteenä ei saa sisältöä, onkin selkeä haaste on kehittää globaalin nuorisotyön ajatusta.

3) perhe ja sukupolvien suhteet

Kysymykset sukupolvisuhteista ja perhesuhteista ovat ajankohtaisia globaalissa mielessä. Työmarkkinoiden liike repii perheitä ja niiden eri jäseniä eri maihin, perheenyhdistämishjelmat ovat usein puutteellisia ja nuoret jäävät usein yksin ilman vanhempia tai vanhempiensa kasvattajiksi (vrt. maahanmuuttajanuoret Suomessa). Sukupolvisuhteet saavat uusia ulottuvuuksia esimerkiksi sosiaalisuhteiden kautta, kun katsotaan perheen käsitettä globaalin liikkeen näkökulmasta. Perhepolitiikka ja sukupolvien sopimus nousee globaalilla tasolla tärkeäksi.

¹ Tässä kohdassa olen kiitoksen velkaa Nuorisotutkimusverkoston suunnittelija Leena Suurpäälle, joka auttoi alla olevan hahmotuksen luomisessa.

4) *monikulttuurisuus*

Monikulttuurisuus tuo globaalisuuden arkipäivään, antaa globaalille diskurssille kasvoja, käytäntöjä. Arjen sosiaalinen todellisuus on usein kaukana (kosmopoliittisesta) maailmankansalaisuudesta, interrailauksesta tai Music TV:n elämysfääreistä. Sanalla sanoen rasismi on läsnä. Se nostaa nuorten arkipäivän syrjinnän ehkäisyyn, maahanmuuttajien/etnisten vähemmistöjen osallistumismahdollisuuksien lisäämisen ja kysymyksen vähemmistönuorten yhteiskunnallisesta jäsenyydestä (koulussa, nuorisotalolla, julkisissa tiloissa) keskiöön.

5) *nuorten kansalaisuus*

Kansalaisuuden lunastaminen tuo esiin kysymyksen nuorten oikeuksista ja velvollisuuksista – tai niiden rajusta kirjosta, joka vetää kuilun etenkin köyhien ja rikkaiden tai nopeasti kehittyvien maiden välille. Ketkä ovat globaalin nuorisopoliittisen keskustelun todelliset vähemmistöt tai marginaalit: kehitysmaiden nuoret yleisesti? Nopeasti urbanisoituvien keskuksien kaduilla elävät nuoret, joille prostituutio ja huumeet ovat arjen tosiasioita? Maaseudulle syrjäytyvät nuoret? Juurettomat nuoret, jotka virtaavat pakolaisina maasta toiseen, liian usein erillään vanhemmistaan ja yhteisöistään? Internetin ulottumattomissa kasvavat nuoret?

6) *paikallisen ja globaalin keskinäissuhde*

Globalisaatio rakentaa jännitteen nuorten paikallisten tarpeiden/toiveiden/elämänmahdollisuuksien sekä globaalien trendien välille. Tässä on sekä kyse täydentävästä suhteesta (paikallisuuden ja globaalisuuden vuoropuhelu) että vastakkaisista vetovoimista (globaalit trendit tekevät paikallisista oloista entistä eriarvoisempia: uudet keskustat ja periferiat).

7) *digitaalinen tasa-arvo*

Digitaalisen kuilun kaventaminen rikkaiden ja köyhien maiden välillä on keskeinen globalisaation poliittinen ja taloudellinen kysymys. Se ei tietenkään ratkaise perustavia infrastruktuurin tai terveydenhuollon kysymyksiä. Silti sitä ei kannata väheksyä. Internet voi olla tehokas koulutuksen ja demokraattisen pedagogian väline. Yhdistetään tämä Harri Holkerin näkemykseen tehokkaimmasta tavasta poistaa köyhyyttä kehitysmaista: lisätään tyttöjen ja nuorten naisten koulutusta.

8) *globaalin nuorisopolitiikan rajat*

Onko olemassa nuorisopolitiikkaa esimerkiksi ihmisoikeuspolitiikkana? Voi myös kysyä mikä on nuorisokysymyksen suhde lasten oikeuksien julistukseen ja muihin YK:n toimintaohjelmiin sekä kokouksiin ja konferensseihin (esimerkiksi aids-kokous, rasisminvastainen maailmankonferenssi, lapsi-Summit)? Millä tavoin nuorisopolitiikan käsite on kirkas ja spesifi globaalilla tasolla? YK:n *The World Programme of Action for Youth to the Year 2000 and Beyond* määrittelee kymmenen prioriteettia: koulutus, työllisyys, nälkä ja köyhyys, terveys, ympäristö, huumeet, rikollisuus, vapaa-aika, tytöt ja nuoret naiset, osallisuus ja päätöksenteko. Olisiko tähän mitään lisättävää? Informaatioteknologia ja digitaalinen tasa-arvo? Globalisaation hallinta? Vai täytyisikö löytää jotain erityistä – nuorisokysymyksen ja globaalin nuorisopolitiikan tärkein lenkki, jota vetämällä liikkuu koko ketju? Entä mitä tuollaiset erityisemmät nuorisopolitiikan ja nuorisotyön tavoitteet ja käsitteet tarkoittaisivat nimenomaan kehitysmaiden näkökulmasta? Tasa-arvon ja eriarvoisuuden suhde globaalissa nuorisopolitiikassa on keskeinen ulottuvuus, koska nuorten elonolojen kirjo on hurja. Miten kansallisesti tutut kysymykset syrjäytymisen – tai mieluummin syrjinnän – ehkäisystä asettuvat globaalilla tasolla.

Lopuksi

Globaali nuorisokysymys pilkkoutuu tässä muistiossa moneen osaan. Haluan päättää tämän pienen johdatukseni nuorisotutkijoiden tekstiin Kofi Annan-sitaattiin:

"Few people, groups or governments oppose globalization as such. They protest against its disparities. First, the benefits and opportunities of globalization remain highly concentrated among a relatively small number of countries and are spread unevenly within them. Second, in recent decades an imbalance has emerged between successful efforts to craft strong and well-enforced rules facilitating the expansion of global markets, while support for equally valid social objectives, be the labour standards, the environment, human rights or poverty reduction, has lagged behind. More broadly, for many people globalization has come to mean greater vulnerability to unfamiliar and unpredictable forces that can bring economic instability and social dislocation, sometimes at lightning speed." (Annan 2000, 10)

Lähteet

Annan, Kofi A. (2000): Millennium Report of the Secretary-General: "We, the peoples: the role of the United Nations in the 21st century" [<http://www.un.org/millennium/sg/report/full.htm>]

Beck, Ulrich (1999) Mitä globalisaatio on? Viherkäsityksiä ja poliittisia virtauksia. Tammer-Paino.

Hyvärinen, Matti (1985) Alussa oli liike. Vastapaino.

United Nations: The World Programme of Action for Youth to the Year 2000 and Beyond [<http://www.un.org/events/youth98/backinfo/ywpa2000.htm>]

Väyrynen, Raimo (2001) Globalisaatiokritiikki ja kansalaisliikkeet. Gaudeamus.

Pienois-kulttuurien uusuniversalismi

Merja Hermonen

Suomalaiset käyvät peruskoulun, saunovat usein lauantaisin, puhuvat kännykkään ja kuuluvat 85,2 prosenttisesti kirkkoon (Tilastokeskus 2000). Suomalaisessa yhteiskunnassa voidaan monessa mielessä puhua valtakulttuurista. Valtaosa väestöstä tekee samantyyppisiä valintoja jo sitoutumalla yleiseen joskin historian saatossa muuttuvaan yhteiskuntajärjestykseen. Osin valtakulttuurin siipien suojassa, osin sitä vastaan rivakasti pyristellen ja myös sitä muuttaen elää, kasvaa, vaihtuu ja kiihtuu erilaisia usein nuorisokulttuurisia pienois-kulttuureja, joissa ihmisiä yhdistää jokin tietty yhteinen ja erityinen arvostus tai arvojen joukko. Tämän artikkelin tarkoituksena on pohtia sitä, miten erilaiset pienois-kulttuurit suhtautuvat globalisaatioon, millä lailla ne ovat globaaleja ja tuottavat valtakulttuurin sisällä mahdollisesti uudenlaista globaalisuutta. Yhtenä esimerkkinä pienois-kulttuurisuudesta toimii uusheimoisuus-identiteetti, joka on tunnistettavissa esimerkiksi rationalististen satanistien ajattelusta.

Pienois-kulttuurit osana globalisaatiota

Kulttuuriset arvostukset eivät ole itsestään selvästi sidottuja kansallisvaltioihin tai maantieteellisiin rajoihin. Rajat kulttuuristen virtausten välillä ovat liikkuvia. Nuorisokulttuuriset virtaukset kantavat Suomessa niin kuin muuallakin mukanaan koko ajan vaihtuvaa ja kansainvälisestikin vaikuttavaa aatteellisuuden kirjoa. Siinä missä lättähatut, hipit ja punkkarit ovat historiaa, skinit, eläinaktivistit, blackmetalitit ja monet muut ovat astuneet menneiden tyylien ja aatteiden tilalle entisiä muokaten. Samat ajatukset toistuvat nuorisokulttuurisissa virtauksissa eri muodoissa, uusia poimitaan. Nuorten aatteellisuus ei näytä kadonneen aikojen saatossa, vaikka päinvastaisiakin väitteitä kuulee.

Kulttuurinen globaalisatio kantaa käsitteenä monenlaisia merkityksiä. Sillä voidaan tarkoittaa esimerkiksi USA-vetoista kaupallisen viihdeteollisuuden vyöryä muualle maailmaan tai länsimaista kulttuuri-imperialismia. Tässä yhteydessä globalisaatiolla tarkoitetaan kuitenkin yksinkertaisesti kasvanutta liikettä yli maantieteellisten rajojen. Kulttuurinen globaalisatio tarkoittaa kasvavaa kulttuurivirtausten liikettä, ihmisten, ajatusten ja kulttuuristen mallien ylikansallista liikkumista ja verkottumista, toisiinsa nivoutumista. Globalisaatio on jatkuvasti käynnissä oleva prosessi, eikä tällaisena käsitteenä sisällä kulttuurien näkökulmasta mitään itsestään selvää arvolatausta. Globalisaation moottorina näyttää toimivan kansainvälinen ja osin kansallinenkin taloudellis-tekniinen kehitys ja kilpailu, jota sosiaaliset, ympäristöön ja arvoihin liittyvät muutokset sitten seuraavat. Näin yksisuuntaisesta prosessista tuskin kuitenkaan on kysymys.

Modernisaatioteorian mukaan ja modernisaation näkökulmasta taloudellinen kehitys liittyy mm. kaupungistumiseen, massojen kouluttamiseen ja ammatilliseen erikoistumiseen, byrokratisoitumiseen ja viestinnän kehitykseen. Kulttuuri, talous ja politiikka tukevat toistensa kehitystä. Tämä kehitys ei ole lineaarista, eikä sitä siksi voi yksioikoisesti ennustaa (Inglehart 1990, 1997, 8-12). Arvot ja ideologiat ovat osa globalisaation sisältöä tai raaka-ainetta, joka liikkuu. Pelkästä länsimaistumisesta ei ole kysymys, vaikka länsimaat modernisaation pääpromootoreina ovat toimineetkin.

Globalisaatiokritiikki ja globalisaatiota vastustavat liikkeet näyttävät suuntaavan kritiikkinsä kärjen lähinnä kansainvälisen talouden oikeudenmukaisuus-kysymyksiin. Yksittäisen (pienois)kulttuurin tai yksilön kannalta globalisoituminen merkitsee paljon muutakin: se voi näyttäytyä sekä uhkina että mahdollisuuksina. Maailmansotien jälkeiset sukupolvet ovat kasvaneet tietoisina globaaleista uhkista, joita ovat aseteknologisen tuhovoiman kasvaminen, väestönkasvu, ympäristön tuhoutumi-

nen. Lisääntyvän maantieteellisen, viestintäteknologisen tai virtuaalisen – ihmisten, teknologioiden ja informaation – liikkumisen seurauksena on tiedostettu myös globaalit mahdollisuudet: uudenlaiset elämäntavat ja kansainvälinen verkostoituminen. Pienoiskulttuurit tarjoavat mahdollisuuksia erilaisiin yhteisyyden ja yhteisöllisyyden muotoihin, enenevässä määrin myös tunteeseen globaalista yhteisyydestä. Ne luovat valtiosta riippumatonta niin kutsuttua poikkikansallista tilaa (transnational space), johon voidaan henkilökohtaisesti samastua ja jossa arvot suuntaavat ihmisten toimintaa (Väyrynen 2001, 42).

Globalisoituvassa tietovirrassa eri yhteyksissä esille nousevat yhteiset arvoelementit ja kiinnostuksen kohteet voidaan tunnistaa maantieteellisesti kauempaa ja nopeammin kuin ennen. Entistä eriytyneempien teemojen ympärille on mahdollista luoda ainakin länsimaihin leviäviä kaupallisia trendejä. Tyyliä jakaantuvat nopeasti sivuteemoihin. Pelkästään Heavymetal-musiikista erottuvat 1990-luvun aikana death- ja blackmetalit, goottilaisuus, jotka erottuivat myös pienoiskulttuurisina puheutumistrendeinä eri puolilla hevimusiikkia kuuntelevaa maailmaa.

Järjestöissä ja verkostoissa kansainvälinen organisoituminen on jokamiehen mahdollisuus siellä missä siihen on sosiaaliset, koulutukselliset, tekniset ja taloudelliset mahdollisuudet. Tietoverkot ja uudet lääketieteen saavutukset ovat toistaiseksi vain osan ihmisistä saatavissa, mutta teknologisen kehityksen suuntana on selkeästi globaalistuminen.

Persoonallisia identiteettitekijöitä korostavat pienoiskulttuurit näyttävät olevan valikoivalla tavalla globaaleja. Muualla maailmassa omien tavoitteiden kannalta tehokkaiksi koettuja toimintamalleja lainataan kansainvälisesti ja myös pienkulttuurista toiseen. Esimerkiksi joidenkin pienkulttuurien on tarkoituksenmukaista verkoistoitua ilman julkisuutta, toisille on eduksi nimenomaan hankkia sitä. Eläintarhaiskut tai eläinkuljetuksia vastustavat aktiot saavat niillä tavoiteltua näkyvyyttä, ja vaikuttavat mahdollisesti myös sitä kautta julkiseen mielipiteeseen. Blackmetal-konsertin julkisuus taas johtaa usein julkiseen paheksuntaan samoin kuin skinien rasistinen väkivalta. Suora kristinuskonvastaisuus tai muukalaisvihamielisyys eivät yleensä sellaisenaan sovi yleiseen arvoilmastoon. Toimintaympäristö julkisine mielipideilmastoineen ei ole kaikkialla samanlainen. Siinä missä japanilainen pikkutakkiyleisö ottaa jonkun tietyn heavyrock-yhtyeen villisti vastaan, esimerkiksi Yhdysvaltojen osavaltioissa vastaava esitys kielletään kokonaan hyvien tapojen vastaisena. Kansainvälisyys muuttuu globaaliudeksi, kun ilmiö tunnistaa, osittain toimintatavoista ja yhteiskunnallisista reaktioista riippumatta itse itsensä yli kansallisten rajojen.

Myöhäismoderniin (nykyiseen, yksilöllisyyttä perinteen sijasta painottavaan) pienoiskulttuuriin kuuluva tai samastuva yksilö yhdistää oman kokemusmaailmansa mielenkiintoisella tavalla laajempiin ideologisiin virtauksiin. Näitä yksilölle merkityksellisiä kulttuurisia virtauksia on usein useita, joskin niiden ”poimiminen” ei ole kulttuurisesti aivan satunnaista. Valtakulttuurien sisällä on alakulttuurisia klustereita, joiden sisällä yksilöt usein liikkuvat. On luontevaa liikkua esimerkiksi sosiaalista oikeudenmukaisuutta tavoittelevasta liikkeestä toiseen.

Modernin tai myöhäismodernin yksilön identiteetin rakentamisprosessi voi näyttää ismien lainaamiselta, keräilyltä tai koostamiselta. Moni nuori kokee olevansa oman elämänsä ja kulttuuriympäristönsä luonnollinen tulos, vaikka näyttäisikin ulospäin vaihtoehtokulttuurisuuden arkkityypiltä tai ”kansainvälisesti levinneen nuorisokulttuurin tuotteelta”. Myöhäismoderni yksilöllisyyden kokemus erilaisten kulttuuristen virtausten keskellä perustuu ainakin osittain henkilökohtaisten arvovalintojen tekemiseen, olivatpa nuo valinnat minkälaisia hyvänsä. Pienoiskulttuureissa persoonatonta joukon mukana menemistä, esimerkiksi valtakulttuurisina pidettyjä valintoja, voidaan pitää epäeettisinä tai jopa vastuuttomina, entisten sukupolvien virheisiin suostumisena. Itse valitun pienoiskulttuurin arvoihin voidaan kuitenkin sitoutua nuoruuden enemmän tai vähemmän musta-valkoisella an-

taumuksella, koska ne koetaan henkilökohtaisesti merkittäviksi. Maantieteellisillä etäisyyksillä ei näytä aina olevan ideologisesti kovinkaan suurta merkitystä: suomalainen 17-vuotias goottityttö (goottilaisuus on yksi heavy-metal-musiikin alalajeista) sanoo eniten maailmassa vastustavansa amerikkalaista (!) kaksinaismoralismia. Aatteiltaan uusarjalaisena itseään pitävä nuori voi olla yhtä hyvin puolalainen tai ruotsalainen kuin saksalainenkin.

Uskonnontutkijat ja sosiologit ovat kuvailleet nousevia ideologisia virtauksia, jotka näkyvät joskus erityisesti pienoiskulttuurisissa konteksteissa. Vapauden kaipuu ja siihen liittyvä voimakas individualismi-korostus nousivat tunnistettaviksi ideologisiksi virtauksiksi jo maailmansotien jälkeen (Jaspers 1954; Kitagawa 1967). Uskonnollinen ja ideologinen muutos, uusien uskonnollis-ideologisten elementtien supermarketmainen poimiminen, autenttiseen kokemukseen pyrkiminen, pluralismi, synkretismi ja tieteellis-relativistinen pyrkimys sitoutumattomuuteen ovat ilmiöitä, joita voidaan pitää länsimaiseen uskonnollisuuteen liittyvinä ja mahdollisesti globaalistuvina. Ihmiselämän toimintojen eriytyminen toisistaan irrallisiksi elämänalueiksi jatkuu (Dobbelaere 1981; Giddens 1991). Tiede ja teknologia ovat tehneet ihmisen maanpäälisestä onnellisuudesta elämän päämäärän iankaikkisen tuonpuoleisuuden, taivaan/paratiisin tai valaistumisen tavoittelun sijaan (Lambert 1999). Jumalallisen tai oikeudenmukaisen yhteiskuntajärjestyksen ja modernin vapauden keskenään ristiriitaisetkin ideaalit ovat arkistuneet arkistumistaan. Esimerkiksi kansalaisyhteiskunnan merkitystä korostavissa liikkeissä näkyy humanismin perintönä ihmiskeskeinen korostus, mutta myös arjen valintoja pidetään keskeisinä. Ravintoon liittyvät kysymykset ovat muuttuneet arkisen ideologisiksi valinnoiksi ja liikkeiksi.

Kansainvälisesti tunnetut symbolit saavat pienoiskulttuureissa paikallisia ja henkilökohtaisia erityismerkityksiä. Esimerkiksi uususkonnolliset liikkeet lainaavat symboleja vanhoista kulttuureista ja varustavat ne uudensuunnitelluilla merkityksillä. Antiikin uudestisyntyvä ja kristinuskon syntyinlankeemukseen viekotteleva käärme on nykysatanisti-neidolle myös hedelmällisyyden, homeopatian ja maanalaisen maailman symboli. Yhteiseksi tunnistettava esteettinen ilmaisu, ikonografia, kuvallisuus ja kuvauksellisuus/performanssi (elokuvat, musiikki, pukeutuminen) ovat kaupallisesti leviävissä muodoissaan globaaleja ja pienoiskulttuurien valikoidusti omikseen tunnistamia ja omaksumia elementtejä. Skinien kansainväliset white-power-symbolit kulkevat yhdessä kansallisten Karjala-lippisten kanssa.

Paikallinen yksilö tai ryhmä voi liittyä osaksi maailmanlaajuisesta liikehdintästä tai organisaatiosta. Pienen ei tarvitse olla yksin eikä yksinäisen enää pieni globalisoituvassa kulttuurisessa ympäristössä. Jos omasta kylästä ei löydy oman alan friikkejä, netistä ehkä löytyy.

Pienois-kulttuuri antaa yksilölle mahdollisuuden olla yhtä aikaa yksilöllinen, paikallinen ja toimia kuitenkin osana laajempaa liikettä tai ainakin globaalissa maailmassa vaikuttavana osana suurempia prosesseja. Pienois-kulttuureille globalisaatio merkitsee suurempaa maailmaa ja suurempia mahdollisuuksia.

Uusheimoisuus ja universalismi

Siinä missä entisajan heimot rakentuivat kiinteiksi pääosin sukulaisuussuhteisiin perustuviksi ryhmiksi, nykyajan sosiaaliset yhteenliittymät ovat monenkirjavia eikä verisukulaisuus ole niissä kovinkaan ratkaiseva asia. Sosiaalistumiseen haetaan uusia tapoja henkilökohtaisissa sylipaineissa uusperheiden, uususkonnollisuuden ja uusavuttomuudenkin kanssa. Vanha, agraari yhtenäiskulttuuriseksi kutsuttu maailma isiltä ja äideiltä opittuine arvoineen muutti aikoinaan kaupunkeihin ja jäi

sitten Suomi-filmeihin. Muuttaminen Suomessa jatkuu – vähintään kansalaiset hankkivat globalistuvaa uutta teknologiaa ja sopeudutaan yhtenäistyvään Eurooppaan.

Teollistuneiden maiden arvomuutokset näyttävät yleisemminkin liittyvän sukupolvien välisiin muuttoliikkeisiin, hitaisiin tai nopeampiin (Inglehart 1997). Kaikkinaisen siirtolaisuuden ja vähemmistöasioiden kanssa opetellaan elämään. Menossa on erikoinen paikallisen yksilöiden ja kansainvälisten virtausten välinen vuoropuhelu. Kansainvälistymisestä huolimatta oma kotiseutu, asuinalue ja kotimaa herättävät voimakkaitakin kansallistunteita; kansainvälistyminen herättää toiveiden lisäksi rasistisia pelkoja. Yksilön olisi yritettävä reagoida viisaasti, mutta vanhat ”heimot”, kylä- ja kaupunkiyhteisöt, suvut ja perheet, ovat jättäneet jäsenensä tai paremminkin jäsenet muuttaneet toistuvasti sijoiltaan. Vanhojen ”heimojen” tilalla ovat liikkuvat ja muuttuneet pienyhteisöt sekä korostunut yksilön vastuu. Jumalan luomasta yksilöstä, yhteisön jäsenestä ja kansakunnan kehitystä rakentaneesta kansalaisesta on muokkautunut aikojen saatossa terveyden ja luonnon kannalta vastuullinen kuluttaja.

Modernisaation jälki- tai jatkoprosessia on kuvattu monin termein. Yksi niistä on uusheimottuminen. Michel Maffesoli (1996) kuvaa menossa olevaa muutosta poliittis-taloudellisia organisaatiota ja yksilön toimintaa korostavasta ajasta kohti massojen ja persoonien sosiaalisuutta, rooleja ja uusheimoisuutta korostavaa aikaa, jossa objektiviteetit ja subjektiviteetit sekoittuvat ja yhteiset kokemukset ovat tärkeitä. Näitä uusia heimoja luonnehtivat dynaaminen ja vitaalinen ei-aktiivisuus ja voimakas tunne. Heimottuminen näkyy hänen mukaansa kaikessa, millä on jotain tekemistä kollektiivisen herkkyyden kanssa: ruokataivoissa, fantasiassa, massaturismissa, juhlatapahtumissa jne. Okkultismi, synkretismi ja hengellisen arvostus sopivat eettistä kokemusta etsivään aikaan. Yksilöiden arvot ja roolit muuttuvat, elämäntavat muuttuvat.

Nuorisokulttuurinen musiikki ja universaali uusheimoisuuskokemus

Musiikki on kansainvälistä. Sen ympärille rakentuu jatkuvasti uusia tyylejä, trendejä ja pienoiskulttuureja, jotka saavat omia paikallisia muotojaan. Musiikkibisnes hyödyntää niitä trendejä, jotka myyvät tarpeeksi laajasti. Yhteinen kokemus myy. Nuorten eniten kuuntelema musiikki jakaantuu tyyllilajeihin varsin nopeaa tahtia. Jokainen esiintyjä ilmentää paitsi opittuja maneereja ja koettuja trendejä, myös omaa erityistä persoonaansa, omia tunnelmiaan. Tunnelmaltaan tiivis konsertti käy sosiaalisesta uusheimon peruskokemuksesta: me yhdessä viihdymme, koemme, tunnemme ja/tai ilmaisemme. Yksilöllisestä tulee yleistä, viihdebisneksen välittämänä universaalia.

Heavymetal-musiikin on tulkittu ilmentävän nuorison vieraantumista omista perinteistään ja jäämistä kasvatuksellisesti oman onnensa nojaan (Arnett 1996). Heavymetal-musiikki merkitsee kuitenkin monille sen aktiivikuuntelijoille itselleen tuohon musiikin yhdistämään ”pitkätukkien” uusheimoon kuulumista. Ei ole kysymys vain tai niinkään vieraantumisesta vaan kuulumisesta, jonkinlaisen uusheimoidentiteetin omistamisesta.

Siinä missä teollistunut, moderni yhteiskunta halusi kasvattaa ja ohjailta jäseniään, on joidenkin tutkijoiden mielestä siirrytty polariteetteja rikkovan ambivalenttiuden aikaan, jossa vastakohtat elävät ihmisten elämässä rinnakkain (Bauman 1995). Elämän polariteetteja tai ei – ilman vieraantumiskokemustakin ihminen luultavasti kaipaa yhteisyyden kokemuksia, hän etsii omaa ”heimoaan”, edes hetkellisiä kokemuksia samoin ajattelevien tai tuntevien seurassa. Esimerkiksi fanius tarjoaa yksilöllisen, etäältä sosiaalisen, mutta kertakokemusta pysyvemmän heimouden tunteen, joka liittyy tunnepohjaiseen sitoutumiseen. Tällaista sitoutumista ei välttämättä kenellekään tarvitse selitellä muilla kuin musiikillisilla syillä. Viihdebisnekseen ja musiikkiin liittyvät oheistuotteet ovat

esineellistynyttä uusheimoutta, joista kuluttajakansalainenkin voi tunnistaa mieltymyksiään ja joihin hän voi kiinnittää tuntemuksiaan ilman suuria henkilökohtaisia uhrauksia tai sitoumuksia. Yksilöllisyyden tunne säilyy.

Tapaus: satanismi

Nuorisokulttuurisessa kontekstissa erilaiset aatevirtaukset kohtaavat ja muokkaavat toisiaan. Amerikkalaisen Anton Szandor LaVeyn (1930-1997) ajatteluun ja kirjoituksiin perustuva satanistinen ideologia ja heavy metal-musiikki ovat luoneet pohjaa suomalaiselle rationalistiselle satanismille: individualistiselle, uskonnollisesti relativistiselle, magiaa käyttävälle ja yhteiskunnallisessa ajattelussaan sosiaalidarwinistiselle aatevirtaukselle, jonka uusuniversalismia ja suhdetta globalisaatioon tässä lyhyesti kuvaan. Satanismi sinänsä on kirjavan joukon ilmiötä alleen keräilevä uskonnollis-ideologinen sateenvarjokäsite.

Nykysatanismia voidaan pitää kansainvälisenä virtauksena. Sen juuret ovat 1960-luvun amerikkalaisessa yhteiskunnallisissa ja sosiaalisissa murroksissa: ensimmäinen virallinen Saatanan kirkko perustettiin Kaliforniassa 1966. Sittenmin liike on jakautunut moniin osiin ja synnyttänyt pienyhteisöjä eri puolille länsimaistunutta maailmaa, myös Suomeen. 1990-luvulla satanistien kansainväliset internet-sivut yleistyivät, organisaatioiden jäsenmaksunsa maksaneet jäsenet kävivät kirjekursseja saavuttaen erilaisia arvonimiä ja kehitysasteita liikkeiden sisällä. Liikkeen pirstaloituminen kuitenkin jatkui koko ajan. Jäseniä tuli ja meni, monet vaihtoivat ryhmää. Paikallisosastoja perustettiin ja osa niistä kuihtui. Osa 1960-luvulla alkaneesta liikkeestä on irtaantunut niin pitkälle alkuperästään, ettei pidä itseään enää satanistisena (setiläiset). Jotkut satanistiset ryhmät julkaisevat jäsenistölle lähetettäviä kansainvälisiä julkaisuja ja järjestävät kansainvälisiä tapaamisia lähinnä Pohjois-Amerikassa tai Euroopassa. Kaikki satanisteina itseään pitävät eivät ole halunneet eivätkä edelleenkään halua kuulua virallisiin organisaatioihin.

Suomessa rationalistinen satanismi muodostaa oman pienoiskulttuurinsa osana länsimaista vaihtoehtokulttuurisuutta ja okkultistista ajattelua. Aatehistoriallisesti rationalistinen satanismi on lähinnä ateistista, mutta sijoittuu myös uusien uskonnollisten liikkeitten joukkoon osaksi uuspakanuutta. Rationalistiset satanistit haluavat erottua selvästi saatananpalvojista, joita pitävät lähinnä nuorisoriikollisina. Itse he ovat taustaltaan lähinnä keskiluokkaisia opiskelijoita. He ovat lukeneet Anton LaVeyn keskeisiä kirjoituksia ja pitävät niitä suuntaa antavina. Yhteyksiä muihin satanisteihin he luovat internetin kautta tai tutustumalla toisiin samanmielisiin, jotka he tunnistavat alustavasti muun muassa mustan hevityylisen pukeutumisen, musiikkimaun tai netissä esitettyjen mielipiteiden perusteella.

Periaatteessa rationalistiset satanistit kammoksuvat joukkoliikkeitä olkoonkin, että satanisteja voidaan itseään myös pitää samanmielisten joukkona. He eivät etsi omia persoonallisia minän juuriaan siitä lähipiiristä, josta ovat erottautumassa; sen sijaan samastumiskohteet halutaan nähdä laajasti oman ajattelutavan kautta. Erilaisuus voi johtaa tietoiseen mutta myös tahattomaan aatteelliseen eristäytymiseen muista ihmisistä tai ainakin heidän ajattelustaan. Samaan aikaan juurien etsiminen vie kohti jonkinlaista satanisteja yhdistävää, aatteellisen pirstaleisuuden ohittavaa heimotunnetta.

Satanistien voidaan katsoa muodostavan oman uusheimonsa, jolle ei niinkään ole leimallista paikallinen ryhmäsidonnaisuus vaan tietoisuus omasta erityisluonteesta. Osallisuus syntyy tai tuotetaan uskonnollis-ideologisen itsetietoisuuden herättämisen (LaVeyn kirjat) sekä internet- ja kirjeenvaihtoyhteyksien kautta. Tässä mielessä ryhmän tai uusheimon jäsenyys voi olla periaatteessa imaginäärinen, mielen maiseman olennainen osa, periaatteessa jopa ilman fyysistä kontaktia samanmielisten

kanssa. Oman ryhmän tai heimon ajatellaan muodostuvan samanmielisistä, toisista itsensä tunnistaneista satanisteista, jotka rakentavat identiteettiään samojen arvokysymysten ja vastausten ympärille. Käytännössä oman identiteetin kannalta keskeisiä ovat läheisimmät ihmissuhteet. On helpompina olla satanisti kun kaverit, tyttö- tai poikaystäväkin on.

Rationalistiset satanistit katsovat olevansa osa laajempaa, Euroopan tai maailmanlaajuista samoin ajattelevien joukkoa. ”Kaikki samalla tavalla ajattelevat eivät vain myönnä olevansa satanisteja”. Valtauskonnollisuutta vastustaneisiin liikkeisiin eri aikoina samastutaan ja niistä poimitaan vaikutteita. Satanistisen aatevirtauksen sisäistä historiankäsitystä voisi pitää ”historistisena”, muiden muassa uuspakanallisille liikkeille ja uskomuksille tyypillisesti omaa pitkä ja ajatonta historiaa korostavana. Oman liikkeen varsinaisia juuria pidetään ikivanhoina: ”satanismia on ollut aina”. Vaikka liikkeen historialliset juuret tunnettaisiin, keskeisiä ajatuksia pidetään kaikki kulttuurirajat ylittävänä. Tällainen historiakäsitys toisaalta lähentää pienoiskulttuuria tai liikettä muiden samanlaisen historiakäsityksen jakavien liikkeiden kanssa, toisaalta korostaa liikkeen omaa erityisyyttä. Satanistit ovat toisaalta osa uuspakanallista liikehdintää, toisaalta he ovat muista erottuva, aatteellinen, ideologinen ja elämäntapaheimo.

Pienoiskulttuurien suhde globaalisuuteen

Pienoiskulttuurit, kuten satanismi eri muodoissaan, ovat valikoidusti avoimia nuorisokulttuurisille vaikutteille. Itsensä mieltäminen osaksi samoin ajattelevien joukkoa, käytännössä läheistä tai kaukaisempaa, on merkityksellistä. Yksilöllisyyttä tavoitellaan kriittisyydellä, joka kohdistuu valtaajatteluun lisäksi omiin valintoihin olkoonkin, että valinnat ovat samoja kuin muiden samanmielisten ”uusheimolaisten” valinnat. Yksilöllinen blackmetal -satanisti on usein ilmiänsä yhtä mustanpuhuva kuin aatetoverinsa.

Rajanveto muihin on heimottumisen kannalta olennaista. Erilaisten asioiden vastustaminen sinänsä voi luoda yksilöiden välille yhteenkuuluvuuden tunteen. Esimerkiksi globalisaatiota vastustavan liikkeen toimintoihin osallistujien joukossa on aina ollut myös niitä, joille protesti sinänsä on olennainen asia (Väyrynen 2001). Pienoiskulttuurit voivat toimia kriittisyyden ja protestin konkretisoijina, kulttuurisina ”kuumina pisteinä”, joissa nousevat trendit ikään kuin tihentyvät ja aikanaan taas väljenevät uusien trendien tullessa. Vaikka tämä tihentyminen ja väljeneminen tapahtuisi epäorganisoitusti ja nopeastikin, liike jättää aina jälkensä kulttuuriseen muistiin, joka puolestaan on globaalimpi kuin ennen.

Internet ja muu uusi teknologia antavat mahdollisuuden lähettää viestejä eri puolille, tehdä itsensä näkyväksi. Sosiaalinen kontrolli ei ulotu samalla tavoin virtuaalimaailmaan kuin se ulottuu mahdollisesti kotona asuvan nuoren vaatekomeroon. Yksilön mielipiteen vapaus konkretisoituu: tekstiviestillä tai sähköpostina lähetetty, näkyväksi tehty ajatus on olemassa oleva ajatus. Kun näkyviksi tulevia ajatuksia, kotisivuja ja chattejä on paljon, on niiden joukosta mahdollisuus löytää myös omat aatetoverinsa yli rajojen. Internetin kautta syntynyt aatetoveruus ja uusheimoisuus säilyvät elävinä, jos ne johtavat myös sosiaaliseen kanssakäymiseen laajemmin oman pienoiskulttuurin sisällä. Silloin siitä, mikä oli aluksi yksilöllistä uteliaisuutta, itseilmaisun tai ideologian etsimistä, tulee jaettua sosiaalista toimintaa.

Uusheimottuminen ja globalisaatio ovat nuoren yksilöllistymisprosessin kannalta ambivalentissa suhteessa toisiinsa. Kansainvälistyminen tuo mahdollisuuksia, luo uusia mielenkiintoisia tyynejä ja trendejä, avaa uusien teknologioiden myötä kokonaan uusia itseilmaisun maailmoita ja antaa mahdollisuuden uusheimottumiseen jopa ilman henkilökohtaista kohtaamista elävässä elämässä.

Maailmanlaajuisuus tuo uusien teknologioiden voimin myös ”kaiken suoraan syliin”. Ideat leviävät nopeasti ja yksilölliset löydöt muuttuvat kaupallisiksi samantien, kun ne joku jossain keksii esittää. Yksilöllisyyden ilmaisemisen konkreettinen ilmiö vanhenee nopeasti. Pienokulttuurien erityisyyden yleistyminen ja kaupallistuu, jos on kaupallistuaakseen. Heimoaan etsivälle yksilölle jää käteen ehkä joukko vaihtuvia, lainattuja tai laajemman yleisön sitemmin käyttöönsä ottamia tyylejä ja rooleja.

Pienokulttuurien sisäinen sosialisatio tuo oman lisänsä yhteiskunnalliseen segmentoitumiseen ja moniarvoistumiseen. Mihin suuntaan pienokulttuuristunut sosialisatioprosessi sitten yhteiskuntaa kehittää, miten se suhtautuu maailmaan ”yhteisenä kylänä”? Ratkaisevaa yleisen kehityksen kannalta lienee se, miten valtavirroista ja toisistaan irrallisiksi pienokulttuuriset ympäristöt kehittyvät ja se minkälainen sosiaalinen ja yhteiskunnallinen ilmapiiri pienokulttuureja ympäröi, muokkaa ja kontrolloi. Nuorisopoliittiset päätökset ovat mitä suurimmassa määrin yleisen ilmapiirin, sallivuuden, ohjaamisen ja kontrollin heijastamista ja muokkaamista.

Nuorisokulttuurinen kriittisyys ja vastarintaisuus etsivät paitsi yksilöllisiä identiteettejä ja ilmaisutapoja, myös sopivaa vastapeluria, syyllistä tai uhkaa, jota vastaan taistella ja jota vastaan peilata omaa nykytodellisuutta. Luomalla tai vahvistamalla tai jättämällä kokonaan huomiotta esimerkiksi uusheimojen sisäisiä tai niiden välisiä uhka- ja viholliskuvia voidaan rakentaa käytännön konflikteja.

Joku osa kulttuurisesta vastarinnasta on kaikkina aikoina historiallisesti, juridisesti, sosiaalisesti tai eettisesti vallitsevan tilanteen kannalta oikeutetumpaa kuin joku toinen. Yhteiskunnallisesti merkittävää on se, miten ja millaiseksi (pienoi)sokulttuurinen mielipiteenilmaisu kanavoituu. Minkälainen uusheimoisuus on tulevaisuuden valtakulttuurisuutta – vieläpä globaalia sellaista?

Lähteet

- Arnett, Jeffrey Jensen (1996) *Metal Heads. Heavy Metal Music and Adolescent Alienation*. Boulder, Colorado, Westview Press: Harper Collins Publishers.
- Bauman, Zygmunt (1995) *Modernity and Ambivalence*. Oxford: Polity Press.
- Dobbelaere, K. (1981) *Secularization: A Multi-Dimensional Concept*. *Current Sociology* 29(2):1-213.
- Giddens, A. (1991) *The Consequences of Modernity*. Cambridge, MA: Polity Press.
- Inglehart, Ronald (1990) *Culture Shift in Advanced Industrial Society*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
- Inglehart, Ronald (1997) *Modernization and Postmodernization. Cultural, Economic and Political Change in 43 Societies*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
- Jaspers, K. (1954) *Origine et sens de l'histoire*. Paris, Plon. Englanniksi 1953 toimitettu *The Origin and Goal of History*. New Haven, CT: Yale University Press.
- Kitagawa, J. M. (1967) *Primitive, Classical and Modern Religions. History of Religion. Essays on Problems of Understanding*. Toim. Kitagawa. Chicago, IL: University of Chicago Press.
- Lambert, Yves (1999) *Religion in Modernity as New Axial Age: Secularization or New Religious Forms?* *Sociology of Religion* 60:3, 303-333.
- Maffesoli, Michel (1996) *The Time of Tribes. The Decline of Individualism in Mass Society*. London: Sage.
- Tilastokeskus (2000) *Väestörakenne 1999, Väestö 2000:8*. Helsinki: Tilastokeskus.
- Väyrynen, Raimo (2001) *Globalisaatiokritiikki ja kansalaisliikkeet*. Helsinki: Gaudeamus.

”Kaiken aikaa, kaikkialla, kaikkien kanssa?” Globaali nuorisokulttuuri ja uusyhteisöllisyyden etiikka

Pia Lundbom

Tämän hetkessä ajassa nopeat syövät hitaat. Elisa Communicationsin lanseeraama konsepti ”kaiken aikaa kaikkialla” symboloi mielestäni oivasti globaalien ajan nuorisokulttuureja, eettistä ja moraalista tietoisuutta sekä uusyhteisöllisyyttä. Tietotekninen kehitys on luonut ainakin länsimaisille ihmisille mahdollisuuden olla liki kaikkialla, kotoa poistumatta. Uuden teknologian

hyödyntämiseen sosiaalistuvat parhaiten nuoret. Se, että länsimaiden nuoret oppivat lapsesta pitäen elämään ”kaiken aikaa kaikkialla” -hengessä, ei tarkoita sitä, että kaikilla maailman nuorilla ihmisillä olisi samanlainen tilanne. Tosiasia on, että suurin osa maailman nuorista asuu kehitysmaissa. Nuoret kasvavatkin kulttuurisesti ja sosiaalisesti hyvin erilaisissa ympäristöissä. Siten nuorille ”ryhmänä” voi biologinen ikä olla ainoa yhteinen nimittäjä. Esimerkiksi Pierre Bourdieu’n (1985, 129) mukaan nuorista puhuminen sosiaalisesti yhtenäisenä joukkona, jolla on yhteiset intressit ja näiden intressien liittäminen biologisesti määriteltyyn ikään onkin jo yksi manipulaatio. Bourdieu’n mukaan olisi analysoitava vähintäänkin eri nuorisoryhmien välisiä eroja. Joka tapauksessa elämäntapavaiheena nuoruus on pidentynyt ja sen vuoksi nuoruuden merkitys ihmisen elämänsäkaressa on kasvanut (ks. Puuronen 1997, 219). Länsimaisessa kontekstissa nuoriksi useimmiten katsotaan 14–30-vuotiaat.

Oma käsitykseni globalisaatiosta on se, että kyse on monimuotoisesta ja monitasoisesta ilmiöstä, jolla on erilaisia sosiaalisia, kulttuurisia, yhteiskunnallisia ja poliittisia vaikutuksia. Globalisaation ymmärrän siten kokonaisprosessina, jolla on erilaisia ilmenemismuotoja ja vaikutuksia eri maanosissa ja toisaalta kunkin valtion paikallistasolla. Usein globalisaatiolla tarkoitetaan nimenomaan taloudellista globalisaatiota. Esimerkiksi Ulrich Beckin (1999, 31) mukaan globalisaation uudessa retoriikassa keskeistä ovat ne poliittiset seuraukset, jotka aiheutuvat taloudellisista globalisaatoris-keistä. Taloudellinen globalisaatio ei kuitenkaan ole ainoa globalisaation tapa tai tila. Beckin (1999, 59) mukaan on tarpeellista erotella erilaisia globalisaation ulottuvuuksia. Globalisaatio onkin jaoteltavissa ainakin kommunikaatiotekniseen, ekologiseen, taloudelliseen, työnorganisatoriseen, kulttuuriseen ja kansalaisyhteiskuntaan liittyvään ulottuvuuteen. Yksittäisen henkilön osalta globalisaatio voi tarkoittaa mitä moninaisempia asioita ja sillä voi olla hyvin erilaisia vaikutuksia.

Tekstini tarkoituksena on luoda silmäys nuorisokulttuurien, uuden moraalisen tietoisuuden sekä yhteisöllisyyden olemassaoloon ja ilmenemismuotoihin globaalissa ajassa. Nuorten osalta globalisaatio näkyy kaikkein selkeimmin siinä, että nykyisin nuoret ovat yhä kansainvälisempiä. Globaali(t) nuorisokulttuuri(t) ei ole kuitenkaan syntynyt hetkessä, vaan kyse on vuosikymmenien aikana vähitellen tapahtuneesta muutoksesta, siirtymästä. Mielestäni globaalien nuorisokulttuurien pohjana tai itsessään globaalina nuorisokulttuurina voidaan pitää eri maiden nuorten välistä sosiaalista kanssakäymistä eli käytännössä kirjeenvaihtoa, matkailua sekä vaihto-opiskelua. Mikään näistä toimintatavoista ei ole uusi. Kun itse olin ala-asteella 80-luvulla, olivat varsin monet koulutoverini innokkaita saamaan ulkomaisia kirjeystäviä. Esimerkiksi IYS-järjestön (International Youth Service) eräänlaiseen hakulomakkeeseen saattoi kirjoittaa toivomuksen siitä, mistä maista kirjeystäviä oli kiinnostunut saamaan. Myös joissakin lehdissä oli ilmoituksia ulkomaisista kirjeystävistä. Kirjeenvaihto oli ja on yksi tapa tutustua myös toisten maiden kulttuureihin ja saada vaikutteita muualta. Puolestaan lukioikäisinä sangen monet olivat/ovat kielikursseilla, vaihto-oppilaina tai matkustelevat ”muuten vaan” eri maissa. Tällä hetkellä esimerkiksi opiskelijavaihtoon pääseminen on entistä helpompaa esimerkiksi Leonardo ja Sokrates-ohjelmien kautta. Eri oppilaitoksissa opiskelevien on vaivatonta myös päästä ulkomaille työharjoitteluun ja saada opintoihinsa kuuluvaa työkokemusta.

Puolestaan esimerkiksi KEPA:n eri vapaaehtoistyöohjelmat ovat olleet merkittävä maailmankuvan laajentaja monille nuorille, koska vapaaehtoistyöohjelmat ovat avanneet mahdollisuuksia mennä myös sellaisiin maihin, joihin pääsy työskentelemään ei olisi ollut välttämättä muuten mahdollista. Osaltaan interrail ja rinkkakulttuuri ovat tehneet maailman muut maat helpommin lähestyttäviksi. Matkailun kautta syntyykin siten niin sanottuja luonnollisia sosiaalisia verkostoja. Matkailun merkitystä globaalin nuorisokulttuurisen tilan luomisessa ei voi siten mielestäni kiistää.

Nuorisokulttuuri ja globaali nuorisokulttuuri

Nuorten osalta globaali aika tarkoittaa ensinnäkin sitä, että elämässä mikään ei ole pysyvää. Siinä, missä aiemmin ns. perinteisessä kulttuurissa kulttuuriarvot siirtyivät sukupolvelta toiselle, nykyisin kaikkea toimintaa leimaa hetkellisyys (ks. Houni & Suurpää 1998, 11). Toiseksi se, että mikään ei ole pysyvää, vaikuttaa siihen, miten nuoret pystyvät rakentamaan omaa maailmankuvaansa ja persoonallisuuttaan. Identiteetti määrittyy ympäristön lisäksi myös ajassa ja sen rakentaminen merkitsee suhteen luomista menneeseen niin yksilön kuin yhteisönkin tasolla (ks. Relander 1998, 28). Identiteetin rakentaminen muuttuvassa tilassa on yhä vaikeampaa, koska mikään ei ole pysyvää. Identiteettikään ei voi olla pysyvä, koska täytyy sopeutua jatkuviin muutoksiin. Nykyisin ihmiset joutuvat konkreettisesti rakentamaan identiteettinsä moneen kertaan, toisaalta identiteetti voi myös rakentua eri tilanteissa eri tavoin. Kulttuurinen perusta on globaalissa ajassa laventunut ja siten myös kotisuomalainen kulttuurinen todellisuus on muuttanut muotoaan (ks. myös Kolbe 1997). Koska globalisaatio on niin monimuotoinen prosessi, on se vaikuttanut nuorten elämään monin eri tavoin. Globaali nuorisokulttuuri ei ole kuitenkaan mikään helposti määriteltävissä oleva teema: ei ole olemassa mitään yhtä rajattavissa olevaa globaalia nuorisokulttuuria. Globaaleja nuorisokulttuurisia piirteitä on toki nähtävillä kaikkialla. Myös tai etenkin globaalissa ajassa nuorten voi sanoa rakentavan itselleen oman todellisuutensa, kulttuurinsa. Peruskäsitteenä nuorisokulttuuri on kuitenkin sangen hahmoton. 1970-luvun lopulla ja 1980-luvun alussa nuorisokulttuureista puhuttaessa alettiin tarkoittaa lähinnä niin sanottuja näkyviä nuorisokulttuurisia ilmiöitä eli alakulttuureja tai alakulttuurisia tyynejä. Toki voidaan sanoa, että nuorisokulttuuri on sitä, mitä nuoret harrastavat ja tekevät (ks. Söderholm 1987, 15; Lähteenmaa 1991, 15). Stig Söderholmin mukaan nuorisokulttuurissa on kuitenkin myös ristikkäisiä trendejä. Sen vuoksi voidaan puhua yleisistä ja eriytyneistä nuorisokulttuureista. Söderholm tarkoittaa yleisillä nuorisokulttuureilla kaupallista nuorisokulttuuria, joka tarkoittaa lähinnä sitä, että nuoret ovat kuluttajia ja markkinoiden kohteena. Eriytyneillä nuorisokulttuureilla Söderholm puolestaan tarkoittaa yhteiskunnallisia liikkeitä, joilla on selkeä ja tietoinen ryhmäidentiteetti. Eriytyneet nuorisokulttuurit voivat samalla olla yleisen nuorisokulttuurin vastakohtana.

Globaalin nuorisokulttuurin voi käsitteenä sanoa olevan vielä epämääräisempi tai hahmottomampi kuin nuorisokulttuurin. Samanlaisia tai vähintäänkin samantapaisia kulttuuri – ja nuorisokulttuuripiirteitä löytyy toki liki kaikkialta maailmasta. Siinä merkityksessä kulttuurin voi Claire Wallacen ja Sijka Kovachevan (1996, 189) mukaan sanoa olevan globaalia kulttuuria. Globaali kulttuuri tai nuorisokulttuuri tarkoittaa siten sitä, että aatteet eivät pysy valtion rajojen sisäpuolella vaan leviävät nopeasti maasta toiseen. Nuorten maailmankuvan ja identiteetin muodostumiseen vaikuttavat perheen lisäksi ystävät, koulu, media sekä internet. Varsinkin media ja internet mahdollistavat erilaisten muotisuuntausten ja aatteiden leviämisen nopeasti eri puolille maailmaa. Internetin voi sanoa olevan sangen merkittävä tekijä kansainvälisen toimintatilan luomisessa. Internetissä tietoa on kuitenkin valtavasti, eikä aina ole helppoa sanoa, mikä tieto on oikeasti relevanttia ja mikä ei. Globaali nuorisokulttuuri määrittyykin siten mielestäni lähinnä siten, että samoja ideologioita kannatetaan eri puolilla maailmaa.

Globaalin nuorisokulttuurin kahdet kasvot

Globaalin nuorisokulttuurin voi mielestäni karkeasti jakaa kahteen luokkaan: voidaan puhua ensinnäkin kaupallisesta globaalista nuorisokulttuurista ja toiseksi kulutuskriittisestä globaalista nuorisokulttuurista. Tässä tekstissä ei ole mahdollisuutta tehdä syvällisempää analyysia siitä, miten muuten globaalia nuorisokulttuuria voisi lähteä miettimään tai hahmottamaan. Molempiin näistä edellä mainituista voi mielestäni liittää ainakin jonkunlaisen yhteisöllisyyden tunteen, mutta varsinaisesti kulutuskriittiseen nuorisokulttuuriin voi katsoa kuuluvan myös niin sanotun uusyhteisöllisen etiikan kunnioittaminen.

Kaupallinen nuorisokulttuuri

Globaalista nuorisokulttuurista ilmaisuna ensimmäisenä monilla mieleen arvatenkin nousevat erilaiset nuorille suunnatut kulttuurituotteet samoin kuin muodit. Nuorille suunnatut tuotteet markkinoidaan massiivisen mainontakoneiston kanssa, mediassa samalla tuotetaan sitä, mitkä asiat tai tuotteet kuuluvat nuoruuteen ja nuoren identiteettiin. Varsinainen kaupallinen nuorisokulttuuri syntyi toisen maailmansodan myötä, jolloin luotiin erityisesti nuorille suunnatut tavaramarkkinat (Mäki-Kulmala 1989). 1950-1960 -luvulla nuoriso itse ”synnytti” alakulttuureja ja amerikkalaisia alakulttuuripiirteitä siirtyi muihin maihin. Samanaikaisesti nuoret alkoivat myös siirtää median luomia kuvia omaan maailmaansa, omiin alakulttuureihinsa. (Wallace & Kovacheva 1996, 190-191.) Median kautta eniten välittyä tietoa amerikkalaisesta elämäntavasta. Televisiosta tulee jatkuvasti amerikkalaisia nuorten sarjoja, kuten *Frendit* tai *Ally McBeal*, voi seurata niin Suomessa, Bosniassa tai Intiassa. Median kautta nuoret luovat myös mielikuvia siitä, mitä on hyvä elämä.

Nuorisokulttuurit ja kulutus ovat olleet Wallacen ja Kovachevan (1996, 190) mukaan vaikuttamassa ratkaisevasti uusien tyylien leviämiseen, koska ne eivät ole sidoksissa kieleen. Mielestäni voi sanoa, että jotkut nuorisokulttuurit ovat nykyisin materiaan perustuvia. Maailmanlaajuisen nuorisokulttuurin syntymisen tai vähintäänkin globaalien nuorisokulttuuristen piirteiden syntymisen voi siten sanoa olevan entistä todennäköisempää. Jokaisella valtiolla on kuitenkin oma kulttuurinen ja yhteiskunnallinen historiansa, mikä saa aikaan sen, että globaalit ilmiöt näyttäytyvät paikallistasolla eri tavoin ja saavat aikaan erilaisia vaikutuksia.

Nuorisokulttuuriset piirteet voivat eri konteksteissa muotoutua hyvin eri näköisiksi. Historialliset ja kulttuuriset olosuhteet ovat silti yhä useammille nuorille samat tai lähellä toisiaan. Sen vuoksi yhä useammat sosiaalistuvat samanlaisiin arvoihin vähintäänkin ystäväpiirinsä ja median kautta. Globaalia nuorisokulttuuria on siten se, että maailman joka kolkassa on kaupan Leviksen farkkuja, Benettonin puseroita, McDonalds’in hampurilaisia ja Niken lenkkareita. Myös musiikki ja alakulttuuriset tyylit ovat monikansallisia ja helposti levitettävissä maasta toiseen. Globaaliin nuorisokulttuuriin kuuluu samalla se, että eri maanosissa näkyy MTV-musiikkikanava, jonka kautta sama musiikki välittyy eri maanosiin. Erilaiset tyyliuuntauokset leviävät osaltaan musiikin kautta. Samojen musiikkikappaleiden soiminen eri maissa, eri maiden nuorille, on mielenkiintoinen yhdistävä ja tietoisuutta luova linkki. Laulajat ja eri yhtyeet ovat samalla monille nuorille ihannoinnin kohteita ja roolimalleja.

Antikapitalistinen toiminta

Toisena vaihtoehtona määritellä globaali nuorisokulttuuri on ymmärtää globalisaatiokriittinen, kulutuskriittinen, teknokratiakriittinen tms. yhteiskunnallinen liikehdintä globaalina nuorisokulttuurina. Siten yhdistäväksi linkiksi eri toimijoiden välille ei muotoudu niinkään se, millaisia merkkituotteita pitää yllään, vaan kampanjointi tiettyjen arvojen puolesta ja tiettyjen toimintakulttuurien kritikointi. Globalisaatiokritiikin esittämisellä onkin Raimo Väyrysen (2001, 94) mukaan sekä teologiset että eettiset perusteensa. Väyrysen mukaan (mt., 95) luonnollinen moraalinen vastaus globalisaatioon on pyrkimys täsmentää ne kriteerit, joita sen vaikutuksineen tulee täyttää ollakseen oikeudenmukaista. Tämä voi myös johtaa vaatimukseen globaalin etiikan peruseriaatteiden luomisesta. Globalisaatiokritiikille on olemassa sekä sosiaalisia että moraalisia perusteita. Varsinkin globalisaation ja sosiaalisten ongelmien välinen yhteys tarjoaa ja tuottaa sen kritiikille, Väyrysen sanoin (mt., 106), ”jatkuvaa käyttövoimaa”. Antikapitalistinen liikehdintä muotoutuu käytännössä hyvin erilaisista toimijoista. Kuitenkaan ei voi sanoa, että kapitalismikriittinen liikehdintä olisi pelkästään nuorisoliike, koska toiminnassa on mukana hyvin eri-ikäisiä ihmisiä. Siten tavallaan globalisaatio monimuotoisena ilmiönä on samalla luonut toiminta – ja vaikutusmahdollisuuksia uusille demokraattisesti legimoimattomille ylikansallisille toimijoille. Käytännössä se tarkoittaa, että avautuu ja on avautunut uusi ylikansallinen moraalisuuden ja alapoliittisuuden tila, joka ilmenee esimerkiksi ostoboikotteina, mutta myös kulttuurin ylittävän kommunikation ja kritiikin kysymyksinä (ks. Beck 1999, 70). Ostoboikotointia on esiintynyt ainakin muutamien vuosikymmenten ajan, joten myöskään niin sanottua kulutuskriittistä kulttuuria ei voi pitää uutena ilmiönä. Nestlé on yksi ensimmäisistä yrityksistä, joka on kohdannut laajamittaisen ostoboikotointi-kampanjan. Nestlé-boikotissa kirkolla on ollut varsin merkittävä rooli, mikä on varmasti vaikuttanut boikotin laajuuteen ja menestykseen. Muita ostoboikotoinnin kohteeksi joutuneita yrityksiä ovat Suomessa esimerkiksi Shell, McDonald’s, Ikea, Hennes & Mauritz ja Marimekko.

Beck (1999, 133) nimittää boikotointia myös ekologiseksi anekaupaksi. Boikotti saa lisää merkitystä, koska teollisuusyhteiskunnissa on vallalla paha omatunto, ja boikotin avulla voidaan antaa eräänlainen itse tehty synninpäästö, josta ei koidu yksilölle kustannuksia. Osaltaan boikottien idea on nimenomaan se, että esille julkisuudessa tulisi, mitä kyseiset boikotoinnin kohteena olevat yhtiöt ovat tehneet esimerkiksi jossakin kolmannen maailman valtiossa. Kuitenkin mielestäni yksilötasolla ostoboikotointi on, anekaupan sijaan, yksilön poliittinen teko. Globaalia nuorisokulttuuria esimerkiksi boikotointi voi olla sen vuoksi, että maailman eri vastakohtaisuuksille rakentuu tila omassa elämässä. Beckin (1999, 135-136) mukaan elämäkerran globalisoituminen tarkoittaa, että maailman vastakohtat eivät ole ainoastaan jossain tuolla ulkona, vaan oman elämän keskiössä. Oma elämä ei ole enää paikallaan pysyvä elämä; vaan se on elämää matkalla, milloin puhelimessa, internetissä tai junassa. Mielestäni esimerkiksi kuluttamisen osalta tämä voi näkyä siinä, että toisaalta boikotoidaan pahoja tuotteita ja yhtiöitä, toisaalta voidaan käyttää paljonkin taloudellista pääomaa hyväksi katsottuihin tuotteisiin. Siten yksilön omassa elämässä vastakohtaisuutta näyttelevät hyvät ja pahat tuotteet ja boikotoimalla pahoja voi samalla hyvin tuotteiden hankintaa jatkaa. Kyse ei ole täydellisestä kuluttamattomuudesta vaan siitä, minkä tuotteiden hankkiminen koetaan mahdolliseksi. Beckin mukaan (1999, 232) vastuullisuutta ei koskaan ole olemassa sellaisenaan, vaan aina on kyse vastuullisuuden tuottamisesta. Hankkimalla tietyn tyyppisiä tuotteita ja boikotoimalla joitakin tuotteita kuluttaja voi luoda vastuullisen kuluttajan persoonallisuuttansa. Vastuullisuus on samalla myös sen tiedostamista, että omalla toiminnalla on aina sekä tarkoitettuja että tarkoittamattomia seurauksia. Globalisaatiokriittinen liikehdintä on onnistunut mobilisoimaan erilaisia toimijoita, koska useiden eri arvomaailmojen tai toimintatapojen, kuten antifasistit, feministit, ammattiyhdistysaktivistit, anarkistit tai ympäristöaktivistit, edustajat ovat kyenneet samastumaan liikkeeseen.

Keitä kuuluu globaaliin nuorisokulttuuriin?

Yksi näkökulma, joka mielestäni on myös tärkeä pitää mielessä globaalista nuorisokulttuurista puhuttaessa on se, keiden katsotaan olevan osa globaalia nuorisokulttuuria. Länsimaiden ja ns. kolmannen maailman maiden esimerkiksi globalisaatiota vastustavien protestojien toiminnalla on erilaisia pontimia ja taustavaikuttimia. Käytännössä tällä hetkellä lähinnä köyhien maiden asukkaat ovat joutuneet kohtaamaan erilaisia sosiaalisia ja yhteiskunnallisia kriisejä. Siten eri kulttuurisista konteksteista kotoisin olevilla toimijoilla on eritasoiset vaikuttimet, länsimaisten toimijoiden voi kärjistetysti sanoa toimivansa nimenomaan globaalien oikeudenmukaisuuden ja solidaarisuuden tunteen vuoksi ja ns. kehittymättömien maiden toimijoiden taistelevan elintilansa kautta oikeudenmukaisuuden ja solidaarisuuden säilyttämiseksi.

Tästä näkökulmasta tarkasteltuna esimerkiksi globalisaatiokriittisen toiminnan ymmärtäminen lähinnä nuorten toimintana on ongelmallinen. Länsimaiden osalta voi sanoa, että ensisijaisesti nuoret ja nuoret aikuiset ovat osallistuneet globalisaatiokriittiseen toimintaan, mutta sama ei pidä paikkaansa ns. kehitysmaiden osalta. Kehitysmaiden kansalaisjärjestöaktivistit ovat ymmärtääkseni eri ikäluokkaa kuin esimerkiksi Pohjoismaiden aktivistit. Kehitysmaissa kansalaisjärjestöaktivistit voivat myös toimia kansalaisjärjestöissä palkallisina työntekijöinä, mikä vaikuttaa siihen, että kansalaisjärjestötoiminta ammatillistuu ja osaltaan voi irtaantua siitä tilanteesta, josta toiminta on alun perin noussut.

Uusyhteisöllisyys ja eettisyys globaalissa ajassa

Sekä uusyhteisön että eettisyyden voi määritellä hyvin monella tavalla ja erilaisista lähtökohdista käsin. Uusyhteisö käsitteenä ilmentää sitä, että yhteisöllisyys rakentuu eri periaatteiden pohjalta kuin aiemmin. Uusyhteisöllisyys ja eettisyys liittyvät toisiinsa lähinnä siten, että eri puolilla maailmaa asuvat ihmiset joutuvat kohtaamaan samansuuntaisia ongelmia ja miettimään ratkaisukeinoja niihin. Nykyisin esimerkiksi useimmat ympäristökysymykset ovat globaaleja, mutta ympäristöongelmien vaikutukset näkyvät selkeimmin paikallistasolla. Yksi ihmiskuntaa koskettavista suurimmista haasteista on kyetä tarjoamaan kohtuullinen elintaso nykyisille ja tuleville sukupolville: riittävä määrä ruokaa, vettä ja energiaa, suojaisa elinpaikka ja terveellinen ympäristö (kuten puhdasta ilmaa ja vettä). Valitettavasti ilmastonmuutos muiden globaalien ympäristökysymysten, kuten maaperän aavikoitumisen ja ilmakehän otsonikerroksen ohentumisen, ohella uhkaavat mahdollisuksiamme näiden perustarpeiden tyydyttämiseen. (Ks. esim. Watson 2000, 2.) Käytännössä siten huoli ympäristön tilasta ja tulevaisuudesta yhdistyneenä globalisaatiokritiikkiin motivoi poliittista toimintaa (Väyrynen 2001, 109).

Globalisaatiokritiikki, joka nojaa ympäristöperusteisiin, on myös mediaa kiinnostavaa asetelma. Väyrysen (2001, 113) mukaan ympäristön varjeleminen elinkelpoisena myös tuleville sukupolville on yksi yleisimmistä hyväksytyistä arvoista. Samalla kun maailman eri maat kamppailevat yhteisten ongelmien kanssa, on pyritty luomaan yhteistyötä eri tasoilla, yhteisten toimintakeinojen löytämiseksi. Yhteistoiminta asettaa vaatimuksia kuitenkin sille, kenen katsotaan kuuluvan omaan ”porukkaan”, keitä kuuluu ”meihin”. Vaikka kollektiivista identiteettiä on varmasti luotu ja haluttu luoda aina ihmisten välisen toiminnan ollessa kyseessä, rakentuu yhteisöllisyys globaalissa ajassa silti toisenlaisista lähtökohdista kuin aiempina vuosikymmeninä. Globaalissa ajassa muotoutuu kansallisia, mantereet ylittäviä ”yhteisöjä”, jotka erottavat sitä, mitä aikaisemmin pidettiin hajoamattomana kokonaisuutena: maantieteellistä ja sosiaalista yhteiselämää ja yhteistyötä, mutta silti samalla nämä ”yhteisöt” perustavat uuden sosiaalisen yhteyden. Tätä uutta logiikkaa, jonka mukaan voidaan elää yhdessä ja tehdä yhteistyötä maantieteellisesti toisistaan erotetuissa paikoissa,

harjoitetaan sekä ylikansallisissa yrityksissä sekä myös ylikansallisissa ”yhteisöissä” (esimerkiksi alakulttuurit). (Beck 1999, 103.) Ylikansallisilla yhteisöillä voi olla yhteisenä kampanjoinnin kohteena esimerkiksi joku monikansallinen yritys.

Tämänkaltainen verkostomaisuus merkitsee liikehdinnän kannalta myös ongelmia. Yksi niistä on se, että pystyvätkö erilaisia toimintakulttuureja kannattavat ja eri ideologioiden pohjalta toimivat tekemään yhteistyötä. Periaatteessa toimijoilla on yhteinen ”vihollinen” eli kapitalismi ja ylikansalliset yritykset. On myös vaikea puhutella toimintaa yhtenä kokonaisuutena. Koska liikehdinnässä on erilaisia haaroja, on myös ryhmäsolidaarisuus ongelmallinen tematiikka. Lähtökohdallisesti voi olettaa, että solidaarisuus määrittäisi tarkoittamaan sitä, että tunnustetaan toisten toimijoiden käyttämät keinot ja ideologiat. Toisten toimintakeinojen tunnustaminen ei kuitenkaan tarkoita sitä, että ne hyväksyisi: se tarkoittaa sitä, että erilaiset keinovalikoimat tiedostetaan. Uuseellinen yhteisöllisyys kuitenkin esiintyy antikapitalistisessa toiminnassa siten, että koska vastassa on ”pahoja” yrityksiä, jotka ovat siirtäneet tuotantoaan kolmannen maailman köyhiin maihin, niin tilanteen muuttamiseksi voidaan seisoa samassa rivissä. Kaikki toimijat eivät esimerkiksi hyväksy minkäänlaista väkivaltaa.

Yhteisöjen ja yhteisöllisyyden muuttunut muoto näkyy monissa asioissa. Uusyhteisö ei ole esimerkiksi mikään selkeästi rajattavissa oleva toimijajoukko. Esimerkiksi globalisaatiokriittisessä toiminnassa mukana olevien liikehdintöjen verkostomaisuus ja heterogeenisuus tuottavat eri konteksteissa eri ihmisten keskuuteen yhteisöllisyyttä. Uusyhteisö voi mielestäni muotoutua myös hetkelliseksi, esimerkiksi jossakin mielenosoitustilanteessa. Uusyhteisöllisyyden muotoutuminen ei perustu myöskään välttämättä kasvokkaiseen vuorovaikutukseen, vaan toimijoita yhdistävänä linkkinä voi toimia media tai internet. Esimerkiksi nykyisin mielenosoituksia järjestetään myös verkkotodellisuudessa siten, että jonkun tahon palvelinta kuormitetaan, ts. että suuri määrä ihmisiä esimerkiksi pyrkii samaan kellonaikaan loggautumaan tietylle sivulle tai lähettää tiettyyn sähköpostiosoitteeseen postia samanaikaisesti. Yhteisöllisyyden tunne ei ole välttämättä siten mikään konkreettinen tai tiedostettu asia, vaan se voi olla lähinnä symbolista. Uusyhteisöön liittyy läheisesti ajatus siitä, että yhteisöt nykyisin ovat ja voivat olla enemmänkin kuvitteellisia yhteisöjä (vrt. Bauman 1997). Toimijoiden usko siihen, että kyseisen kaltainen yhteisö on ylipäättään olemassa, pitää yhteisön hengissä. Uusyhteisöllisyyteen keskeisesti kuuluu se, mikä on yhteinen ”juttu”, jonka puitteissa ihmiset, toimijat, tuntevat yhteenkuuluvuutta. Usein joku ideologia tai kamppailu yksittäisen asian vuoksi voi muodostaa sillan eri kulttuurisista konteksteista tulevien ihmisten välille.

Uusyhteisöllisyyteen voi liittyä ajatus moraalista ja eettisistä toimintatavoista. Moraali ja eettiset periaatteet vaikuttavat keskeisesti siihen, miten toisia kohdellaan. Esimerkiksi eläinten vuoksi toimivat aktivistit ovat pyrkineet laajentamaan eettistä näkökulmaa siten, että eläimet ja eläinten asema otettaisiin moraalifilosofisen tarkastelun piiriin. Solidaarisuus eläimiä tai ihmisiä kohtaan määrittäyty kuitenkin tarkoittamaan ennen kaikkea sitä, että tunnetaan moraalista vastuuta toisista ja ollaan valmiita toimimaan olosuhteiden muuttamiseksi. Toimijoiden tavoitteena on siten samalla oikeudenmukaisempi maailma ja se, että elämä rakentuisi muiden kuin taloudellisten arvojen kautta. Tämä merkitsee myös sitä, että heikommissa asemassa olevia ei saa tai saisi unohtaa. Eriarvoisuus, tai tarkennettuna toiminta eri-arvoisuuden vähentämiseksi, onkin keskeinen tematiikka, jonka vuoksi monet globalisaatiokriittiset toimijat kampanjoivat erilaisilla strategioilla. Toimijoille kuitenkin moraalinen tietoisuus ongelmakohdista ja ongelmien poistamiseksi toimiminen voivat muodostua tärkeämmiksi kuin jonkun lain mukaan toimiminen. Esimerkiksi kysymys väkivallan käyttämisestä on teema, josta eri toimijaryhmät joutuvat tekemään rajanvetoja. Ongelma ei niinkään ole se, että toimijat haluaisivat olla väkivaltaisia, vaan yhtäältä se, mikä mielletään väkivallaksi voi erota ns. mainstream-näkemyksestä. Toisaalta myös valtaväestön

väkivaltaiseksi määrittelemä toiminta kiinnostaa mediaa ja yleisöä. Rauhanomainen toiminta jää siten usein dramaattisemman toiminnan varjoon.

Kulutuskriittinen nuorisokulttuuri ja uusyhteisöllisyys nivoutuvat mielestäni toisiinsa nimenomaan siinä, että ylikansallisia kampanjoita koossapitävä voima on lähinnä symbolinen yhteisöllisyys. Tasavertaisuuden, oikeudenmukaisuuden tai yhteisen hyvän puolesta toimiminen ovat keskeisiä teemoja, jotka pitävät protestoijat ja aktivistit eri puolilla maailmaa liikkeellä. Toiminta voi tietyllä hetkellä keskittyä myös johonkin yksittäiseen ongelmaan tai johonkin yhteen yritykseen, joka on toiminut kaikkein epäeettisimmin. Käytännössä se voi tarkoittaa sitä, että jos jossakin maassa on meneillään joku akuutti kampanja, niin eri puolilla maailmaa voidaan samanaikaisesti järjestää solidaarisuusmielensoituksia kyseiselle kampanjalle. Uusyhteisöllisyyden etu on se, että tarvittaessa protestitoiminta saadaan synnytettyä hyvin nopeasti ja paikallisella tasolla tapahtuva toiminta voi saada tukea ja tukijoita monista eri maista. Globalisaatiokriittisten kansalaisjärjestöjen toimintaa voi sanoa ohjaavan pyrkimys yhteiseen hyvään, yhteisten tavoitteiden ja tasapainon saavuttamiseen. Samalla, kun yksittäistä henkilöä tai maakuntaa koskevien asioiden päätöksenteko etäännyty yhä kauemmaksi henkilöstä, muotoutuu uusia kritiikin kohteita. Siten esimerkiksi arvoja tai identiteettiä koskeva aktivismi suuntautuu kohti kansainvälisiä toimijoita eikä niinkään kohdistu kansallisella tasolla valtioon (ks. Väyrynen 2001, 135).

Globalisaatiokritiikin taustalta löytyy toimijoiden, kritikoijien pyrkimys ja vaatimus maailmanlaajuisen oikeudenmukaisuuden toteutumiselle. Globaalien ongelmien vähentämisen puolesta kamppailevat toimijat ovat järjestäytyneet ja pyrkineet järjestäytymään suureksi toimijajoukoksi. Tämä näkyy mielestäni esimerkiksi siinä, miten kansalaisjärjestöt ovat reagoineet ilmastonmuutokseen. Ilmastopolitiikoinnissa kansalaisjärjestöillä on ollut keskeinen rooli ainakin 1980-luvun lopusta alkaen. Järjestöillä on ollut mahdollisuus osallistua eri kokouksiin tarkkailijan roolissa ja ne ovat (konsultatiivisena tahona) myös antaneet lausumia ilmastokysymyksiin liittyen. Eri ilmastokokouksissa on ympäristöjärjestöjen lisäksi kansalaisjärjestöjen edustajia ainakin luonnontieteelliseltä ja taloudelliselta sektorilta. Kansalaisjärjestöjen tarkoituksena ilmastokokouksissa on ollut protestoida eri keinoin (esim. mielenosoitukset) ja painostaa kokouksen neuvottelevia osapuolia eri tavoin. Painostamistehtävässä keskeisimpänä muotoina ovat olleet ensinnäkin ilmastokysymysten merkittävyyden puolustaminen (esimerkiksi ECO-lehden ja erilaisten tapahtumien kautta) ja toiseksi lobbaaminen eli tiedon jakaminen ilmastovaikutusten mahdollisista seurauksista eri delegaatioiden edustajille. (Ks. Arts 1998, 108-109.) Useimmat ilmastokysymyksiä käsittelevissä osapuolikokouksissa eli COP:eissa (Conference of the Parties) mukana olleet ympäristöasioita ajavat kansalaisjärjestöt kuuluvat CAN:iin eli Climate Action Networkiin. Uusyhteisöllisyys ilmastokampanjoinnissa on tarkoittanut nimenomaan sitä, että liikehdintä on onnistunut mobilisoimaan valtavasti ihmisiä ja järjestöjä mukaan. Yksi viimeisimmistä projekteista on ollut ns. USA-boikotti, Amerikasta kotoisin olevien tuotteiden boikotointi.

Globaalin nuorisokulttuurin ja uusyhteisöllisen etiikan mahdollisuudet

Globaali nuorisokulttuuri kaupallisena tai kulutuskriittisenä suuntauksena on tämän hetken todellisuutta. Jonkun bändin tai yhtyeen ihannointi tai tiettyjen vaatemerkkien kannattaminen on oletettavasti esimerkiksi vanhempien sukupolvien helpompi ymmärtää ja hahmottaa. Tuotteiden käyttäminen on jotakin, joka myös näkyy ulospäin ja samalla kulutusvalinnoilla tuotetaan kuuluvuutta johonkin ryhmään. Varsin monilla on ollut kuitenkin vaikeuksia ymmärtää sitä, miksi esimerkiksi Suomesta lähtee busseittain pääsääntöisesti nuoria ihmisiä protestoimaan toiselle puolelle Eurooppaa. Kyse ei ole halusta lähteä mellakoimaan johonkin toiseen maahan, vaan siitä, että ongelmat ovat globaaleja ja sen vuoksi niihin vaikuttamisen nähdään olevan mahdollista laajan

protestin kautta. Kyse ei ole myöskään ns. mielenosoittamismatkailusta eli että mielenosoittamaan lähdetäisiin ainoastaan, koska eri kansalaisjärjestöjen kautta pääsee edullisesti bussilla matkaan. Ongelmat ovat ”kaiken aikaa kaikkialla” ja sen vuoksi niihin täytyy myös reagoida moninaisin keinoin.

Yhteisöllisyyden muotoutuminen eri periaatteiden mukaan kuin aiemmin saa aikaan sen, että erilaisia sidoksia on muotoutunut hyvin erilaisista lähtökohdista olevien toimijoiden välille. Tämä on tullut esille etenkin ns. suurissa mielenosoituksissa tai protestikampanjoissa ja oletettavasti tulee näkymään myös tämän vuoden aikana tapahtuvissa aktioissa. Nyt kesäkuussa, 14.-17.6. välisenä aikana, tuhannet globalisaatiokriittiset kansalaisaktivistit olivat protestoimassa Göteborgissa. Huippukokouksen yhteydessä järjestivät kansalaisjärjestöt ns. vastahuippukokouksen. Sangen monet kansalaisjärjestöt olivat kuukausia valmistautuneet osoittamaan mieltään Göteborgin EU-huippukokouksen yhteydessä. Kansalaisliikkeiden järjestämän tapahtuman teemana oli ”Toisenlainen Eurooppa” ilman rasismia ja militarismia, kasvavaa eriarvoisuutta ja ympäristön saastumista. Vastahuippukokouksen keskeisinä sisältöinä olivat esimerkiksi kansalaisten sosiaaliset oikeudet, avoin kansalaisuus, ihmisten vapaa liikkuminen ja ympäristökysymykset. Göteborgissa protesteihin ottivat osaa esimerkiksi eri ympäristöjärjestöjen toimijat, ammattiliitot, vasemmistolaiset, anarkistit, rasismia vastustajat, feministit, rauhanaktivistit sekä valkohaalarit. Kyse on siten sangen monimuotoisesta toimijajoukosta, joilla on joitakin yhteisiä intressejä, mutta joiden toimintamuodot ja ideologiat eroavat toisistaan suuresti.

Eniten keskustelua on herättänyt niin sanottu musta blokki ja sen vuoksi käsittelen sitä tässä hieman enemmän. Musta blokki on toimintataktiikka, joka tarkoittaa sitä, että toisinaan ollaan valmiita käyttämään myös ns. kovempia otteita. Musta blokki ei ole järjestö, johon voisi liittyä vaan yhden toimijaryhmän (englanniksi ilmaistuna tällainen erityinen ryhmä on affinity group) strategia, joka on ollut käytössä kaikissa suurissa mielenosoituksissa ainakin 90-luvulla. Musta blokki ei muotoudu aina fyysisesti samoista henkilöistä niin kuin ei yleensä mikään muukaan yhteiskunnallinen liikehdintä. Siten aina kussakin tilanteessa mukana olevat ihmiset myös päättävät siitä, millaisiin keinoihin saakka ollaan valmiita menemään. Välttämättä siten edes sen kulloisenkin oman ryhmän sisällä ei ole yksimielisyyttä siitä, mitkä taktiikat otetaan käyttöön. Mustan blokin toiminnassa mukana oleville, samoin kuin osalle kansalaisjärjestöistä, yksi keskeinen ”vihollinen” ja protestoinnin kohde on kapitalismi ja monikansalliset yritykset. Kuitenkin Göteborgissa paikalla olleista monet protestoivat yhtäältä nimenomaan Nizzan sopimusta vastaan ja toisaalta avoimemman kansalaisyhteiskunnan puolesta. Yksilöllisiä motiiveja eri toimijoilla on hyvin paljon, eikä sen vuoksi yhtä ainoata selitystä protestoinnin funktioista ole mahdollista antaa. Käsittääkseni moni lähti Göteborgiin myös nimenomaan Bushin vuoksi eli protestoimaan Bushin talouspaineista poliittikkaa vastaan. Osa mielenosoittajista protestoi samalla vahvasti sitä vastaan, että talous ja taloudellinen menestys ohittaisivat kaikki muut arvot.

Toistaiseksi esimerkiksi Göteborgin 15.6.2001 tapahtumista on uutisoitu lähinnä hetkiä, jolloin tilanne ei ollut enää kenenkään hallinnassa. Mielestäni sekä poliisi että osa aktivisteista syyllistyivät ylilyönteihin. Tilanteen karkaamista käsistä kuvaa esimerkiksi se, että perjantaina 15.6. ”kadunvaltausjuhlassa” poliisi ampui kolmea, joista tietojeni mukaan yksi on sivullinen ja yksi kriittisessä tilanteessa sairaalassa. Siten ratsupoliisien ja pamppujen jälkeen seuraava poliisin keino oli aseella ampuminen. Ei käytetty kyynelkaasua, vesitykkeitä eikä kumiluoteja vaan oikeaa asetta. Minun on vaikea ymmärtää sitä, miksei poliisi ollut varautunut käyttämään ns. välimuotoja. Poliisi ei ole ampunut ketään esimerkiksi Seattlessa tai Prahassa. Yhtäältä se kertoo siitä, että poliisi ei ollut Göteborgissa osannut valmistautua ehkä tilanteeseen. Toisaalta se kertoo siitä, että tilanne ei ollut hallinnassa. Tarkoitukseni ei ole tässä arvostella yksittäistä poliisia, joka tekee työtään. Sen sijaan mietin, miten hyvin paikallinen poliisipäällikkö on ylipäätään ollut tilanteen tasalla.

Kaikesta huolimatta täytyy pitää mielessä, että antikapitalistinen liikehdintä muodostuu hyvin erilaisista ihmisistä, joilla on erilaisia toimintamuotoja, käsityksiä ja näkemyksiä siitä, mitä maailmassa on tapahtunut, mikä on kansalaisen rooli nykyajassa, millä keinoilla yksittäinen ihminen voi osallistua päätöksentekoprosesseihin ja mitä tulevaisuus tuo tullessaan. Eri toimijoilla on eri tapoja osoittaa mieltään samoin kuin eri keinoja toimia uhkaavissa tilanteissa. Eri ryhmät tai toimijat eivät välttämättä myöskään hyväksy toistensa toimintakeinoja. Toimijoiden toimintafunktio kuitenkin jää usein esimerkiksi uutisointien ulkopuolelle. Osaselityksenä on se, että tunteet tulevat vahvasti esille. Kaiken kaikkiaan Göteborgissa oli myös positiivisia ja iloisia asioita, kuten isot hyvin onnistuneet mielenosoitukset. Onnistuneita mielenosoituksia olivat torstain 14.6. Bush-mielenosoitus (15 000 protestojaa, ei ongelmia), perjantain 15.6. EU:n ja EMU:n vastainen mielenosoitus (noin 20 000 protestojaa, ei ongelmia) sekä lauantain 16.6. Göteborgsaktion-mielenosoitus, jossa olivat läsnä kaikki mahdolliset toimintaryhmät (myös musta blokki, kaiken kaikkiaan protestoijia noin 25 000, ei mitään ongelmia). Tällä hetkellä keskustelua on käyty siitä, miten jatkossa mielenosoituksiin tullaan suhtautumaan. Eri keskusteluissa on nostettu esille, että tulevaisuudessa huippukokoukset toteutettaisiin ”suljettuina kokouksina”. Pohdittava onkin, mitä se tarkoittaa esimerkiksi demokratian kannalta. Muun muassa se, että onko ihmisillä oikeus nykyajassa enää olla julkisesti eri mieltä, on merkittävä näkökulma, jota monien kansalaisjärjestöjenkin kautta on noussut viime päivinä esille.

Monet toimijat kokevat velvollisuudekseen protestoida ja tehdä jotain nimenomaan yhteisen hyvän vuoksi. Siksi muun muassa Seattlessa, Prahassa, Nizzassa tai Genevessä on ollut tuhansia ihmisiä tuomassa äänensä julki. Seattlen kaduilla yhdistyivät globaali ja lokaali sekä uuden informaatioteknologian hyödyntäminen yhdessä vanhojen toimintakeinojen kanssa. Seattlessa myös selkeästi tuli esille, kuinka monenkirjavasta toimijajoukosta onkaan kyse. Myös esimerkiksi Nizzassa kymmenet tuhannet ammattiyhdistysaktivistit ja globalisaation vastustajat osoittivat mieltään. Yksi nimenomaan nuorten Nizzassa järjestämä tapahtuma oli mielenosoitus EU:n yhteisen perustuslain puolesta. Kampanja on Eurooppa-liikkeen nuorisojärjestön JEF:in organisoima. Yhteinen perustuslaki olisi nuorisojärjestöjen mukaan keino vastata kestäväen kehityksen ja globalisaation haasteisiin. (Yli-Huttula 2000.) Tulevan syksyn aikana tulee olemaan joitakin tilaisuuksia, joiden yhteyteen myös tulee mielenosoituksia. Esimerkiksi lokakuussa on Transatlantic Business Meeting -kokous Tukholmassa, jonka yhteydessä järjestetään mahdollisesti vastakokous. Puolestaan maailman kauppajärjestö WTO kokoontuu 9.-13.11.2001 Dohassa, Qatarissa. Maan ystävien varapuheenjohtaja Anastasia Laitila kirjoittaa Maan ystävien jäsentiedotteessa 2/2001 seuraavasti:

Marraskuuhun on vielä runsaasti aikaa, ja meillä on suorastaan velvollisuus tehdä suomalaisille selväksi, minkä pahuksen takia maailmassa on tuhansia ihmisiä, jotka haluavat mennä aavikolle osoittamaan mieltään. Vastaus: koska maailma ei ole myytävänä.

Käytännössä protestit WTO:n kokoukseen liittyen toteutetaan todennäköisesti kansainvälisellä areenalla, koska arabivaltio Qatar ei suhtaudu suopeasti mielenosoituksiin tai mielenilmaisuihin. Kampanjaa marraskuuta varten suunnitellaan jo lähinnä verkon ja sähköpostilistojen kautta. Nuoret eli tulevaisuuden päättäjät ovat joka tapauksessa mielestäni sosiaalistuneet nopeasti tapahtuviin muutoksiin ja erilaisten identiteettien omaksumiseen. Aika näyttää, mitä globaali nuorisokulttuuri ja uusyhteisöllisyys tarkoittavat esimerkiksi poliittisen osallistumisen kannalta.

Lähteet

- Arts, Bas (1998): *The Political Influence of Global NGOs. Case Studies on the Climate and Biodiversity Conventions*. Utrecht: International Books.
- Bauman, Zygmunt (1997) *Sosiologinen ajattelu*. Tampere: Vastapaino.
- Beck, Ulrich (1999) *Mitä globalisaatio on?*
- Houni, Pia & Suurpää, Leena (1998): *Johdanto, kamppailua nuoruudesta*. Teoksessa Houni, Pia & Suurpää, Leena (toim.) *Kuvassa nuoret*. Tampere: Tampere University Press.
- Maan ystävien jäsentiedote 2/2001.
- Puuronen Vesa (1997) *Johdatus nuorisotutkimukseen*. Nuorisotutkimusverkosto & Vastapaino.
- Relander Jukka (1998) *Historia, muisti, identiteetti*. Teoksessa Houni, Pia & Suurpää, Leena (toim.) *Kuvassa nuoret*. Tampere: Tampere University Press.
- Wallace, Claire & Kovacheva, Sijka (1996) *Youth Cultures and Consumption in Eastern and Western Europe. An Overview*. *Youth and Society* 28 (2), 189-214.
- Väyrynen, Raimo (2001) *Globalisaatiokritiikki ja kansalaisliikkeet*.

Sanomalehtiartikkelit

- Yli-Huttula, Tuomo (2000) *Nuoret vaativat EU:lle perustuslakia*. *Kaleva* 7.12.2000.
- Kolbe, Laura (1997) *Lähiöihin uutta urbaania elämäntapaa*. *Vieraskynä*. Helsingin Sanomat 29.12.1997.

Suulliset lähteet

- Puhelinkeskustelu Maria Aitamurron kanssa 7.6.2001 IYS -kirjeenvaihtovälitykseen liittyen.
- Keskustelu Ville Lähteen kanssa 7.6.2001 kulutuskriittisyyteen liittyen.
- Keskustelu Hanna Kaistin kanssa 19.6.2001 ns. kolmannen maailman maiden kansalaisjärjestöjen toiminnasta.
- Watson Robert T. (2000) *Presentation at the Sixth Conference of Parties to the United Nations Framework Convention on Climate Change*. Den Haag. Greenpeacen järjestämä tilaisuus 22.11.2000. Esitelmä on myös tekstiversiona, muistion kirjoittajan hallussa.
- Göteborgin matka 14.6.-17.6.2001.

Sukupolvet globaalissa liikkeessä – ATTAC esimerkkinä monisukupolvisen globalisaatiokritiikin mahdollisuudesta Eeva Luhtakallio

”Klikkien vaaliminen: Yhden sukupolven tarve pitää seuraavaa sukupolvea huonompana pönkittääkseen kollektiivista egoaan: ‘Lapset eivät tee nykyään mitään. He ovat niin apaattisia. Me sentään protestoimme. He eivät tee mitään muuta kuin käyvät ostoksilla ja valittavat.’”

Douglas Coupland

”Yli 200 nuorta mellakoitsijaa pidätettiin”

Dagens Nyheter 15.6.01

Seattlen, Prahan ja Göteborgin jälkeisessä ajassa ei enää puhuta aatteettomasta ja veltosta nuorisosta pullamössösukupolvena, vaan pelonsekaisin äänenpainoin yhteiskuntarauhaa uhkaavina kapinallisina. ”Globalisaation vastustajat” rikkovat ikkunoita, kivittävät poliiseja ja levittävät kauhua ympärilleen saaden maailman huippukokouskaupungit tutisemaan. Hiukan liian helposti ratkaistun makua on vastakkainasettelussa, jossa toisella puolella on hyvää tarkoittava, vakavamielinen ja luotettava (aikuinen) markkinakapitalismin järjestelmä, toisella taas yleistä etua vastaan toimiva, raivoisa (nuorten) kapina-armeija, joka kantaa Maon kuvaa paidoissaan, Niken merkkiä naamiohuiveissaan ja yksioikoisia, mantran tavoin toistettavia iskulauseita mielessään. Pohdin seuraavassa mikä on se ”sukupolvi”, josta maailmantalouden globalisaatiota vastaan nouseva liike kumpuaa ja mikä on sille annettujen, esimerkiksi edellä mainitun kaltaisten ikämääritelmien rooli taistelussa palstatilasta. Erityisesti tarkastelen globalisaatiokriittisen Attac-liikkeen Suomeen rantautumisen kautta sukupolvien välisen yhteistyön muotoutumista kansalaisliikkeessä. Käytän esitykseni lähtökohtana omaa kokemustani Attacin perustajajäsenenä ja pyrin piirtämään kuvaa liikkeestä sisältäpäin.

Globalisaatiokritiikki 2000-luvun maailmassa

Globalisaatiokritiikki on nopeasti noussut 2000-luvun sosiaalisen liikehdinnän yleisnimikkeeksi. Liike kumpuaa siitä maailmanlaajuiseksi levinneestä tyytymättömyydestä, jota perinteistä valtiokeskeistä järjestelmää kohtaan globalisoituvassa maailmassa tunnetaan. Globalisaatiokritiikki seuraa monia aiempia sosiaalisen liikehdinnän viitekehyksiä siinä, että se tuottaa etabloituneen poliittisen koneiston ratkaisuisista poikkeavia näkökulmia. Siinä missä perinteinen politiikka on ollut kykenemätön luomaan välineitä maailmanlaajuistuvan talouden käsittämiseksi ja hallitsemiseksi, tarjoavat globalisaatiokriittiset liikkeet toisenlaisia ajattelun kehyksiä ja normatiivisia yhteyksiä, joiden pohjalta yhteiskunnallinen toiminta näyttäytyy mielekkäänä. (Väyrynen 2000, 132-133.) Huoli maailman tilasta ja ihmisten eriarvoisuudesta näyttää olevan voimakkaasti globalisoituvaa ja saavan kansanjoukkoja liikkeelle kaikkialla maailmassa. Kyse on myös kasvavasta tietoisuudesta globalisaation negatiivisista vaikutuksista.

Globalisaatiota käsittelevä mediakeskustelu pitäytyi Suomessa pitkään lähes yksinomaan kauhistelemaan huippukokouskaupunkien mellakoita ja ”nuorten riehuntaa”. Niin kutsuttujen uusien sosiaalisten liikkeiden (ks. Ilmonen & Siisiäinen 1998) mediakäsittelyssä ilmiö ei ole ennenkuulumaton: valtamedian melko mustavalkoinen suhtautuminen uudenlaiseen aktivismiin tuotti erilaisia vähättelyn strategioita jo esimerkiksi kettutyttöjen ollessa julkisen kohun kohteena.

Kuluneen kevään aikana keskustelu globalisaatiosta on kiihtynyt Suomessa ennen näkemättömällä tavalla ja valtamediassakin on hiljalleen alkanut näkyä myös harmaan sävyjä.

Keskustelun monipuolistuessa esiin ovat nousseet kysymykset iästä ja sukupolveista. Keitä oikeastaan ovat globalisaatiokriitikot ja mistä he tulevat? Minkälaisesta kokemusmaailmasta heidän tyytymättömyytensä kumpuaa ja miksi? Myös monet puoluepolitiikan toimijat ovat heränneet tätä kautta pohtimaan erityisesti nuorten äänestysinnon alhaisuutta ja sen yhteyttä kansallisen politiikan globaaleihin sidoksiin. Risto Alapuro (1999) toteaa, että keskeinen käsite yhteiskunnallisten liikkeiden ymmärtämisessä on representaatio: ketä edustetaan ja miten. Representaatio-käsitteen toinen merkitys, esitys tai performatiivisuus, nousee nähdäkseni yhtä keskeiseksi yritettäessä hahmottaa globalisaatiokriittistä liikehdintää ja eri sukupolvien rooleja siinä. Kysymykset siitä mikä on ryhmä, miten siihen kuulutaan, millä tavoin se edustaa jäseniään ja millaisia ilmenemismuotoja edustavuus saa julkisuudessa, ovat olennaisia hahmoteltaessa globalisaatiokriittisiä liikkeitä ja eri aktivistisukupolvien toimintaa niissä.

Zygmunt Bauman puhuu mielikuvayhteisöistä, joiden jäsenyys rakentuu nopeasti vaihtuvien, mutta kestäessään intensiivisten tunnesidosten varaan ja joiden olemassaolo perustuu *näkyvyyteen* – ennen muuta mediassa. ”[M]inut nähdään, olen siis olemassa”, summaa Bauman postmoderneiksi kutsumiensa yhteisöjen filosofian. Koska tällaisten yhteisöjen olemassa oleminen on yhtä kuin tuon olemassaolon ilmeneminen, ovat näyttävät yhteenkuuluvuuden tunteenpurkaukset (mielenosoitukset, marssit, festivaalit, mellakat) yhteisön olemassaolon ehto. (Bauman 1996, 39-40.) Nk. ”mustahuput”, antifasistit tai kapitalismin vastustajat, lienevät malliesimerkki tällaisesta mielikuvayhteisöstä. Kyseessä ei ole järjestö eikä edes jatkuvasti toimiva verkosto, vaan nopeaan tahtiin jäseniään vaihtava, näkyvyytensä ja julkisuuskuvansa varassa elävä ryhmä. Sen olemassaolo on riippuvainen niistä lyhyistä fragmentaarista hetkistä, joihin mahdollisimman moni yksilö liittyy hetkellisesti yhteen ja kollektiivisessa tunteenpurkauksessa heittää kiven, huutaa *fuck the police* ja päätyy lehtien etusivuille.

Riippuvaisuus mediahuomiosta ei ole vain väkivaltaisuuteen liitettyjen ryhmien piirre. Sikäli kun identiteetin, oman kiinnittymiskohdan, etsimisestä on tullut globaalissa talouden, kulttuurin – rahan, rikkauksien, vallan ja kuvien – virrassa ainoa sosiaalisen maailman merkityksen lähde, ei kannatusta kerääviltä ryhmiltä vaadita organisoituneisuutta tai rakenteita, ainoastaan kykyä siis saada ihmiset uskomaan yhteisönsä. Nykyisen mediayhteiskunnan voidaan sanoa olevan pysyvän representaation tilassa, tilassa, jossa ilmenemismuodot ovat kaikki mitä on. Media on tässä prosessissa keskeinen tekijä, sillä se nostaa esiin sellaisia edustamisen ja esittämisen muotoja, jotka pystyvät luomaan identiteettejä. (Castells, 1996, 3; Alapuro 1999, 13.) Myös globalisaatiokriittisissä ryhmissä, niin nuorten kuin muidenkin keskuudessa, käydään jatkuvaa taistelua representaatiosta: mikä saa eniten huomiota ja mitkä ovat ne toiminnan repertuaarit, jotka nousevat etualalle. Tilanteessa, jossa ääriyhmien väkivalta hallitsee otsikoita ja leimaa koko liikkeen menee esittävyys edustavuuden – niin jäsenyyksien kuin asialistojenkin suhteen – edelle.

Attac: Globaalitalouden rakkikoira Ranskasta

”Vanhan valtaajat puuhaavat nyt Suomeen kansainvälistä vaihtoehtojärjestöä”
HS 26.1.01

”Suomen Attac kokosi yhteen vanhat ja nuoret aktivistit”
HS 20.5.01

Attac-liike sai alkunsa Ranskassa vuonna 1997 Le Monde Diplomatique -lehden pääkirjoituksesta. Päätoimittaja Ignacio Ramonet'n kirjoituksen kärkenä oli toisaalta Aasian finanssikriisin ajankohtaisuus – sen jälleen esiin nostamat pääomaliikkeiden jatkuvan vapauttamisen tuomat ongelmat – ja toisaalta ehdotus järjestön perustamisesta ajamaan nk. Tobinin veron käyttöönottoa (Tobinin verosta ks. esim. Patomäki 1999) sekä yleisemmin vaihtoehtoja uusliberalistiselle talouspolitiikalle ja markkinoiden hallitsemalle globalisaatioprosessille. (Esim. Ramonet 1997, Clinell 2001.) Attac-nimen (Association pour la Taxation des Transactions financières pour l'Aide aux Citoyens) saanut, pääkirjoituksen aloitteesta käyntiin lähtenyt liike on vuonna 2001 levinnyt yli 20 maahan ja sillä on kymmeniä tuhansia jäseniä. Se määrittelee itsensä kansainväliseksi kansansivistysliikkeeksi (Cassen 2001), jonka toiminnan selkärangan muodostavat toisaalta paikallistason itseopiskeluryhmät, toisaalta tiedontuotanto ja -jakelu opetuskokonaisuuksien ja julkisten keskustelunavausten muodossa.

Suomeen Attac perustettiin toukokuussa 2001. Jo perustamisen valmistelu herätti poikkeuksellisen paljon huomiota mediassa. Osin Attacin ympärillä pyörinyt mediasirkus selittyy sen saamien korkean luokan poliittisten suojelijoiden kautta. Median reaktioiden tarkastelu antaa kiinnostavan näkökulman Attacin vastaanottoon Suomessa ja avaa mahdollisuuden pohtia yleisemminkin sosiaalisten liikkeiden asemaa ja perinteitä suomalaisessa yhteiskunnassa. Valtalehdistö ja -media ovat hakemistaan hakeneet linjaansa suhtautumisessaan Attaciin, ja reaktiot ovat tässä yhteydessä vaihdelleet ministereiden mukanaoloon keskittymisestä vertauksiin fasismin kanssa. Strategiat ovat toisilleen vastakkaisia: toisaalta liike on pyritty näkemään valtiovallan jo valmiiksi tukehduksiin syleilemänä ylilegitiiminä organisaationa, toisaalta saman lehden seuraavassa uutisoinnissa nuorison kakunheittelynä ja lapsellisuuksien toisteluna, pahimmillaan jopa mellakointina.

Median reaktioiden voidaan ajatella heijastelevan suomalaisen yhteiskunnan yleistä ilmapiiriä: Attac on omituinen, vieras, pelottavakin, koska se poikkeaa olennaisesti totutusta pohjoismaisesta järjestökulttuurista ja on lisäksi ensimmäinen Suomessa tässä määrin huomiota saanut ”uusi liike”. Alapuro (1999) muistuttaa Helga Hernesiä siteeraten, että pohjoismaiselle kansalaisuuden käsitteelle on ominaista osallistuva korporatismi, joka yhdistää kansalaisen järjestöjen välityksellä kiinteästi valtioon. Uusissa liikkeissä taas on piirteitä eurooppalaisesta, erityisesti ranskalaisesta perinteestä, jossa representaation käytännöt ovat hyvin erilaisia: siinä missä suomalainen kansalaisyhteiskunta edustaa ja esittää jäseniään tukevan ja segmentoituneen järjestörakenteen kautta, ovat suora toiminta ja löyhä, verkostomainen järjestörakenne ominainen esimerkiksi Attacille (vrt. Kauppi & Zilliacus, 2001).

Oman lisänsä tuottaa kansainvälisyys: vaikka kansainvälisesti toimivia järjestöjä on ollut kautta historian, on uusilla liikkeillä aivan erilainen suhde kansainvälisyyteensä. Siinä missä globaali talous on paljolti muuttunut paikallisuudesta riippumattomaksi, on myös globalisaatiokritiikki ottanut tehokkaasti käyttöönsä uuden teknologian ja levittäytynyt maailmanlaajuisiksi vuorovaikutusfoorumiksi internetin välityksellä (Väyrynen 2000, 43-44, 138, 141). Kuten Väyrynenkin varoittaa, ei teknologialle tule kuitenkaan antaa liian suurta roolia. Paikallisuuden ja kulttuurisen diversiteetin puolustus on yksi globalisaatiokriittisten liikkeiden argumenteista talousvetoista, kasvotonta globalisaatioprosessia vastaan ja niiden lähtökohdissa kietoutuvatkin yhteen toisaalta kasvava globaalius ja verkostoituneisuus, toisaalta vahvistuva paikallisuuteen, yksilöllisyyteen ja omaleimaisuuteen nojautuva identiteettipolitiikka (vrt. Castells 1996, 3, 23).

”Nuoret” ja globalisaatiokritiikki

Kansainvälisyys nähdään nykyään yleisesti olennaisena osana länsimaisen nykynuoren elämää ja sen muodot ovat jatkuvasti moninaistuneet jo perinteisistä vaihto-oppilasvuosista, kielikursseista ja koulujen kansainvälisyysoppikokonaisuuksista mitä erilaisimpiin kehitysmaavaihto-ohjelmiin, vapaaehtoistyöprojekteihin sekä itsenäiseen ”reppumatkailuun”. Tutkimuksissa opiskelijavaihto ja ulkomailla oleskelu nähdään edellytyksenä lisätä globaalin maailman kansalaisen henkistä hyvinvointia ja itseymmärrystä, yksilöllisyyttä ja suvaitsevuutta (vrt. Teckenberg 2001). Millaista sitten on ”nuorison” globalisaatiokritiikki ja mistä se juontaa juurensa? Epäilemättä juuri globalisaatio ja nuorison ”kansainvälistyminen” (tai kansainvälistäminen) ovat kulkeneet käsi kädessä. Kenda Creasy Dean (1999) nostaa band aid -projektin We are the world -sloganin esimerkiksi globaalin me-subjektin syntyprosessista 1980-luvulla. Hän arvioi, että sen tuloksena alkoi länsimaissa herätä laaja tietoisuus erityisesti nuorison keskuudessa siitä, että ”me” emme olekaan koko maailma.

Kehitysmatietoisuuden kasvu onkin eräs globalisaatiokritiikin peruspilareista, jota Väyrysen mukaan ”korostavat erityisesti globalisaation ja sen hallinnan epäoikeudenmukaisuuksien motivoimat nuorimman sukupolven arvostelijat”. Hän katsoo globalisaatiokritiikin olevan leimallisesti nuorten protestointia, joka kerää pariinsa tämän hetken kansainvälisesti tietoisimman ja aktiivisimman nuorisoineksen. Liikkeitä luotsaavat ja kehystävät Väyrysen mukaan keski-ikäiset, 60-luvun ja myöhempien rauhan-, ympäristö- ja ihmisoikeusliikkeiden kautta kulkeneet älylliset johtajat. Toisaalta hän näkee siinä myös aivan uudenlaisia piirteitä: protesti kattaa yhtä aikaa ennen näkemättömän laajoja asia-alueita, joiden yhteisenä nimittäjänä on globalisaatio ja sen hallinnan puutteet. (Väyrynen 2000, 11-12.)

Keitä ovat nämä globalisaatiokriittiset nuoret? Väyrysen mukaan jo Prahan tapahtumien jälkeen nuorten globalisaation vastustajien leiri jakautui kahtia: tavoitteelliset ryhmät tekivät pesäeron aggressiivisiin ja väkivaltaa käyttäviin ryhmiin (Väyrynen 12, 24-25). Mutta mitkä ovat nämä ryhmät ja keitä niihin kuuluu? Jaana Lähteenmaa (2000) arvelee, että nuorisokulttuureissa saattaa olla meneillään sisäisen eriytymisen prosessi suhteessa ryhmäjäsenyyksien kiinteyden asteeseen (mt. 35). Tällä kehityksellä on selkeät yhtymäkohtansa aikalaisanalyttisiin arvioihin yleisestä kulttuurisesta murroksesta, jossa eräänä määrittävänä piirteenä on selkeiden rakenteellisten ryhmien vaikeus edustaa ketään pysyvästi. Tilanteisesti vaihtuvat roolit ja yksilöiden vaihtelevat elämänpolut määrittävät ryhmien toimintaa, eikä yksilöhistorioiden ja sosiaalisen rakenteen, tässä tapauksessa nuorten (tai nuoruuksien) ja nuorisokulttuurien, erottaminen toisistaan enää ole mahdollista. (Esim. Alapuro 1999, 13.)

Attacin suomalaiset sukupolvet

Sisällöllisesti Attacin agenda voidaan tiivistää globalisaatiokriittiseksi toiminnaksi, jonka tarkoituksena on vastustaa uusliberalistisen talouspolitiikan ja siihen liittyvien kansainvälisten instituutioiden globaalia valta-asemaa ja tuottaa tutkimus- ja opintotoiminnalla konkreettisia uudistusehdotuksia. Se on politisoitunut ja muutosta ajava liike, ”uusi”, joka vastustaa ”vanhaa” järjestystä. Asetelma implikoi helponolaisesti asetelman ”nuoret” globalisaatiokriitikot vastaan ”vanhat” status quon ylläpitäjät. Medialla on ollut Attacin kohdalla määrittelyongelma: liikettä ei ole voitu sijoittaa ”nuorisoryhmän” kategoriaan, koska mukana on niin näkyvästi monen ikäisiä ihmisiä. Se ei ole tyhjentynyt myöskään ”70-luvun nostalgiaksi” ja ilmeisesti lehdistössä esitetty arvio, että mukana on ”paljon 60-luvun radikaalien lapsia” (HS 20.5.01), on jonkinlainen kompromissi yrityksissä ymmärtää uudenlaista kansalaisliikehännän ilmiötä.

Attacin toivat Suomeen vanhemman polven suomenruotsalaiset vasemmistoaktivistit, jotka olivat käyneet Tukholmassa seuraamassa sikäläisen järjestön perustamista. Aiemmin Ranskan Attacin kanssa tekemisissä olleet ja nyt myös mukaan lähteneet suomalaiset taas olivat kehitysmaakysymyksiin erikoistuneita 30–40-vuotiaita toimittajia ja tutkijoita. Lisäksi heti alkuunsa merkittävään rooliin nousivat toisaalta ay-liikkeen piiristä tulleet toimijat ja toisaalta WTO-kysymysten parissa jo aiemmin aktivoituneet nuoret kansalaisaktivistit ja lääke-, oikeus- ja yhteiskuntatieteiden opiskelijat. Melko nopeasti perustamista suunnittelevaan ja samalla Suomen Attacin suuntaviivoja luovaan työryhmään hakeutui myös nuoremman polven kansanedustajia ja kunnallispoliitikkoja lähinnä SDP:n ja Vihreiden leireistä.

Attacin perustamisen suunnitteluvaihetta voidaan kuvata kuukausien mittaiseksi, vaativaksi ja tiukaksi oppimis- ja neuvotteluprosessiksi. Attacin perustamista suunnittelevan ryhmän ja sen viitoittamana koko liikkeen suuri haaste oli oppia toimimaan monitaustaisena ja monisukupolvisena ryhmänä. Oppimisprosessiin kohdistui paljon ulkoisia paineita: julkisuuden alettua kiinnostua liikkeestä saivat nuoremman polven edustajat usein selitellä mitä tekemistä heillä on ”nostalgisten partaradikaalien” keskellä. Myös valmistelemaan työryhmään kohdistunut ulkopuolinen kiinnostus oli kahtiajakautunutta, sillä ”äijäporukaksi” käsittämisen lisäksi kaikenikäiset ryhmän jäsenet saivat vastailla kysymyksiin nuorisohuliganismista ja kakunheitoista.

Uudelle sosiaaliselle liikkeelle tyypillisesti suunnittelussa kiinnitettiin paljon huomiota *muotoon*: järjestörakenteen joustavuuteen ja epäbyrokraattisuuteen sekä sisäisen demokraattisuuden ideaaliin (vrt. Kauppi & Zilliacus 2001). Pitkissä ja kiihkeätunnelmaisissa kokouksissa hierottiin kompromisseja työryhmän sisällä vallitsevista ristiriitaisista asemista käsin. Ääripäiden mielipiteitä siivittivät moninkertaiset epäluulot. Yhtäältä niitä saattoi aistia nuoren ja vanhan polven välillä nuorten kokiessa vanhempien toimintatavat jähmeiksi ja raskasrakenteisiksi vanhemman polven taas epäröidessä nuorten aktivistien omaksuman suoran toiminnan linjan edessä. Joidenkin kysymysten kohdalla osat taas vaihtuivat toisin päin². Toinen kipupiste oli suhde puoluepolitiikkaan ja ”etabloituneeseen” valtaan: erityisesti nuoremman polven epäusko etabloituneiden poliitikkojen suhteen aiheutti lukuisia keskusteluja. Sekä poliittisen vaikutusvallan aste että puolueväri näyttivät vaikuttavan hyväksynnän saamiseen: kunnallispoliitikot pääsivät huomattavasti kansanedustajia ”helpommalla” ja Vihreiden mukanaolon vilpittömyyteen ja poliittisesta pelistä pitäytymiseen tuntui löytyvän enemmän uskoa kuin Demareiden.

Sukupuolen kannalta ryhmä oli erittäin vino alusta alkaen: miehiä oli huomattava enemmistö. Mukana olevien miesten keski-ikä oli myös korkeampi kuin naisten. Sukupuolten välinen tasa-arvo kuuluu itsestään selvästi liikkeen agendalle, mutta siihen liittyvät kysymykset ja ristiriidat jäivät muihin kiistakysymyksiin verrattuna olemattomalle huomiolle. Tilannetta voidaan kuvata samankaltaisen ”myötätuntoisen sovinismin” (vrt. myötätuntoisen konservatismiin käsite) tilanteeksi, jota tavataan myös puoluepolitiikan parissa perusteltaessa kiintiöiden käyttökelpottomuutta sillä, ettei päteviä naisia löydy tai halua politiikkaan riittävää määrää ja joka on omiaan painamaan tasa-arvosta käytävän keskustelun alkuunsa villaisella (ks. esim. Holli et al. 2000). Tämän kysymyksen kohdalla sukupolvirajat muuttuivat merkityksettömiksi.

Sisällön osalta taas huomionarvoista on asiantuntijuuden jakautuminen ryhmän sisällä. Koska liike Suomessa polkaistiin käyntiin melko nopeasti ja olemattomin resurssein, oli jokaisen sen liepeillä olevan yksilön erityisasiantuntemus hyödynnettävä. Tämä sai aikaan ennakkoluulottoman

² Toimintatapoja koskevat ristiriidat koskivat lähinnä liikkeen sisäistä organisatiota, sillä kovaotteisen suoraa toimintaa kannattavat ryhmät hylkäsivät Attacin alkuunsa ja ulkoisista toimintatavoista vallitsikin valmistelutyön aikana ryhmässä yllättävä yksimielisyys.

suhtautumisen kokemuksen, iän ja asiantuntemuksen sidokseen. Ryhmän sisällä huomattiinkin, että Attacin asialistan kannalta olennaisissa kysymyksissä asiantuntemus ja asiantuntijat vaihtelivat tapauskohtaisesti. MAI-sopimuksen sisällöstä ja vaiheista sekä jatkeista tai esimerkiksi WTO:n nykytilanteesta olivat perillä ne nuoret kansalaisaktivistit, jotka olivat aiemmin toimineet kampanjaryhmissä. Toisaalta taas vanhemman polven ay-aktiivit hallitsivat yksityistämisprosessien lähtö- ja yksityiskohdat. Välttämättömästä tarpeesta hyödyntää kaikki käsillä oleva tietämys syntyi sisäisesti asiantuntemuksen suhteen avoin ryhmä. Ulkoisesti haaste oli suurempi, sillä iän ja kokemuksen tuoma asiantuntijuus erityisesti talouden kaltaista instituutiota koskevissa kysymyksissä oletetaan itsestään selvästi ylivoimaiseksi ja julkiset keskustelunavaukset ”vastapuolen” kanssa muodostuvatkin helposti taisteluksi uskottavuudesta. Tässä kohdin iän merkitystä ei kuitenkaan ole syytä liioitella, sillä uskottavuus talouskysymyksissä tuntuu perustuvan ennen muuta kireään solmioon, hyvin leikattuihin hiuksiin ja globalisaatio- ja pääomamyönteisiin asenteisiin.

Lopuksi

Attacin sukupolvirajat ylittävän toiminnan perustana voidaan nähdä kaksi mottoa:

1 Henkilökohtainen on poliittista (ja paikallinen globaalia): Kukaan ei voi jäädä politiikan ulkopuolelle eikä politiikka ole neutraalia, vaan vaikuttaa kaikkien elämään kaikkialla. Niin vanhat vasemmistoaktiivit kuin kulutustietoiset nuoretkin kokevat tämän ajatuksen omakseen ja omaan elämäänsä kuuluvaksi. Liikkeen avoin poliittisuus saa aikaan virkistyneen vastaanoton Suomessa, sillä muutenkin uinuvassa poliittisessa ilmapiirissämme ovat kansalaisjärjestöt perinteisesti joko kieltäneet agendansa yhteydet politiikkaan tai piilottaneet ne hyvin.

2 Ota selvää ja vaikuta: Tietoyhteiskunta, informaatioyhteiskunta, mediayhteiskunta; kutsuttiin kokemusmaailmaamme kehystävää todellisuutta millä tahansa termillä, on selvää, että informaation, erityisesti hyvin seulotun ja harkitun informaation, painoarvo on merkitsevä. Liikkeen sisällä vaikuttaminen nousee horisontaalisesti moniarvoisesta toimijajoukosta. Ulospäin viesti on kannustava ja rakentava: kaikki, joilla on halu oppia ja ymmärtää, kutsutaan mukaan keskusteluun.

Globalisaatiokriittisten liikkeiden haasteena on tulevaisuudessa protestin suunta ja sen muovaamat poliittiset tavoitteet. Jo nyt on nähtävissä merkkejä siitä, että väkivaltaisuuDET saavat ihmiset suhtautumaan epäluuloisesti kaikenlaiseen kansalaistoimintaan. Liikkeillä, esimerkiksi Attacilla, on siis edessään visainen tehtävä vakuuttaa suuri yleisö poliittisen agendansa kantavuudesta yli ja ohi nyt eniten näkyvyyttä saavien ääri-ilmiöiden. Toisaalta nähdään tärkeänä olla sortumatta siihen houkuttelevaan hurskasteluun, jossa sanoudutaan irti väkivallan lisäksi myös sitä käyttävistä ryhmistä ja leimataan heidät yksioikoisesti yhteiskunnan luopioiksi, hirviöiksi ja epäihmisiksi. Yhteiskunnalla ei ole tähän varaa – ”hyvistä vihollisista” on aina saatu maksaa kova lasku jälkikäteen – ja kansalaisjärjestöt, joilla on poliisia parempi potentiaali keskusteluyhteyden äärimmäisiin keinoihin turvautuvien yksilöiden kanssa, eivät saa nyt omaa nahkaansa pelastaakseen pakoilla vastuutaan. Mutta ennen kaikkea päätöksentekijöillä ja koko yhteiskunnalla on monta pähkinää purtavanaan: Miten ottaa huomioon ulkoparlamentaarisiiin poliittisen vaikuttamisen keinoihin uskova sukupolvi, jolle perinteinen politiikka näyttäytyy hampaattomana ja vaikutusvallattomana? Entä miten kohdata Attacin kaltainen monisukupolvinen ja moniarvoinen foorumi?

Lähteet

- Alapuro Risto (1999) *The Contentious Finns and the Contentious French: Reflecting the Society and Producing the Society*. Julkaisematon esitelmä ”Vastarinnan mallit – Formes de l’action collective” -seminaarissa Helsingissä 12.11.1999.
- Bauman Zygmunt (1996) *Postmodernin lumo*. Vastapaino, Tampere.
- Cassen, Bernard (2001) Tv-haastattelu 19.5.01/TV2/Ajankohtainen kakkonen.
- Castells, Manuel (1996) *The Information Age: Economy, Society and Culture*. Volume I: *The Rise of the Network Society*. Blackwell, Massachusetts.
- Clinell, Bim (2001) *Attac – ruohonjuuritason kapinaa markkinavoimia vastaan*. Like, Helsinki.
- Coupland Douglas (1992) *Tuntematon sukupolvi. Tarinoita kiihtyvistä kulttuurista*. Art House, Helsinki.
- Dean, Kenda Creasy (1999) *We Aren’t the World: A Review of the Literature on Globalization, Youth, and Religion – A Point of View from the United States*. Princeton Theological seminary 1999
<http://www.ptsem.edu/iym/index.htm>.
- Holli, Anne, Luhtakallio, Eeva & Raevaara, Eeva (2000) *Gender and Local Management of Change. Preliminary Report/Finland*. Julkaisematon tutkimusraportti EU:n tutkimuksen viidennen puiteohjelman projektissa HPSE-CT-1999-00015. Kristiina-instituutti/Yleisen valtio-opin laitos, Helsingin yliopisto, Helsinki.
- Ilmonen, Kai & Siisiäinen, Martti (eds.) (1998). *Uudet ja vanhat liikkeet*. Tampere: Vastapaino.
- Kauppi, Niilo & Zilliacus, Kim: *New Social Movements*. Luento Svenska Social- och kommunalhögskolanissa 26.4.2001. Ks. <http://sockom.helsinki.fi/>
- Lähteenmaa, Jaana (2000) *Myöhäismoderni nuorisokulttuuri. Tulkintoja ryhmistä ja ryhmiin kuulumisten ulottuvuuksista*. Nuorisotutkimusverkosto, Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 14, Helsinki.
- Patomäki, Heikki (1999) *Tobinin veron toteutus – Kohti oikeudenmukaisempaa ja demokraattisempaa globaalia taloutta*. Like, Helsinki.
- Ramonet, Ignacio (1997) *Désarmer les marchés. Le Monde Diplomatique/Pääkirjoitus/joulukuu1997*. Myös: http://www.local.attac.org/attac38/docs/desarmer_marches.html
- Teckenberg, Tia (2001) *Yksin matkalla. Matkakokemuksia Afrikasta*. Julkaisematon pro gradu – käsikirjoitus. Helsingin yliopiston valtiotieteellinen tiedekunta, Helsinki.
- Väyrynen, Raimo (2000) *Globalisaatiokritiikki ja kansalaisliikkeet*. Gaudeamus, Helsinki.

Nuorten ideologiset perusarvot, maailmankuva ja globalisaatio

Helena Helve

Viimeisten parin vuoden aikana on suurten taloudellisten ja poliittisten kokousten yhteyteen järjestetty mellakkapoliisit estämään globalisaatiota vastustavien iskuja (esimerkiksi Davosin World Economic Forumin, Kansainvälisen valuuttarahasto IMF:n ja Maailmanpankin kokoukset sekä viimeiseksi Göteborgin EU:n huippukokous). Useat globalisaatioon kriittisesti suhtautuneet mielenosoittajat ovat olleet nuoria. Näyttää siltä, että taas on syntymässä nuorisosukupolvi, joka haluaa vaikuttaa toiminnallaan maailmanlaajuisiin asioihin kuten 1960-luvun nuorisosukupolvi. Nykyisen nuorisosukupolven vaikuttamisen taustalla paistaa vain epäusko siihen, että globaalit taloudelliset ja poliittiset päätöksentekijät toimisivat demokraattisesti yksityisten ihmisten parhaaksi ylikansallisilla päätöksentekofoorumeilla. Meilläkin vaalit ovat osoittaneet miten nuoret eivät ole kiinnostuneita politiikasta. Nuorten äänestysaktiivisuus on muita ikäryhmiä alhaisempaa ja samoin puolueisiin kuuluminen. Nuoret näyttävät olevan tavanomaista politiikkaa enemmän kiinnostuneita juuri epätavomaisista kansalliset rajatkin ylittävistä toiminnoista. Nuorten piirissä kasvaa myös erilaisia ääriliikkeitä, joiden edustus on ollut esillä myös globalisaatiota vastustavien mielenosoituksissa.

Nykynuorten globalisaation vastustuksen ja kritiikin juuret johtavat aiempaan yhteiskunnalliseen toimintaan ja liikkeisiin kuten rauhan-, ihmisoikeus- ja ympäristöliikkeisiin. Nämä ideologiset liikkeet ovat olleet nuorten vaihtoehtoista toimintaa jo vuosikymmenien ajan sekä Yhdysvalloissa että Euroopassa. Nykyisissä mielenosoituksissa nuorten kritiikin kohteena ovat olleet maailmanlaajuiset markkinat ja monikansalliset yritykset. Nuoret ovat saaneet taustatukea ruohonjuuritasolla toimivista sosiaalisista kansalaisliikkeistä, jotka myös ovat huolissaan ihmisoikeuskysymyksistä, ekologisista kysymyksistä, naisten oikeuksista jne. Nykynuoret ovat tuoneet uutena näihin liikkeisiin verkostoitumisen ja usein toiminnan ulkopuolella kansainvälisen poliittisen areenan.

Jo paljon ennen nykyistä globalisaatio-keskustelua ovat syntyneet maailmanlaajuiset organisaatiot kuten ympäristönsuojeluliike Greenpeace ja Friends of the Earth (Maan ystävät), puolustamaan ihmiskuntaa globaaleilta ympäristöriskeiltä, jotka aiheuttavat maapallon lämpenemistä, otsonikerroksen ohentumista jne. Näiden ongelmien ratkaisemiseen nuoret pyrkivät toiminnallaan jo 1970-luvulla vaikuttamaan.

Suomalaiset nuoret ovat olleet mukana muun muassa eläintenvapauttamisjärjestöjen toiminnassa jo useiden vuosien aikana. Nuorten toiminta on aiheuttanut sekä julkista paheksuntaa että uutisotsikoita, kuten seuraavat lainaukset (IS) heinä-elokuulta 1995 osoittavat:

”Eläinten vapauttajat aiheuttivat satojen kettujen kuoleman. Eläinten vapautusrintama iski Pohjanmaan kettutarhoille.” ... ”Tarhoilla avattiin häkit, ketut päästettiin irti ja rakennuksia töhrittiin...Helsingissä on rikottu kymmenkunnan turkisliikkeen ikkunat ja töhritty liikkeiden ulkopuoli eläinten vapautusrintaman suomenkielisillä tunnuksilla.”

Suomalaisten eläinaktivistien toiminta ei ollut yksinäistä ja paikallista vaan samaan aikaan tapahtui esimerkiksi Norjassa ympäristöaktivistien samanlaista toimintaa kalankasvattamoilla.

”Poliisit kantoivat kalantappajat pois altaista. Norjalaiset ympäristöaktivistit iskivät kalankasvattamolle.”

Nuorten kritiikki ei jäänyt pelkästään iskuihin kettutarhoja vastaan vaan se johti myös selkeät ideologiset arvopäämäärät omaavan yhdistyksen perustamiseen.

”Ketunvapauttajien vastikään perustama yhdistys Ystävämme kettu aikoo ryhtyä valistamaan lapsia kettutarhauksesta...”

Edellä olevat otsikkolainaukset kuvaavat suomalaisten nuorten keskuudessa virinnyttä eläinten- ja ympäristönsuojeluun liittyvää arvomurrosta sekä kansainvälistymistä, jota uuden teknologian kehityksen mukanaan tuomat yhteydet ovat helpottaneet. Ympäristönsuojelu on nuorille melko globaali ideologia, jonka vaikutuksia ovat lokaalisesti eli paikallisesti olleet esimerkiksi iskut Pohjanmaan kettutarhoihin. Iskut eivät ole olleet yksittäisiä vaan niillä on ollut yhteydet poikkikansallisiin verkostoihin, joita yhdistää yhteinen ideologinen tavoite. Verkostoilla on mielipiteenjohtajat, jotka levittävät tietoja iskuista internetin kautta ja saavat nuoria eri puolilta toimintaan mukaan. Aktiivinen toiminta vahvistaa ideologian laajenemista.

Globaalit arvot ja länsimainen kulttuuri-identiteetti

Globaaleista kysymyksistä huolta kantavien ja globalisaatioprosessia vastustavien nuorten arvoilla on ideologiset juurensa. Ne ovat nousseet paljolti valistuksen ja kristinuskon pohjalta ja liittyvät laajemmin eurooppalaisen kulttuuri-identiteettiin ja arvoihin. Riskien, elämän ristiriitaisuuden ja epävarmuuden kasvu ovat uhanneet kuitenkin turvallisia viimevuosisadan keskiluokkaisia arvoja aiheuttaen moraalisia kriisejä ja arvojen käsitteellisiä muutoksia. Vanhat suuret kertomukset kuten Raamatun, valistuksen ja marxilaisuuden ideologiat ovat paljolti menettäneet merkityksensä ihmisten moraalin jäsentäjinä.

Nuorten sukupolvi on monikulttuurinen aikaisempiin verrattuna. Nuoret kohtaavat kotimaassa, matkoilla ja mediassa etnistä ja kulttuurista erilaisuutta. He ovat kansainvälisempiä kuin aikaisemmat sukupolvet. Heillä on kielitaitoa ja kansainvälisiä kontakteja syntyy yhtä hyvin matkoilla kuin kotona internetin välityksellä. Heitä voidaankin kutsua informaatioteknologiasukupolveksi.

Voidaanko sitten puhua globaaleista arvoista? Amerikkalainen baby boom sukupolven ja sukupolvi x:n tutkija Wade Clark Roof toteaa, että nykyistä kaksikymppisten sukupolvea, on vaikeampi kuvata kuin suurten ikäluokkien sukupolvea heidän nuoruudessaan. Hänen mukaansa tämä uusi nuorisukupolvi seuraa suurten ikäluokkien vanavedessä, korostaen samanlaisia arvoja ja maailmankuvia kuin edeltäjänsä nuoruudessaan.³ Kuitenkin uusi sukupolvi on toivottomampi tulevaisuudestaan kuin edeltäjänsä. Se on myös enemmän suuntautunut visuaaliseen mediaan. Tämä näkyy myös uuden sukupolven taiteessa.

Jälkimodernin ajan on väitetty merkitsevän elämän ristiriitaisuutta ja epävarmuutta. Puhutaan riskiyhteiskunnasta⁴, joka uhkaa keskiluokkaisia arvoja aiheuttaen moraalisia kriisejä ja arvojen muutoksia, kun suuret ideologiset pelastuskertomukset ovat menettäneet merkityksensä ihmisten maailman jäsentäjinä⁵. Brittilä sosiologi Zygmunt Baumanin⁶ mukaan postmodernismi merkitsee myös eettisten kysymysten merkityksen kasvua ja niiden palautumista yksilötasolle. Tästä esimerkkinä kettutyöt ja muut eläinaktivistit, jotka ovat ottaneet moraalisen vastuun eläinten oikeudesta elää

³ Roof Wade Clark 1992

⁴ Beck U.: Risk Society. Towards a New Modernity, 1992, Sage Publications, London.

⁵ Featherstone M. 1991, In pursuit of the postmodern. Julkaisussa Theory, Culture & Society 5 (2-3), London, Sage Publications.

⁶ Bauman, Zygmunt (1992). Intimations of Postmodernity. Routledge, London & New York.

luonnonmukaista elämää vapaudessa. Suurten pelastuskertomusten tilalle ovat tulleet pienet projektit kuten esim. jonkin alueen luonnontilan säilyttäminen tai paikallisen turkistarhaajan eläinten vapauttaminen.

Eurooppalaiset arvotutkimukset⁷ ovat osoittaneet, miten nuorten ympäristötietoisuus on lisääntynyt ja kiinnostus ekologisiin asioihin kasvanut. Samoin nuorten sukupuolinen tasa-arvo on lisääntynyt. Sukupuoliroolien aidat ovat alenemassa. Nuoret ovat entistä erilaisempia elämäntavoissaan ja he myös hyväksyvät erilaisia elämäntapoja. Yhteistä näyttää silti olevan epäluottamus politiikkaa ja poliittisia puolueita kohtaan.

Tätä ovat osoittaneet myös suomalaisten nuorten arvoja ja asenteita selvittävät vertailevat pitkittäistutkimukset.⁸ Yli neljäkymmenen maan arvojen muutosta tutkinut Ronald Inglehart luokittaa omisissa tutkimuksissaan arvoja ”materialistisiin” ja ”postmaterialistisiin”.⁹ Hänen mukaansa arvomaailmaltaan postmaterialistit olivat valmiimpia antamaan taloudellista apua köyhille maille ja he olivat myös huolestuneempia naisten oikeuksista. Nuorten arvot olivat hänen länsimaita koskevissa tutkimuksissaan yleensä postmaterialistisia. Tutkimukset suomalaisten nuorten arvoista saavat tukea Inglehartin teorian kulttuurisesta muutoksesta, joka erityisesti länsimaissa. Näkyy materialististen arvojen muutoksena postmaterialistisiksi.

Kuitenkin on myös viimeaikaisia tutkimuksia, jotka ovat osoittaneet traditionaalisten asenteiden olevan vielä laajalle levinneitä moderneissakin yhteiskunnissa.¹⁰ Kysymykseksi nouseekin: toimivatko nuoret ilmapuntarina osoittaen yhteiskunnan arvomaailmassa vähitellen tapahtuvan muutoksen?

Suomalaisten nuorten maailmankuvat ja arvot

Tutkimukseni nuorten asenteista, arvoista ja maailmankuvista pyrkii selvittämään muun muassa miten nuorten asenteet ja arvot muuttuivat viime vuosikymmenen aikana. Silloin alkoi myös meillä yleisempi huoli nuorten poliittisesta passiivisuudesta, näköalattomuudesta ja aatteetomuudesta. Nuorten kriittinen toiminta ja mielenosoitukset maapalloistumiseen liittyvissä kysymyksissä ovat toisaalta nostaneet heidät taas aktiivisina toimijoina esille.

Tarkastelen seuraavassa globalisaatiota nuorten asenteiden, arvojen ja maailmankuvien näkökulmasta.¹¹

Maailmankuvaan kuuluvien käsitysten ja arvojen omaksuminen ei ole sattumanvaraista. Kun lapset ja nuoret muodostavat käsityksiään ja uskomuksiaan maailmasta, he perustavat ne tiettyihin oletuksiin, jotka he ovat omaksuneet lähiympäristössään. He omaksuvat sosiaalistumisen ja kulttuu-

⁷ Esim. Young People in the European Community. Towards an agenda for research and policy (1991) Commission of the European Communities, Luxembourg; Vinken H. ja Ester P. (1992) Modernization and value shifts. A cross-cultural and longitudinal analysis of adolescents' basic values. Teoksessa Meeus, de Goede, Kox & Hurrelmann (toim.) Adolescence, careers and cultures, Berlin, New York, Walter de Gruyter, s. 409-428; Young Europeans in 1990 (1993). Commission of the European Communities, Luxembourg.

⁸ Vertailevat seurantatutkimukseni ovat kartoittaneet nuorten maailmankuvan, asenteiden ja arvojen muodostumista vuosina 1976, 1982-83, 1984-85, 1989-90, 1992-93 ja 1995-96.

⁹ Inglehart R. 1997. Modernization and Postmodernization.

¹⁰ Esim. Vinken H. ja Easter P. 1992. Modernisation and value Shifts: A Cross Cultural and Longitudinal Analysis of Adolescents' Basic Values. In W. Meeus et al. Adolescence; Careers and Cultures, sivut 409 – 428.

¹¹ Olen tutkinut pohjaanmaalaisten ja helsinkiläisten nuorten asenteiden ja arvojen muutoksesta juuri ennen lamaa vuonna 1989, syvän laman vuosina 1992-1993 ja lamasta selviytymisen vuosina 1995-1996.

riin kasvamisen (sosialisaation ja enkulturaation) kautta tiettyjä ympäristönsä arvoja, joita ovat esimerkiksi käsitykset siitä, mikä on oikein ja mikä väärin. Näiden kautta he tarkastelevat maailmaa ja muodostavat eräänlaisia viitekehyksiä, joiden varassa he muodostavat maailmankuvansa.

Maailmankuvatutkimukseni toi esille, miten nuoret hahmottavat maailmaa paljolti kuvien kautta.¹² Kirjojen lukemisesta on siirrytty television katseluun, sanojen maailmasta mielikuvien virtuaalimaailmaan, logosentrismistä ikonosentrismiin. Tähän kehitykseen on johtanut uusi informaatio- ja viestintäteknologia, joka on luonut uuden globaalimman maailman, maailmanmarkkinat ja kulutuksen.¹³

Tutkimukseni osoittaa, että monet nuorista tiedostavat oman rajallisuutensa vaikuttaa koko maailman laajuisesti, mutta silti he ovat esimerkiksi huolissaan koko maailmaa koskevasta ympäristökysymyksistä. Osa nuorista on määrittelemässä uudella tavalla ihmisen ja luonnon välistä suhdetta. Eläimillä saattaa olla tässä määrittelyssä samanlaiset oikeudet kuin ihmisilläkin. Monet näistä nuorista ovat valmiita sitoutumaan omalla elämäntavallaan esimerkiksi ekologiseen maailmankuvaan.

Suomalaisia nuoria koskevat tutkimukset osoittavat materialististen ja traditionaalisten arvojen (esim. elintasoon ja protestanttiseen etiikkaan liittyvien arvojen) lisäksi nuorilla olevan yksilöllisyyttä korostavia, omaan henkiseen hyvinvointiin (sisäinen mielenrauha ja onnellisuus) liittyviä individualistisia arvoja.

Suuri osa tutkimistani nuorista ei ollut kiinnostunut politiikasta eikä uskonnosta. Vain pieni osa kirkkoon sitoutuneista oli perinteisesti uskovia. Nuoret eivät olleet kiinnostuneita myöskään niin sanotuista uusista uskonnoista ja vain hyvin pieni osa oli jäsenenä kulteissa, joissa uskotaan esimerkiksi uudestisyntymään, harrastetaan joogaa, astrologiaa, parapsykologiaa tai saatanan palvontaa jne. Suurin osa nuorista oli uskonnollisesti kodittomia. He olivat luopuneet traditionalisesta uskonnollisuudesta eivätkä kuuluneet mihinkään uskonnolliseen yhteisöön.

Sama on nähtävissä poliittisessa sitoutumisessa. Poliittista passiivisuutta osoittaa nuorten haluttomuus osallistua poliittiseen puolue toimintaan. Viimeisissä kunnallisvaaleissa erään arvion mukaan vain noin 35 prosenttia nuorista äänesti. Toisaalta presidentin vaalit osoittivat, että nuoret tulivat äänestämään. He äänestivät ihmistä, hänen ominaisuuksiaan ja ajatuksiaan, eivätkä puoluetta ja sen takana olevaa ideologiaa

Humanistit, individualistit ja traditionalistit

Tutkimani pohjalaiset ja helsinkiläiset nuoret voitiin jakaa asenteidensa ja arvojensa perusteella kolmeen arvomaailmaansa erilaiseen ryhmään: humanisteihin, individualisteihin ja traditionalisteihin.

Humanistinuorten asennejärjestelmä nousi kristillis-humanistisesta arvomaailmasta. Heidän asenteitaan voidaan löytää esimerkiksi vihreiden, kristillisten ja vasemmiston ideologioista. He olivat ihmiskeskeisiä ja suhtautuivat ympäristökysymyksiin eettisen älyllisesti. Luonnon saastuttaminen on saatava kuriin, mutta samalla on turvattava ihmisten perusoikeudet. Humanistit olivat valmiita tinkimään omastaan saaste- ja ympäristöongelmien vähentämiseksi. He suhtautuivat kriittisesti talou-

¹² Helve 1987.

¹³ Ks. lisää esim. Featherstone M. toim. 1996. Global culture, nationalism, globalization and modernity. London, Sage Publications.

dellisen hyvinvoinnin kehittämiseen vielä nykyistä korkeammalle tasolle ja heidän mielestään ihmisen hyvinvointi ei perustukaan vain taloudelliseen kasvuun. He eivät kannattaneet ydinvoimaa eivätkä uskoneet siihen, että tiede ja tekniikka pystyisivät ratkaisemaan useimmat tänä päivänä esiintyvät ongelmat.¹⁴

Individualistinuorten asenteet olivat kovin pessimistisiä esimerkiksi puoluepolitiikkaa kohtaan. He eivät uskoneet voivansa vaikuttaa yhteiskunnan kautta. Nämä nuoret olivat moderneja, kriittisiä nuoria, jotka eivät ilmeisesti olleet sosiaalistaneet perinteisten aatemaailmojen asenteita ja arvoja. Mahdollisesti tämä arvomaailma on lähellä myös eläin- ja muiden vastaavien aktivistinuorten maailmankuvia.

Traditionalistinuoret olivat asenteissaan konservatiivisia. Heitä oli enemmän pohjalaisissa kuin helsinkiläisissä. He uskoivat ahkeruuteen ja yrittämiseen. Heille tärkeitä olivat taloudellinen hyvinvointi ja elintason vakaa kasvu.

Laman vaikutus nuorten arvoihin

Lama näkyi nuorten arvojen muutoksena. Lamasta huolimatta humanistinuorten valmius tinkiä omasta elintasostaan saaste- ja ympäristöongelmien ratkaisemiseksi lisääntyi. Heidän mielestään elintaso maassamme oli niin korkea, että Suomella pitäisi olla varaa huolehtia paremmin työttömistä, sairaista, vammaisista ja muista huono-osaisista lähimmäisistä. Samoin heidän uskonsa siihen, että tiede ja teknologia ovat nousemassa ihmisen palvelijasta ihmisen herraksi, lisääntyi. Taloudellisen laman myötä humanistit alkoivat tarkastella kriittisemmin ihmisen hyvinvoinnin perusteita. Heidän mielestään se ei voi olla vain taloudellisesta kasvusta riippuva. He näkivät myös aikaisempaa selvemmin, että tieteen ja tekniikan kehittyminen ei ole auttanut ratkaisemaan ekologisia tai yhteiskunnalliseen tulonjakoon liittyviä ongelmia. Humanistinuorten suhtautuminen sosiaalietuuksien väärinkäyttäjiä, laiskureita ja muita siivellä eläviä kohtaan muuttui laman seurauksena silti jyrkemmäksi. Heidän mukaansa yhteiskunta oli muuttunut kovemmaksi ja pärjäämiseen tarvittiin entistä enemmän röyhkeyttä. Hekään eivät olleet valmiita antamaan yhtä paljon kehitysapua ulkomaille silloin, kun kotimaassa oli enemmän avun tarvetta.

Individualistien pessimistisyys puolueita ja puoluepolitiikkaa kohtaan oli lisääntynyt taloudellisten vaikeuksien myötä. Heidän mielestään puolueet olivat ajautuneet entistä kauemmas tavallisen ihmisen ongelmista. Tunne siitä, että mikään puolue ei aja juuri nuorelle itselle tärkeitä asioita kasvoi. Samoin usko siihen, että kansalaisten mielipiteillä ei ole paljoakaan vaikutusta siihen, mitä päätöksiä yhteiskunnassa tehdään. Ihmisen on siksi löydettäväkin itse onnensa ja selviydyttävä elämästään ilman yhteiskunnan järjestelmiä. Oletettavasti myös yhteiskunnan kannalta anarkistinen toiminta tässä ryhmässä lisääntyy. Toisaalta myös passiivisuus ja toivottomuus (vrt. durkheimilainen anomia).

Traditionalistien suhtautuminen esimerkiksi sosiaalietuuksien käyttäjiin oli tullut suopeammaksi. Ymmärrystä oli lisännyt varmastikin suuri työttömien määrä. Heidän positiivinen suhtautumisensa suomalaisuuteen oli vain kasvanut, vaikka usko siihen, että työpaikka löytyy, jos vain on osaava ja ahkera, laski laman aikana. Suhtautuminen ulkomaalaisiin oli tullut aikaisempaa kielteisemmäksi. Traditionalistinuoret olivat silti säilyttäneet positiivisen suhtautumisensa tulevaisuuteen.

¹⁴ Helve 1993, s. 65.

Tutkimus osoittaa, että lamalla oli vaikutus nuorten asenteisiin ja arvoihin. Myöskin tyttöjen ja poikien arvoissa löydettiin eroja. Yleensä tyttöjen arvot ovat ”pehmeämpiä” kuin poikien. Pojat ovat materialistisempia arvoissaan kuin tytöt. Sukupuoleen liittyvät asenne- ja arvoerot näyttävät olevan kansainvälisiä. Onkin kysyttävä, mikä on kasvatuksen ja mikä biologian tulosta? Entä mikä on mas-saviihteen, joukkotiedotuksen tai esimerkiksi internetin vaikutus eroihin?

Tutkimukseni nuorten arvoista toi esille, että selkeitä ydinarvoja ei ole. Asennemittarilla löytyi su-vaitsevia kristilliseen arvomaailmaan nojaavia humanistinuoria, konservatiivisia isänmaallisia tradi-tionalisteja ja yhteiskuntaan ja sen eri laitoksiin perin kriittisesti suhtautuvia individualisteja.

Vertailevan tutkimuksen lamasta selviytymisen vuosina 1995 – 96 nuorilta kerätyn aineiston perus-teella heidät voitiin jakaa viiteen erilaiseen ryhmään asenteiden ja arvojen mukaan. Näiden ryhmien nuorilla on myös maailmankuvallisia eroja.

Humanistit ja tasa-arvonkannattajat suosivat naisjohtajia ja heidän mielestään elinkeinoelämän ja teollisuuden tärkeissä tehtävissä pitäisi olla enemmän naisia. Heidän mielestään työssäkäynti on naiselle yhtä tärkeää kuin miehellekin, sillä sekä miehen että naisen tehtävänä on yhdessä ansaita rahaa ja huolehtia kodista ja perheestä. Heidän mielestään sukupuolten välisestä tasa-arvosta ei pu-hutakaan liikaa. He ovat myös monikulttuurisia ja olisivat valmiita pistämään lapsensa kouluun, jos-sa puolet olisi eri rotua. Humaanisuus näkyy myös esimerkiksi siinä, että heidän mielestään jokai-sella ihmisellä pitää olla vapaus elää haluamallaan tavalla.

Konservatiivisille traditionalisteille perhe näytti olevan hyvin tärkeä. He eivät hyväksyneet avioero-ja. Heidän mielestään perinteisiä arvoja ei myöskään kunnioiteta tarpeeksi. He kaipaivat vahvoja johtajia, jotka laman jälkeen kykenevät palauttamaan yhteiskuntaan kurin, järjestyksen ja oikeiden arvojen kunnioituksen.

Arvoiltaan ja maailmankuvaltaan vihreät eivät suosineet ydinvoimaa. Heidän mielestään sen käytöstä on luovuttava silläkin ehdolla, että elintaso sen seurauksena laskisi. Heidän mielestään aineellista elintasoja ei tulisikaan pyrkiä nostamaan, sillä heistä taloudellisen hyvinvoinnin kehittäminen vielä korkeammalle tasolle lisää ihmisten henkistä pahoinvointia. He ovat myös kriittisiä tieteen ja teknologian kehityksestä, joka on nousemassa heistä ihmisen palvelijasta ihmisen herraksi. Omasta elintasostaan he ovat valmiita tinkimään saaste ja ympäristöongelmien vähentämiseksi.

Yhteiskunnallisesti passiivit nuoret eivät luottaneet puolueisiin. Kansainväliset globalistit taas eivät pitäneet minään onnena olla suomalainen ja heidän mielestään meille pitäisikin saada enemmän ulkomaalaisia ja kansainvälisiä vaikutteita.

Loppupäätelmiä

Suomalaisten nuorten asenteissa ja arvoissa oli löydettävissä yhteiskunnallista kritiikkiä, joka sisälsi myös globalisaation kritiikkiä. Sitä voidaan pitää arvorationaalisenä (vrt. Max Weber) yhteiskunta- ja talouselämän moraalikritiikkinä. Nuoret näyttävät arvostavan ihmisoikeuksia, tasa-arvoa, ympä-ristönsuojelua ja hyvinvointiyhteiskuntaa. Sen näkyi esimerkiksi humanistinuorten asenteissa nais-ten ja miesten sekä etnisten ryhmien tasa-arvokysymyksiin, vihreiden nuorten ympäristöasenteissa esimerkiksi saaste ja ympäristöongelmien ratkaisemiseen ja hyvinvointikysymyksissä kuten sen jakautumiseen omassa maassa työttömien, sairaiden, vammaisten ja muiden huono-osaisten kesken tai kehitysavun antamiseen ulkomaille. Yhteiskunnallisesti passiivit nuoret ovat menettäneet uskon-sa demokraattiseen päätöksentekoon kansallisessa ja kansainvälisessä politiikassa. He ovatkin lä-

hinnä niitä nuoria, jotka voivat esittää kritiikkinsä yhteiskunnan vastaisissa anarkistisissa ryhmissä. Kansainvälisten globalistien arvomaailmassa on löydettävissä kritiikki ulkomaalaispolitiikkaa kohtaan. Ainoastaan konservatiiviset traditionalistit haikailevat vahvojen johtajien perään ja uskoivat näiden kykenevän palauttamaan yhteiskuntaamme kurin ja järjestyksen sekä oikeiden arvojen kunnioituksen. Vaikka tällaiset arvojärjestelmät oli löydettävissä, vain harva nuori kuului arvomaailmaltaan selkeästi yhteen ryhmään. Jos nuoret eivät ole ankkuroineet arvojaan mihinkään ideologiaan, he valitsevat tilanteiden mukaisesti asenteensa eri arvojärjestelmistä. Niinpä sama nuori voi olla joissakin asioissa individualisti, joissakin humanisti ja joissakin taas rasisti jne. Onkin kysyttävä, sopeutuvatko nämä nuoret pirstonaisine maailmankuvineen ja sekä - että arvoineen, erilaisine alakulttuureineen ja elämäntapoineen muita paremmin epävarmaan riskien uhkaamaan maailmaan?

Nuorten arvojen ja maailmankuvien jäsentymättömyys voi osoittaa myös avoimuutta, joka sisältää uusia mahdollisuuksia. Pirstaloituminen on nähtävä erilaisina vaihtoehtoina: pienten ryhmien ja liikkeiden jälkimaterialististen arvojen hyväksyntänä, moniarvoisuuden ja demokratian lisääntymisenä. Postmodernin individualistisen yksinäisyyden sijasta mahdollisuutena voikin olla aito arvojen maapalloistuminen ja moniarvoistuminen. Nuoret voivatkin toimia ilmapuntarina, joka osoittaa arvojen vähitellen muuttuvan itsekkästä individualistisesta materialismin korostamisesta globaaliin elämänlaadun arvostamiseen, suvaitsevuuteen ja moniarvoisuuteen.

Kohti monikansalaisuutta?

Päivi Harinen

Tarkasteluni kiinnittyy globalisaatiokeskusteluun, jossa yksittäisten ihmisten ja ihmisryhmien kansallisvaltioiden väliset rajat ylittävä liikkuvuus on tehty näkyväksi, pohdinnan kohteeksi ja ilmiöksi – sekä arvoksi että ongelmaksi. Kansainvälistymisestä, monikulttuurisuudesta ja ”maailmankansalaisuudesta” on tullut trendejä, jotka nuorten arvellaan hyväksyvän ja omaksuvan helpommin kuin vanhempien, kansallisvaltioideologian sisään kasvaneiden sukupolvien. Useat yhteiskunnalliset ja yhteiskuntapoliittiset keskustelut sekä tutkimustulokset kuitenkin osoittavat, että näin ei automaattisesti käy. Nuoret voivat suhtautua perinteisten arvostusten kyseenalaistamiseen myös kriittisesti. Vastarinta voi saada muotonsa joko yhteiskunnallisena, liikkeenomaisena kollektiivisena toimintana (esim. Väyrynen 2001) tai vaihtoehtoisesti psyykkisluonteisena, henkilökohtaisena vieraan vastustamisena ja uuden torjumisena (esim. Perho 2001).

On kuitenkin paljon myös sellaisia nuoria, joille monikulttuurisuus on olennainen ja luonnollinen osa elämää ja arkea. Kansainvälistymisestä ei ole tullut näille nuorille erityiskysymystä, johon on otettava joku kanta, koska heidän henkilökohtainen elämänhistoriansa on aina ollut ”kansainvälinen“. Tässä esittämäni ajatukset pohjautuvat osittain empiiriseen haastatteluaineistoon, joka on koottu tutkittaessa nuoria Suomessa asuvia kaksoiskansalaisia¹⁵ (Harinen 2000; 2001). Tutkimuksen kohteena kaksoiskansalaisuus on uusi ilmiö, ja siksi siitä voi esittää vain alustavia ja suuntaa antavia ajatuksia. Vielä on mahdollista sanoa, keitä Suomessa asuvat nuoret kaksoiskansalaiset ovat tai mitkä heidän elämäntilanteensa ja sosiaaliset asemansa ovat. Näyttää kuitenkin siltä, että kaksoiskansalaisten sosiaalinen tausta on usein sellainen, jonka olemme tottuneet määrittelemään keskiluokkaiseksi: joihinkin yhteiskunnallisiin asemiin ja tiettyihin ammatteihin (esim. suurlähettiläät, lähetysaarnajat, kansainvälisistä asioista vastaavat poliitikot, toimittajat jne.) liittyy itsestään selvänä ajatus asuinpaikoista useissa valtioissa. Tällaisten ihmisten liikkumisissa ja kohtaamisissa voi muodostua liittoja, joista syntyy lapsia, joilla on useaan maaperään kiinnittyneitä kulttuurisia juuria. Suomessa asuvat nuoret kaksoiskansalaiset eivät siis ole ainakaan ensimmäisen polven maahanmuuttajia, siirtolaisia tai pakolaisia, joilta itse asiassa on evätty mahdollisuudet kahteen tai useampaan kansalaisuuteen (ks. § 401/1968, asetukset 584/1984, 699/1985, 125/1995).

Ajassa käytävässä monikansalaisuuskeskustelussa on nostettu erityisesti esiin kysymyksiä kansalaisen ”perusomaisuuksista”, oikeuksista ja identiteetistä (esim. HS 1999a; 1999b; KK 887/1998; KK 847/1999; KK 335/2000). Kansallisvaltioiden välisten rajojen merkitysten muuttuessa tuntuu olevan tarvetta jonkinlaisille universaaleille kansalaisoikeuksille niin, että nykyisin aluevaltiokansalaisuuteen kytketyt edut ja mahdollisuudet seuraisivat haltijaansa tämän liikkua maailmassa ja asetuessa joko pysyvästi tai väliaikaisesti tiettyjen rajojen sisäpuolelle. ”Oman” kansalaisuuden säilyttämisen salliminen puolestaan takaisi sen, että identiteettinsä voisi liikkumisesta huolimatta kiinnittää johonkin pysyvään, mitä pidetään yhä yhtenä ihmisen psyykkisistä perustarpeista. Oikeuksien ala kasvaisi, eikä vaeltajan tarvitsisi tuntea itseään irralliseksi.

Globalisaatiolaineet eivät ole huuhtoneet pois kysymyksiä (kansallis)valtiokansalaisuudesta. Uudessa tilanteessa vakiintuneet määritelmät ja käytännöt ovat kuitenkin osoittautuneet riittämättömiksi, mikä puolestaan on johtanut moniin yhteiskunnallisiin, yhteiskuntatieteellisiin ja juridisiin, lainsäädäntöä koskeviin pohdiskeluihin. Mikä on valtion alueella asuvan maahanmuuttajan, siirtolaisen tai pakolaisen yhteiskunnallinen asema ja jäsenyyden intensiteetti, ja miten siitä voisi tehdä oikeudenmukaisemman? Miten suhtautua sellaisiin, joilla on perusteltuja intressejä kuulua kahteen

¹⁵ ”Dual citizenship” -käsitteestä ks. esim. Rittstieg 1994.

tai useampaan valtioon? Euroopan unionin sisällä tällaisia kysymyksiä on jo yritetty lieventää viittaamalla yhä useammassa yhteydessä ”Euroopan kansalaisuuteen”. Monikansalaisuuskeskustelu on kuitenkin eurooppalaisuutta ”suurempi” kysymys – vaikkakin esimerkiksi käsite kaksoiskansalaisuus (dual citizenship) on lanseerattu käyttöön juuri EU-poliitikkojen keskuudessa.

Monikansalaisuus henkilökohtaisena resurssina

Eurooppalainen kaksoiskansalaisuuskeskustelu näyttää olevan osa sitä globalisaatiokeskustelua, joka painottaa – tai kenties piilottaa itseensä – ajatuksia työvoiman mobiliteettihalukkuudesta. Joustavien työmarkkinoiden seurailloiksi tarvitaan joustavia työntekijöitä, joiden ei tarvitse olla vieraina missään mutta ei myöskään luopua tärkeästä osasta identiteettiään, jollaiseksi kansalliset ”juuret” yhä mielletään (Kaunismaa 1997). Henkilökohtaisen elämän tasolla monikansalaisuus määrittyy kuitenkin elämänpoliittisina mahdollisuuksina, suunnitelmien ja vaihtoehtojen moninaisuuksina ja puntarointeina tai emotionaalisina rikkauten ja trendikkyyden kokemuksina. Tilanteista riippuen, ainakin haastattelemieni nuorten kaksoiskansalaisten kohdalla, elämänrikkautta sävyttävät, latistavat tai vesittävät ajoittaiset tuntemukset kodittomuudesta, kuulumattomuudesta ja nuoruudesta, joka ei sijoitu mihinkään.

Vaikka Suomessa asuukin kaksoiskansalaisia¹⁶, niin monikansalaisuus on periaatteessa vastoin lakia: saadessaan Suomen kansalaisuuden esimerkiksi maahanmuuttaja ”vapautetaan” entisestä kansalaisuudestaan. Suomessa kaksoiskansalaisuus näyttääkin vielä olevan erityisesti nuorisokysymys, koska täällä lainsäädäntö tuntuu suhtautuvan monikansalaisuuteen suopeammin silloin, jos alaikäisen nuoren vanhemmat ovat kotoisin eri valtioista ja haluavat siirtää tärkeäksi kokemansa osan itseään myös lapsilleen. Periaatteessa tämäkin – vaikka on osa monikulttuuristumistendenssiä – kertoo kulttuurin ja kansalaisuuden käsi kädessä kulkemisesta (ks. Hansen 2000) sekä siitä, että tätä yhteyttä ei haluta herkästi rikkoa.

Nuoret itse eivät tunnista tai ainakaan korosta tätä pyhää sidettä, vaan haastattelemilleni kaksoiskansalaisille heidän oma asemansa kahden valtion ”osakkaana” näyttäytyy enemmän resurssina ja yksilöllisinä valintojen mahdollisuuksina kuin erityisenä yhteiskuntafilosofisena tai -poliittisena kysymyksenä, millaiseksi se usein teoreetikkojen tai poliitikkojen puheissa määrittyy. Eri maihin ja kulttuureihin tutustumisen mahdollistanut elämänhistoria sekä monet siteet eri puolille maailmaa luovat tutkimilleni nuorille suhtautumistapaa, jossa painotetaan (moni)kulttuurista rikkautta ja monipuolisuutta, vertaillaan erilaisia mahdollisuuksia ja olosuhteita, voidaan kiertää kansalaisvelvollisuuksia (esimerkiksi vapautua asevelvollisuudesta) tai luopua historian kahleista – ”kunniavelka” ei vaadi kaksoiskansalaisilta jatkuvia takaisinsuorituksia samassa mittakaavassa kuin monilta ”tavallisilta” suomalaisilta nuorilta (ks. esim. Keskisalo 2001). Historian painolastista irrottautuminen ja ummehtuneiden ajatusmallien tuulettaminen käy näiltä nuorilta helposti ja se myös sallitaan heille – ehkä siksi, että heitä on vielä vähän eivätkä he tämän vuoksi horjuta mitään pysyvää ja pyhää.

Maailmankansalaisuuden retoriikka

¹⁶ Tällä hetkellä Tilastokeskuksen rekistereissä on 2541 Suomessa asuvaa nuorta (16–25-vuotiaista) kaksoiskansalaista. Kaikki kaksoiskansalaiset eivät kuitenkaan näy tilastoissa, koska ihmiset voivat jättää ilmoittamatta toisen kansalaisuutensa väestörekisteriin. Tilastojen mukaan ”suosituimpia” yhdistelmiä ovat suomi-saksa, suomi-ruotsi ja suomi-vietnam (eli kaksoiskansalaisissa on myös niin sanottuja toisen polven maahanmuuttajia).

Kansalaisuuden ja valtion välinen yhteys on satoja vuosia vanhan (länsimaisen) ajattelun tuotos. Molemmat ovat abstrakteja kokonaisuuksia, joita ei voi ajatella toisistaan erillään. Abstraktit ideat ovat kuitenkin saaneet konkreettiset sisältönsä (lähinnä eurooppalaisen) kansallisvaltioideologian ja kansallisvaltioiden historiallisen kehityksen raameissa. Näin niistä on tullut tarkoin rajattuja ja vartioituja, tunnelatautuneita ulottuvuuksia saaneita representaatioita, joita on rikastettu nationalismin hengen tuottein (Bauman 1996).

Tämä valtiokansalaisuuden vartiointi käy hyvin ilmi juuri eri maiden perustuslaeissa, joissa kansalaisuuden saamiselle tai siitä ”vapauttamiselle” on esitetty yksityiskohtaisia säädöksiä (ks. esim. Suomen kansalaisuuslaki no. 401/1968, asetus 125/1995), joissa puolestaan kulttuurisilla ja kansallisilla attribuuteilla on keskeinen asemansa. Universaalien vapausoikeuksien ja sosiaalisten oikeuksien muodollinen, kontrolloitu rakentaminen edellyttäisi periaatteessa satojen perustuslakien muuttamista. Turvan ja oikeuksien takaamisen ongelmaa on hankala ratkaista erilaisilla paikallisilla sovellutuksilla ja niiden yhdistelmillä.

Kansalaisuuden ja erityisesti kansalaisoikeuksien kytkeminen kosmopoliittisuuteen, juurettomuuteen ja sitä kautta riippumattomuuteen on omiaan nostamaan esiin kysymyksiä myös lojaliteetista ja velvollisuuksista – kansalaisuuden ”kääntöpuolesta”, josta harvoin puhutaan suoraan. Implisiittisesti lojaalisuus- ja velvollisuusvaatimukset ovat läsnä esimerkiksi ehdoissa, jotka kansalaisuuden myöntämiseksi asetetaan kansalaisuuslaissa. Lakiin on kirjoitettu auki käsitys tervetulleeksi toivotetusta ”kunnan kansalaisesta”, joka kykenee elättämään itsensä, tunnistaa itsessään kansallisen identiteetin (Suomessa koskee ainakin niin sanottuja paluumuuttajia), on ”sopeutunut” (suomalais)kansalliseen kulttuuriin ja oleskellut maassa kauan joutumatta rettelöihin kenenkään kanssa.

Laajentuessaan monikansalaisuuden mahdollisuus takaa uusia, laajempia yksilöllisiä oikeuksia ja asettaa tai venyttää velvollisuuksia saattaen mahdollistaa myös niiden kiertämisen. Aiheen ympärillä käydyn poliittisen keskustelun säännöllinen ylläpitäminen viittaa siihen, että kaksoiskansalaisuuskäytännön laajentamiseen ollaan meilläkin menossa – jos ei muuten, niin eurooppalaisen paineen alla. Asia ei kuitenkaan näytä olevan kovin yksinkertainen eikä nopeasti toteutettavissa, koska se hämmentää kansalaisuuden myöntämisen ehtoja ja venyttäneekin myös joitakin länsimaisen demokratian peruseriaatteita.

Vaikka muodollisiin, juridisiin ratkaisuihin joskus päästäisiinkin, niin ne eivät itsessään takaa monikansalaisen asemaa arkielämän tasolla. Moneen paikkaan kuulumisen ei aina ole pelkästään myönteistä. Lisäksi yhteisöllisyyteen itsessään kuuluvat ulossulkemisen mekanismit jättävät jotkut aina ulkopuolelle riippumatta siitä, mitä lakikirjoissa tai poliittisissa ohjelmanjulistuksissa sanotaan. Viralliset ja epäviralliset ehdot tai mahdollisuudet eivät aina käy yksi yhteen. Yhteisön muistista ulosjääminen on yhä keskeinen osa osattomuuden kokemusta. Paikkaa usein vaihtava jää tietämättömäksi sekä traditioista että päivittäin vaihtuvista uutisista, jotka kuitenkin muodostavat yhteiskunnallisen jatkokertomuksen¹⁷ (Harinen 2000). Jäsenyys näyttää siis vielä edellyttävän myös läsnäoloa.

Tällä hetkellä tuntuu siltä, että idea moni- tai maailmankansalaisuudesta toimii enemmän retorilla kuin reaalisella tasolla: osana poliittisia puheita, opetussuunnitelmia tai muita vastaavia, arjen tasolla usein toimimattomia julistuksia. ”Kosmopoliitikka” ei mene valtiopoliittikan ohi tai yli. Vaikka kansallisvaltioiden merkityksen sanotaankin muuttuneen perustavaa laatua olevalla tavalla, niin voi ajatella myös niin, että monimutkaistuessaan rajojen ja alueellisuuden – territorion – merkitys kas-

¹⁷ Tällaisesta periaatteesta koko maailmaakin koskevien tapahtumien ulkopuolelle putoamisesta saa hyvän muistutuksen aina viettäessään aikaa ulkomailla – uutisten seuraaminen jää tällöin usein vähälle, ja kotiin tultua on tunne, että ”ei tiedä maailman menosta mitään”.

vaa ja luo uusia vartioinnin muotoja. Konkreettisen ja koomisenkin esimerkin saimme äskettäin, kun Britanniassa todettiin suu- ja sorkkatauti-epidemia, joka johti jopa siihen, että Britanniasta matkustaneet ihmiset pantiin pesemään jalkansa ennen (esimerkiksi) Suomeen saapumista¹⁸. ”Maaperän” vartioiminen liialta ja ulkopuolelta tulevalta uhkalta sai hyvin konkreettisia muotoja, mutta sisälsi varmasti paljon kulttuurisia syvämerkityksiä, jotka meillä saavat ilmiänsä juuri hygieenisyyden korostamisessa ja palvonnassa (Douglas 1966).

Globalisaatiokeskustelua sävyttävät – joskin usein piiloisesti – ajatukset markkinataloudesta ja kilpailukyvyistä. Tällöin keskustelu loittonee siitä ystävyiden ja solidaarisuuden hengestä, josta esimerkiksi 1960-luvun internationalismi-ideologian uskottiin syntyneen ja johon monissa yhteyksissä esitetyt ajatukset maailmankansalaisuudesta paremmin sopisivat. 2000-luvun diskursseissa maailmankansalainen on enemmänkin ahkera tuottaja ja kuluttaja kuin vaeltaja ja seikkailija, maailmankatselija ja erilaisten ystävien etsijä. ”Kansainvälisty etteet putoa kilpailusta” ja ”rahat pois naapurilta” -eetoksia on varmasti hankala kaupitella sellaisille, jotka näkevät diskurssin taakse.

Haastattelemisiani nuorissa kaksoiskansalaisissa tunnistan vielä häivähdyksen siitä ”internationalismista”, johon aikanaan uskottiin. Heidän asemansa on kuitenkin hyvin erityinen: kyseessä on vapaaehtoinen valinta; molemmat kansalaisuudet määritellään arvokkaiksi, ja lisäksi kansalaisuuksien yhdistelmät ovat usein länsimaisia ja sellaisina täällä helposti hyväksyttäviä. Näitä nuoria voi hyvin pitää kosmopoliitteina ja kulkijoina, joille maailma on valintojen arena. Keskiluokkainen asema takaa heille paljon kulttuurista ja sosiaalista pääomaa, joilla selviää monessa paikassa ja mahdollisista ongelmista, ja ovi ”kotiinkin” on aina auki. Minkälaisia maailmankansalaisia puolestaan ovat ne, jotka lähtevät Meksikosta Yhdysvaltoihin selvittääkseen hengissä edes jotenkin? Ilman maahanmuuttolupaa he ovat irti kaikesta, eivät kuulu mihinkään – eivät ainakaan sosiaalisten oikeuksien piiriin. Minkälaisia maailmankansalaisia ovat ne, jotka tulevat Inkerinmaalta Suomeen, ”kotiin”, jossa vastassa ovat vanhan ryssävihan jäädyttämät asenteet? Tullakseen hyväksytyiksi heidän on alettava muistuttaa meitä ja luovuttava kaikesta entisestä, virallisesti ja epävirallisesti. Minkälaisen maailmankansalaisen asema on somalilla, romanilla tai albaanilla, joka hakee turvaa ja saa sitä vain tietyin ehdoin, luopumalla jostakin¹⁹? Mitä maailmankansalaisuus on sellaisilla, joilta ei kysytä, haluatko lähteä vaan joiden on lähdettävä ja kuljettava?

Lähteet

- Bauman, Zygmunt (1996) *Postmodernin lumo*. Tampere: Vastapaino.
- Douglas, Mary (1966) *Purity and danger. An analysis of the concepts of pollution and taboo*. London: ARK paperbacks.
- Hansen, Peo (2000) ”European Citizenship” or where neoliberalism meets ethno-culturalism. *European Societies* 2/2000.
- Harinen, Päivi (2000) *Valmiiseen tulleet. Tutkimus nuoruudesta, kansallisuudesta ja kansalaisuudesta*. Helsinki: Nuorisotutkimusseura & Nuorisotutkimusverkosto.
- Harinen, Päivi (2001) *Kulttuurikameleontteja vai matkalaukkulapsia? Nuoret kaksoiskansalaiset kansalaisuuden määritelmien kyseenalaistajina*. Nuorisotutkimus 1/2001.
- Kaunismaa, Pekka (1997) *Keitä me olemme? Kollektiivisen identiteetin käsitteellisistä lähtökohdista*. *Sociologia* 3/1997.

¹⁸ Oivallus ei ole omani, vaan sen on esittänyt tutkija Petri Hautaniemi Nuorisotutkimusverkoston tutkijatapaamisessa keväällä 2001.

¹⁹ Tilastokeskuksen rekistereissä ei ole yhtään nuorta kaksoiskansalaista, jolla olisi sekä Suomen että Somalian kansalaisuus.

Keskisalo, Anne-Mari (2001) Puhu homo suomee. Suomalais- ja maahanmuuttajanuoret kansainvälisessä luokassa. Teoksessa Puuronen, Vesa (toim.) Valkoisen vallan lähettiläät. Rasismin arki ja arjen rasismi. Tampere: Vastapaino.

Perho, Sini (2001) ”Se on silleen aika jännä, aika hyvä aate”. Teoksessa Puuronen, Vesa (toim.) Valkoisen vallan lähettiläät. Rasismin arki ja arjen rasismi. Tampere: Vastapaino

Rittstieg, Helmut (1994) Dual citizenship: Legal and political aspects in the German context. Teoksessa From aliens to citizens. Redefining the status of immigrants in Europe. Germany: Avebury.

Väyrynen, Raimo (2001) Globalisaatiokritiikki ja kansalaisliikkeet. Helsinki: Gaudeamus.

Helsingin Sanomat 12.3.1999a: Ruotsi saattaa hyväksyä kaksoiskansalaisuuden. Lakia käsitellään syksyllä, Suomikin harkitsee uudistusta.

Helsingin Sanomat 26.4.1999b: Esitys kaksoiskansalaisuudesta eduskunnalle ehkä jo ensi vuonna. Ulkosuomalaisparlamentti: Kansalaisuuden menettäessä kadottaa identiteetinkin.

Kansalaisuuslaki 28.6.1968/401. Asetukset no. 584/1984; no. 699/1985; no. 125/1995.

Kirjallinen kysymys 887/1998: Pehr Löf: Dubbelt medborgarskap.

Kirjallinen kysymys 847/1999: Kalervo Kummola: Kaksoiskansalaisuuden käyttöönotto.

Kirjallinen kysymys 335/2000: Raimo Vistbacka: Pohjoismaiden ulkopuolella asuville Suomessa syntyneille myönnettävä kaksoiskansalaisuus.

Työyhteiskunnan tulevaisuus globalisaation puristuksessa

Pasi Pyöriä

Talouden globalisaatiolla ja siihen läheisesti kytkeytyvällä informaatioteknologisella vallankumouksella on kahdet kasvot. Jos globalisaatiota tarkastellaan yksipuolisesti kansainvälisen yritystoiminnan näkökulmasta, on taloudellisen liikkumavapauden kasvulla hyvinkin oletettavasti positiivinen vaikutuksensa markkinoiden eriytymiselle ja tätä kautta tehokkaalle työnjaolle ja materiaalisen hyvinvoinnin kasvulle. Näin ajateltuna globalisaatio vahvistaa schumpeteriläistä ”luovan tuhon” prosessia, joka pakottaa yritykset uusiutumaan ja sopeutumaan ympäristön muutoksiin tai vaihtoehtoisesti luovuttamaan pelin paremmille kilpailijoilleen. Lopputuloksena elinvoimaiset toimijat jäävät eloon ja heikommat karsiutuvat pois – reilu asetelma, vai kuinka?

Jos lieneekin yksinkertaistavaa ajatella, että edellisen kaltainen tilanne on puhdasta nollasummapeleä, tuskin on myöskään kyse asetelmasta jossa kaikki voittavat, kuten jälkimmäisessä tapauksessa globalisaatioon täysin kriitikittömästi suhtautuvat asian näkevät. Inhimillisestä näkökulmasta globalisaation seuraukset vaikuttavat aivan joltain muulta kuin rehdiltä kaksinkamppailulta, jos tarkastelemme kilpailutalouden logiikkaa työelämän arjen kannalta. Vapaan kilpailun uusliberalistinen retoriikka korostaa kyllä yksilöllistä vastuuta, mutta vähättelee yhteiskuntarakenteellisten voimien merkitystä menestyksellisen toiminnan taustalla. Samalla tavoin kuin sosiaalinen ”perimä” ja ympäristö jossain määrin ennustettavalla tavalla määräävät yksilöiden tulevaisuuden mahdollisuuksia eivät nykyisessä ”vapaan” talouden järjestelmässä kaikki maantieteelliset alueet sen enempää kuin organisaatiotkaan ole samalla viivalla kilpailtaessa rajallisista resursseista.

Globaali työpaikkakilpailu, Antti Kasvion ja Ari Niemisen (1999) näkemystä mukaillen, asettaa kansallisille työmarkkinajärjestelmille ja eri intressiryhmille lukemattomia uusia haasteita. Tässä puheenvuorossani tarkastelen yhtä näistä huolenaiheista, kysymystä työvoiman polarisaatiosta. Yksinkertaistaen kyse on uudenlaisesta yhteiskunnallisesta jakolinjasta ”hyviin” ja ”huonoihin” töihin, mikä saattaa heijastua paitsi uusina työelämän ristiriitoina myös tätä yleisempänä sosiaalisen epätaasa-arvon ja syrjäytymisriskin kasvuna. Näihin ongelmiin ei varmastikaan ole olemassa helppoja ratkaisumalleja eikä tässä sellaisia edes yritetä luonnostella. On kuitenkin täysi syy uskoa, että hyvien kysymysten esittäminen ja mahdollisten tulevaisuuden uhkatekijöiden kartoittaminen on sitäkin perustellumpi tehtävä.

Työelämän globaali uusjako

Esimerkiksi Manuel Castells, tällä hetkellä varmasti keskustelluin tietoyhteiskunnan teoreetikoista, on tullut tutuksi huolestuneesta näkemyksestään koskien globaalia työvoiman uusjakoa voittajiin ja häviäjiin. Tuotteliaana kirjoittajana tunnettu Castells on luonnostellut yhteiskuntakriittistä teoriaansa poikkeuksellisen perusteelliseksi arvioidussa 1500-sivuisessa *The Information Age* -teossarjassaan (1996; 1997; 1998), jonka alkuperäislaitoksia Castells on ehtinyt jo hiljattain uudistamaankin. Viimeaikaisessa keskustelussa Castellsin sanoilla on siten syystäkkin ollut huomattava painoarvo. Parhaimmillaan Castellsia on verrattu jopa sellaisiin yhteiskuntatieteiden suuriin suunnannäyttäjiin kuin Adam Smithiin, Karl Marxiin ja Max Weberiin.

Työelämän muutoksen kannalta yksi Castellsin mieleenpainuvimmista käsittepareista on hänen jaotelunsa ns. ydintyövoimaan ja korvattavaan työvoimaan. Edellistä luonnehtii korkeat ammattitaitovaatimukset ja koulutustaso, mahdollisuus kilpailuttaa työnantajia sekä itseohjautuvuus, jolla Castells viittaa lähinnä työn autonomiseen luonteeseen tai siihen mitä on perinteisemmin kutsuttu pro-

fessionalismiksi. Jälkimmäistä työvoiman luokkaa taas luonnehtii globalisaation nurjempi puoli. Sananmukaisesti korvattava työvoima on helposti liikuteltava tuotannon tekijä, joka joutuu kantaan kaikkein raskaimmat työmarkkinajoukot. Castellsin mukaan sosiaalisesti kauaskantoisena riskinä on, että samalla tavoin kuin esimerkiksi Pohjois-Amerikassa tulonjako on räikeästi polarisoitunut myös työvoima uhkaa jakautua kvalifikaatioiltaan yhä jyrkemmin kahtia koko maailman mitassa.

Castells ei ole suinkaan yksin pessimistisine näkemyksineen. Yhdysvaltojen työministerinä vuosina 1993-1996 toiminut politologi Robert Reich on puhunut kirjassaan *The Work of Nations* (1995) symbolianalytikoista uutena globaalien tietotalouden etujoukkona. Kuten Castells myös Reich näkee työmarkkinoiden jakautuvan korkeasti koulutettuihin spesialisteihin ja lähinnä palvelualojen työllistämiin rutiinityöntekijöihin. Samansuuntaisista ajatuksista on tullut tutuksi myös amerikkalainen taloustieteilijä Jeremy Rifkin, jonka työyhteiskunnan kriisiä koskevat ajatukset ovat herättäneet runsaasti keskustelua aina Suomea myöten. Muutama vuosi sitten tähän keskusteluun osallistui itse presidentti Martti Ahtisaari muun muassa kirjoittamalla esipuheen Rifkinin *End of Work* -teoksen (1997) suomenkieliseen laitokseen.

Nykyisellä globalisaatiokriittisellä työyhteiskunnan tulevaisuutta visioivalla keskustelulla on laaja pohja myös Euroopassa. Esimerkiksi saksalaiset *Der Spiegel* -lehden toimittajat Hans-Peter Martin ja Harald Schumann kirjoittivat lähes tuoreeltaan suomennetussa kirjassaan *Globalisaatioloukku* (1998), kuinka tulevaisuudessa vain viidesosa ihmisistä riittää pitämään maailmantalouden pyörät pyörimässä. Maailmankaupan rajojen liudentuessa ”kaikkiällä, missä tuotteita tai palveluita myydään rajojen yli vapaasti, työntekijät joutuvat jatkuvaan arvonalennukseen ja rationalisoinnin kierteseen”, toimittajat polemisoivat (mt., 118).

Samoilla linjoilla liikkuva saksalais sosiologi Ulrich Beck kärjistää ajatuksen vielä pidemmälle. Beckin (1999) käsittein lupaus täystyöllisyydestä on historiallinen reliikki, ”zombiekategoria”, joka kuuluu jo menneeseen ”ensimmäiseen moderniin”, vaikka se sitkeästi elääkin hengittämättä eurooppalaisessa hyvinvointipoliittisessa keskustelussa. Beckin sanoja tarkemmin lainaten: ”*Epävarma* ja *hauras* työ lisääntyy nopeasti kaikkiällä maailmassa. Siihen kuuluu joustavuus, itsetyöllistyminen, sopimusten lyhytaikaisuus tai niiden puute sekä työn sosiaalinen ja maantieteellinen hajakeskittyneisyys ja erilaistuminen.” (mt., 259). Toisin sanoen Beckin mukaan Suomessakin paljon puhutuista ns. epätyypillisistä työsuhteista on jo nyt tullut normaali työn muoto.

Globalisaation vaikutukset suomalaiselle työelämälle

Edellä lyhyesti ja esimerkinomaisesti esitellyt linjaukset ovat tuttuja yleisestä globalisaatiokriittisestä puheesta. On selvää, että huomiota herättäneimmät kiistakirjoitukset ovat jopa tarkoitushakuisesti liioittelevia ja että rohkeiden yleistyksien taustalla on usein ideologisia tarkoituksia. Tässä merkityksessä globalisaatiokritiikki on kansalliset rajat ylittävää oppositiopolitiikkaa, kuten professori Raimo Väyrynen (2001) on asiaa havainnollistanut. Talouden ”maapalloistumisella” voidaan kuitenkin nähdä myös konkreettisemmat seurauksensa kansallisten työmarkkinoiden ja työnjaon kehitykselle, jota seuraavassa tarkastelen lähemmin.

Vuoden 2000 lopulla Työterveyslaitoksen julkaisemassa *Työterveiset* -tiedotuslehdessä laitoksen pääjohtaja Jorma Rantanen (2000a; 2000b) nosti esiin tärkeän kysymyksen globalisaation vaikutuksista suomalaiselle työelämälle. Globalisaatiokeskustelua dominoivien makrotaloudellisten huolenaiheiden sijaan Rantanen korosti maailmanyhteiskunnan muotoutumisen vaikuttavan voimakkaasti myös työntekijöihin, työlöihin sekä työelämän ja koko yhteiskunnan sosiaaliseen ulottuvuuteen.

Rantasen mukaan kansallisten yritysorganisaatioiden tasolla trendi on päinvastainen kuin globaalissa mittakaavassa: joustavaa tuotantoa tavoitellessaan yritykset pilkkoutuvat pienempiin toiminnallisiin osiin ja vastaavasti myös työntekijät joutuvat joustamaan muutosten mukana, mikä aiheuttaa suuria haasteita esimerkiksi työsuojeluviranomaisille ja työterveyshuollon palvelujärjestelmille.

Vaikka kysymys joustavien työjärjestelyiden todellisesta laajuudesta ja merkittävydestä on monin tavoin kiistanalainen, voidaan hyvinkin olettaa, että täysin kiinteät työaikamallit samoin kuin elinikäiset työuratkin ovat jäämässä historiaan. Esimerkiksi *Työsuojelurahaston* rahoittamassa tutkimushankkeessa ”Tietoyhteiskunta, tietotyö ja uudet yhteiskunnalliset jaot”, jota olen toteuttamassa vuosina 1999-2000, muun muassa selvitettiin missä määrin työn itsenäisyys ja rajoitteet ovat tasa-painossa tai epätasapainossa keskenään. Laajojen vuosina 1988, 1994 ja 2000 kerättyjen kyselyaineistojen tuloksista piirtyi varsin ristiriitainen kuva työelämän viimeaikaisesta rakennemuutoksesta. (ks. tarkemmin Blom ym. 2000; 2001; Pyöriä 2001a; 2001b).

Toisaalta tutkimusaineistojen pohjalta työn luonteen itsenäistyminen tulkittiin trendinomaiseksi kehityssuunnaksi. Tästä voidaan mainita esimerkkeinä parantuneet mahdollisuudet suunnitella niin työn tuotetta ja työsuoritusta kuin hyödyntää erilaisia työaikaliukumiakin. Myös atk:n käytön nopea arkipäiväistyminen ja koulutetun työvoiman kysynnän kasvu ovat suunnanneet työnjaon painopistettä erilaisiin ei-rutiininomaista ongelmanratkaisua edellyttäviin tehtäviin. Toisaalta kielteisemmällä ulottuvuudella käytännössä kaikkia toimialoja ja ammattiryhmiä kuormittavat työn kiireellisyys, aikapaineet ja ylitöiden huolestuttava yleistyminen. Useista osaamista ja ammattitaitoa edellyttäviistä tehtävistä maksettava taloudellinen kompensatio voisi myös olla huomattavasti tuntuvampi.

Kaiken kaikkiaan tutkimuksesta muodostunut kuva työelämän viimeisimmästä globalisaation ja tietoyhteiskunnan siivittämästä rakennemuutoksesta herättää kysymään, painottuvatko joustot pääasiassa työntekijäpuolen kannettavaksi markkinaehtoisuuden nimissä? Maksammeko lyhyen tähtäimen hyödyistä kenties kohtuuttomaksi kasvavat sosiaaliset kustannukset työssä uupumisena, epäterveinä työyhteisöinä ja lopulta mahdollisesti koko yhteiskunnan tasolla ilmenevinä ongelmina?

Joustava kapitalismi ja protestanttinen työetiikka

Edellä esitettyihin kysymyksiin myöntävän vastauksen saattaisi antaa ainakin amerikkalais sosiologi Richard Sennett, jos hän tutustuisi suomalaisen työelämän kehitystä mittaaviin barometri -tyyppisiin tilastoihin. Runsaasti keskustelua herättäneessä kirjassaan *The Corrosion of Character* (1998) Sennett kärjittää nykyisen joustavan kapitalismin pimeän puolen uskoakseni Suomeenkin sopivalla tavalla puhumalla luonteen korroosiosta. Työmarkkinoiden jatkuvan epävarmuuden, kiristyvän globaalien kilpailun ja kestävien arvojen alennusmyynnin kurimuksessa inhimillisen luonteen lujuus ja vähäinenkin jalous uhkaa rapautua, Sennett kärjittää näkemyksensä. (ks. myös Pyöriä 1999; 2000).

Sennettin perusargumentti on yksinkertaisuudessaan pureva. Hänen mukaansa nykyinen joustavan kapitalismin järjestelmä rikkoo vielä sodanjälkeiselle sukupolvelle tutun jatkuvuuden kokemuksen ja mahdollisuuden rakentaa elämää ja työuraa eheänä tarinana. Koska markkinat korostavat työvoiman nopeaa uudistumista, liikkuvuutta ja riskien ottoa, inhimilliselle turvallisuuden tunteelle välttämätöntä pitkäjänteisyyttä ei ehdi syntyä. Kun työ- ja talouselämän hyperrationalismi kohtaa henkilökohtaisen, intiimin ja emotionaalisen konstituoidun alueen, syntyy hämmennys ja konflikti. Kuinka lyhyistä työsuhteista taisteleva pätkätyöläinen tai projektista toiseen hyppäävä asiantuntija voi välittää perheelleen tai välittömimmälle paikallisyhteisölleen mitään kestäviä arvoja ja asenteita, Sennett kysyy?

Vaikka Sennettin näkemys on samalla tavoin poleemiseen ja kärjistettyyn ilmaisuun verhottu kuin valtaosa yleisestä globalisaatiokriitikistäkin, sisältyy hänen argumentaationsa vahvuus juuri sen kykyyn generoida lukuisia pohdintaa herättäviä ajatuksia lukijan mielessä. Erityisen ravisteleva on erään Sennettin haastatteleman uraohjuksen ja perheenisän toteamus, että hän ei voi tarjota, vaikka niin haluaisikin, professionaalista työuraansa moraaliseksi esimerkiksi lapsilleen toisin kuin hänen työväenluokkainen isänsä oli vielä voinut tehdä. Kilpailutaloudessa menestymisen ja hyvin tehdyn työn kvaliteetit eivät ole hyvän luonteen kvaliteetteja, Sennett maalailee. Vaikka erityisesti lapset ja nuoret tarvitsisivat tuekseen suoraselkäisen auktoriteetin ja roolimallin, ei tämän päivän työelämässä vaadittava asenne anna välttämättä paljoakaan eväitä yksityiselämää varten. Työn ja perheen välinen moraalisesti oikeutettu yhteys on katkennut ja siten myös näiden kahden ennen toisistaan erottamattoman maailman yhteensovittaminen on käynyt paikoin mahdottomaksi. Sennettin haastatteleman perheenisän mieltä raastavana kysymyksenä onkin, kuinka suojella lapsiaan hänen omalta työkuultuuriltaan, joka rakentuu lyhyiden ja fragmentaaristen episodien ja pinnallisten ihmissuhteiden varaan.

Sennettin esityksen pohjalta nouseva tärkeä kysymys on, elämmekö todellakin poikkeuksellista arvomuutoksen aikaa, vai onko kenties niin, kuten Sennett viittaa, että sodanjälkeinen pitkän talouskasvun ja kiinteiden työurien aika oli vain ohimenevä välivaihe palkkatyön historiassa? Sama ajatus voidaan esittää myös kysymyksenä protestanttisen työetiikan tulevaisuudesta ja sen välittymisestä uusille sukupolville. Jos yksittäinen työntekijä ei voi tehdä työtään kunnialla ja ylpeydellä, seuraako tästä uudella tapaa työetiikkaa murentava välinpitämättömyyden kulttuuri? Kumpuaako työelämän epävarmuudesta ironinen luonne, joka ei kykene ottamaan vakavasti edes itseään, Sennett kysyy?

Millaisen maailmankuvan nuoret perivät vanhemmiltaan?

Vaikka ikä ei sellaisenaan selitä yksilön mahdollisuuksia luovia onnistuneesti työelämän ja yhteiskunnan karikoissa, näyttää nykyinen kehityssuunta rajaavan onnistumisen edellytykset yhä kaapeammalle osalle työikäistä väestöä. Työvoiman kysyntä on painottunut entistä voimakkaammin hyvin koulutettuihin ja ammattitaitoisiin asiantuntijoihin samalla kun kouluttamattoman tai ammatitaidoiltaan vanhentuneen työvoiman kysyntä on heikentynyt. Hieman karkeistaen työmarkkina-asetmaltaan tukevimmalla jalustalla seisovat castellsilaiseen ydintyövoimaan lukeutuvat 30-50-vuotiaat, jotka ovat työnantajien näkökulmasta parhaassa ja tuottavimmassa iässä.

Huonoimmassa asemassa taas ovat eri syistä työvoiman ytimen ulkopuolelle jäävät ikäryhmät, sekä nuorimmasta että vanhimmasta päästä työikäistä väestöä laskettuna. Väljästi määritellen vielä ”nuorten” alle 30-vuotiaiden tilanne on kuitenkin siinä mielessä hankalin, että siirtymäaika lapsuuden kouluvuosista opiskelun kautta työelämään on pitkittynyt eikä työllistyminen ole läheskään aina itsestäänselvyys. Erityisesti laman aikana opiskelijoiden osuus alle 30-vuotiaista kasvoi huonon työllisyystilanteen seurauksena. Toisaalta yleinen koulutustason nousu, kansainvälistyvän talouden asettamat kielitaitovaatimukset sekä muun muassa nopeasti uusiutuvan teknologian mukanaan tuoma elinikäisen oppimisen haaste suosivat koulutusputken pitkittymistä. Esimerkkinä tästä voidaan pitää ammattikorkeakoulujen perustamista ja kiivasta debattia ammatillisten jatkotutkintojen tarpeellisuudesta korkeakoulujärjestelmän rinnalla.

Erityisesti korkeakoulututkinnon suorittaneiden ero alemman koulutustason työntekijöihin nähden on syventynyt. Korkea-asteen tutkintoa voidaankin pitää nousujohteisen urakehityksen avaimena siinä missä ammatillinen tutkinto sallii useimmiten vain liikkumisen hierarkkisesti samantasoisten

työpaikkojen välillä. Ainoastaan yrittäjyys on tämän päivän Suomessa realistinen, joskin hyvin vaativa ikkuna työntekijätason tehtävistä johtavaan asemaan.

Kilpailutalous on myös syönyt tiensä itse koulutusjärjestelmän sisälle. Vaikka kaikki tietävät ettei parhaita opiskelu- ja työpaikkoja riitä jokaiselle, ei poliittisesti ole juuri muutakaan vaihtoehtoa kuin kannustaa ihmisiä eteenpäin niin opintilla kuin työelämässäkin. Toki koulutus on tärkeä kansallinen voimavara, mutta sellaisenaan se tuskin on riittävä ratkaisu työelämän rakenteellisiin ongelmiin sen enempää kuin lääke työttömyyteenkään.

Tätä kirjoitettaessa kansantaloudelliset mittarit lupaavat ainakin vielä toistaiseksi keskimääräistä vahvempaa kasvua. Jo poikkeuksellisen pitkään jatkuneesta nousukaudesta huolimatta sen hedelmät näyttävät kuitenkin jakautuvan aikaisempaa epätasaisemmin eri sosiaaliryhmien kesken. Tilastot esimerkiksi osoittavat, kuinka tuloerot ovat laman jälkeen kääntyneet jälleen kasvuun. Erityisesti pääomatulojen merkitys on korostunut ylemmissä sosiaalikerroksista samanaikaisesti kun osa-aikatyö on yleistynyt, mikä selittää tulojen aikaisempaa epätasaisemman jakautumisen. Myös sosiaalinen tausta korreloi edelleen varsin vahvasti koulumenestyksen ja työelämään sijoittumisen kanssa. Tutkimusten mukaan perheoloilla, vanhempien koulutustasolla ja nuoruusvuosina vakiintuvilla elämäntavoilla kuten terveystietoisuudella on tärkeä merkityksensä joko syrjäytymistä ennakoina tai ennaltaehkäisevinä tekijöinä. Kaikki eivät siis ole oman onnensa seppiä, vaikka niin haluaisivatkin.

Edellä sanottu viittaa siihen ikävään mahdollisuuteen, että pidempiaikainen sosiaalisen eriarvoisuuden kasvutrendi voi hyvinkin olla alussa. Valitettavasti nykyisessä tilanteessa, kuten usein on tapana voimakkaiden yhteiskuntarakenteellisten murrosten aikoina, heikoimpaan asemaan jää puolustuskyvyttömin väestönosa, kuten lapset ja vanhukset. Vielä paikkaansa etsivien nuorten kohdalla kysymys yhteiskunnallisen tasa-arvon kehityksestä on siksi polttava, että materiaalisesta ympäristöstä lisäksi he perivät vanhemmiltaan ja muilta aikuisilta myös aineksia oman maailmankuvansa muodostamiselle. Nuorten todellisuus ei ole pelkkää kapinaa vanhempien ikäluokkien arvomaailmaa vastaan. Myös tulevaisuudessa vallitsevien asenteiden ja arvojen pohja on tässä hetkessä ja niissä päätöksissä, joiden varassa yhteiskuntaamme juuri nyt rakennetaan.

Millaiseksi työyhteiskunnan tulevaisuus lopulta muodostuu, jää luonnollisesti nähtäväksi. Toisaalta työttömyydestä ei ole kollektiivisen identiteetin tai toiminnan rakennusaineeksi, vaan ennemminkin ongelmat kasautuvat ihmisten omille harteille, elämän pieneksi kurjuudeksi, kuten Antti Salonieni (2001, 37) on osuvasti sanailnut. Toisaalta voidaan myös epäillä, onko työelämässä menestymisen ehtojen täysimittaisessa täyttämässä löydettävissä siitäkään aidosti kestävä perustaa oman ja tulevien sukupolvien arvomaailman rakentamiseksi. Ehkä toivon aineksia on löydettävissä työn ja työttömyyden merkitykseltään vielä epäselvänä edessämme hämmöttävästä välimaastosta

Lähteet

- Beck, Ulrich (1999) Työyhteiskunnan tuolle puolen. Suom. Tuula Helne. [esitelmä Helsingin yliopistossa 10.6.1999]. *Janus* 7(3): 257–266.
- Blom, Raimo & Melin, Harri & Pyöriä, Pasi (2000) Tietotyön lumo ja realiteetit. *Yhteiskuntapolitiikka* 65(5): 422–433.
- Blom, Raimo & Melin, Harri & Pyöriä, Pasi (2001) Tietotyö ja työelämän muutos. Palkkatyön arki tietoyhteiskunnan varjossa. Helsinki, Gaudeamus / Hanki ja Jää –sarja. Ilmestyy.
- Castells, Manuel (1996/2000) *The Rise of the Network Society*. Vol. I of *The Information Age. Economy, Society and Culture*. Oxford, Blackwell.

- Castells, Manuel (1997) *The Power of Identity*. Vol. II of *The Information Age. Economy, Society and Culture*. Oxford, Blackwell.
- Castells, Manuel (1998/2000) *End of Millennium*. Vol. III of *The Information Age. Economy, Society and Culture*. Oxford, Blackwell.
- Kasvio, Antti & Nieminen, Ari (1999) *Kilpailu työstä. Tutkimus globalisaatiosta, maailmanlaajuisesta työpaikkakilpailusta ja Suomen mahdollisuuksista*. Tampere, Tampere University Press.
- Martin, Hans-Peter & Schumann, Harald (1998) *Globalisaatioloukku. Hyökkäys demokratiaa ja hyvinvointia vastaan*. Suom. Margit Heinämäki. [saksankielinen alkuteos *Die Globalisierungsfalle. Der Angriff auf Demokratie und Wohlstand*, 1996]. Tampere, Vastapaino.
- Pyöriä, Pasi (1999) Luonteen korroosio uudessa kapitalismissa. [Arvio teoksesta Richard Sennett: *The Corrosion of Character. The Personal Consequences of Work in the New Capitalism*, 1998]. *Tiede & Edistys* 24(4): 341–343.
- Pyöriä, Pasi (2000) Tietoyhteiskunta välttämättömyyden retoriikkana: onko puhe henkilöjoustoista symbolista väkivaltaa? *Hallinnon tutkimus* 19(1): 106–109.
- Pyöriä, Pasi (2001a) Tietotyö on haaste työsuojelulle. *Helsingin Sanomat* 1.5.2001, A5.
- Pyöriä, Pasi (2001b) Tietotyössäkö tulevaisuus? *Hyvinvointikatsaus* 1/2001, 7–12.
- Rantanen, Jorma (2000a) Globalisaatio – haaste pienen maan työelämälle. *Työterveiset* 4/2000, 3.
- Rantanen, Jorma (2000b) Globalisaation vaikutukset työterveyteen. *Työterveiset* 4/2000, 4–7.
- Reich, Robert B. (1995) *Rajaton maailma. Yritysten ja kansallisvaltioiden uudet pelisäännöt*. Suom. Sami Kangasharju. [englanninkielinen alkuteos *The Work of Nations. Preparing Ourselves for 21st-Century Capitalism*, 1991]. Helsinki, Sitra.
- Rifkin, Jeremy (1997) *Työn loppu. Teknologia, työpaikat ja tulevaisuus*. Suom. Ritva Liljamo. [englanninkielinen alkuteos *End of Work. Decline of the Global Labor Force and the Dawn of the Post-Market Era*, 1995]. Helsinki, WSOY.
- Saloniemi, Antti (2001) Pätkätyötä ken pelkäisi? *Hyvinvointikatsaus* 1/2001, 32–37.
- Sennett, Richard (1998) *The Corrosion of Character. The Personal Consequences of Work in the New Capitalism*. New York, W.W. Norton & Company.
- Väyrynen, Raimo (2001) *Globalisaatiokritiikki ja kansalaisliikkeet*. Helsinki, Gaudeamus / Sitra.

!Älä unohda: informaatioteknologiat ovat myös vapaudenteknologioita;

Juha Suoranta

”I huff it and I puff it and I maximize the profit and I blow your house down! - Paleface (2001)

Informaatioteknologian merkityksestä ja läpätunkevuudesta ei kellään enää liene epäselvyyttä. Sitä on pidetty avainasiana keskusteltaessa teknologisesta vallankumouksesta ja teknologisen imperatiivin tahdittamasta ”siirtymisestä” ns. tietoyhteiskuntaan. Siirtymisen avainhahmoiksi on hahmoteltu opettajia ja kouluja, vaikka tosiasiallisempaa olisi toisaalla ajatella siirtymisen agenteiksi ostotarjouksiaan esittävää mediateollisuutta ja toisaalla lapsia ja nuoria spontaaneissa mediakulttuurisissa käytänteissään. Koulun rooli on usein ollut jarrumiehen, hyvässä ja pahassa.

Teknologinen vallankumous ei ole johdettavissa, vaikka monet niin luulottelevat. Teknologisen vallankumouksen rinnalla tapahtuva sosiaalinen vallankumous ei sekään ole hallittavissa, vaikka näinkin ajatellaan.

Kun nyt leikitään näillä sanoilla, niin globalisaatio on hintalappu yhteiskuntatieteilijöiden supermarketissa. Teatterillistuneella simulaation aikakaudella politiikka on puhdasta sopeutumista. Yhteiskuntatiede on graffiteja rahoittajien ja kustantajien sosiaalipornoportaaleissa. *Just wapit and die hard.*

Koko tietoyhteiskunta-termi on harhaanjohtava, kun pitäisi puhua valtakulttuureiden tapaan korkeintaan informaatioyhteiskunnasta. Tästä asiasta Niiniluodolla (1996) on edelleen pätevää sanottavaa. Yhteen poikkeukseen tosin olen toisella kotimaisella törmännyt, kun Kellner (2000, 196) kirjoittaa informaatioteknologiasta tietoyhteiskunnan (*knowledge society*) alkuna. Kellner nostaa kasvatuksen ja koulutuksen keskeiseen asemaan eletävällä informaatioteknologioiden aikakaudella muutoinkin. *No fence*, mutta tämä johtuu vain siitä, että äijän on pakko kirjoittaa kasvatuksesta vaikiinnuttaakseen asemansa uutena UCLAn kasvatustieteen (eikä esim. filosofian) professorina.

Muutkin ovat toki väittäneet teknologisen vallankumouksen seurausten olevan dramaattisia koulujärjestelmälle ja niille instituutioille, jotka oikeuttavat ja elättävät itsensä lapsilla ja nuorilla. Minäkin otan teesin länsimaisten yhteiskuntien läpipedagogisoitumisesta vakavasti, kun kirjoitan informaatioteknologian ja koulu(tus)kysymysten suhteista.

Informaatioteknologia jäsentää yhteiskuntien muutosta kokonaisvaltaisesti sosiaalisen, psyykkisen, fyysisen ja biologisen toiminnan alueilla. Castells (1996, 30) sisällyttää muiden tapaan konvergoituvat digitaaliteknologiat (koneet ja ohjelmistot) ja kommunikaatioteknologiat osaksi informaatioteknologioita, mutta laskee lisäksi mukaan geneettisen manipulaation. Termin laajennus lääketieteen suuntaan on innovatiivista (ks. Suoranta & Ylä-Kotola 1999; Tomperi & Suoranta 2001), mutta ei keskeistä sen kriittisen pedagogiikan näkökulman kannalta, josta tätä tekstiä kirjoitan.

Risto Heiskala (2001) on vast’ikään esittänyt kompaktin kritiikin Manuel Castellsin kolmiosaisesta Informaation aika -teoksesta. Kritiikki koskettaa Castellsin peruskäsitteitä, muttei valitettavasti niitä oletuksia, joita Castellsin objektiivisen fluidi teksti sisältää. Castellsin ongelma on, että reiluun tuhanteen sivuun mahtuu paljon raflaavaa ns. faktatietoa, mutta hyvin vähän sitä näkemyksellisyyttä, josta yhteiskuntatieteilijälle pitäisi kaiken järjen mukaan maksaa. Castellsissa (1996, 360) on lievää

kaksikätesen toisaalta-toisaalta -sosiologin vikaa, vaikka väittääkin tietokonevälitteisen kommunikaation tulevan laajenemaan erityisesti koulutusjärjestelmän kautta ja saavuttamaan ihmisten enemmistön ainakin teollistuneen maailman kolkissa.

Castellsin fakta- ja informaatioteknologinen hardware-puhe peittää softa-puheen eli sen mistä kommentoivissa tieteissä vanhaan hyvään aikaan puhuttiin tietoisuusteollisuutena. Termillä haluan tässä yhteydessä muistuttaa, että nykyajan mahtavinta pedagogiikkaa eivät ole koneet sinänsä, vaan kaupalliset identiteettiviestit ("the message is the medium", kirjoittaa Castellskin, emt., 340), joita tuotetaan mainonnassa, kommunikaatio-, ruoka- ja muotiteollisuuden suuryritysten kampanjoissa, joita kaupallinen media – televisio ja nuorten lehdet – innokkaasti ja kiihtyvässä tahdissa uusien kanavien kanssa synkronoidusti levittää. Valonvälkkeessä, basson jytkeessä, vaihtuvissa kuvissa ja paljaassa pinnassa on imua, joka tehokkaasti deletoi koulun tarjomat merkitykset.

Kun on mahdollista, että tätäkin tekstiä lukee joku kouluviranomainen, on pakko kirjoittaa, että koulun keskushallintoapparaatti on aika eksesissä virastonsa käytävillä. Peruskoulua kehitetään informaatioajalle vieraasti tuntijaolla, rahalla ja uusilla oppiaineilla. Äskettäisen tuntijakotyöryhmän työskentelyyn sisältyi arvattavasti paljon syvämielteistä kasvatuspohdintaa, mutta valitettavasti peruspohdinta ja ammattijärjestöpolitiointi veivät menneessään granden kysymyksen peruskoulun merkityksestä. Tämä on sääli, sillä hyvääkin mietintötavaraa on tuotettu esimerkiksi OPEPRO-hankkeen muutamissa raporteissa. Koulun kehittämisen keskeisimpänä työkaluna tuntijako entisestään vahvistaa kouluoppimisen tyhjiyttä, kun todellisuus ei järjesty erillisiksi oppiaineiksi. Jälleen jätettiin käyttämättä hypoteettinenkin mahdollisuus chillata ja katsella ympärille, että mitä siellä ulkopuolella tapahtuu ja mikä se voisi olla se koulun tehtävä.

Toinen koulukeskustelussa ratkaisevana pidetty asia on raha, joka tunnetusti motivoi ihmisiä mihin vaan. Hillolla saa paljon kaikkea kivaa ja tarpeellista. Sitä kautta kouluissa voi olla aiempaa haus Kempaa, kun saa lukea vaikka uusia koulukirjoja. Raha ei kuitenkaan ratkaise koulun merkitysongelmaa eli kysymystä kouluoppimisen ja todellisessa elämässä tarvittavien tietojen ja taitojen suhteesta. Kiksit tulee muualta kuin koulusta, mutta tätä ei varmaan ole oivallettu.

Kolmas kummajainen on terveystieto uutena oppiaineena. Sen avulla pitäisi klarata sekä oppilaiden häiriökäyttäytyminen että koulukiusaaminen. Idea osoittaa valtavaa oppiaineoptimismia ja opetusministerin ja -ministeriön halua fronttaamiseen. Kun kaiken maailman skillssejä ja osaamista huudetaan koulutuspolitiikan johtolauseina, olisi sitä odotettava myös alan virkailijoilta, mikäli haluavat peintata kestopraffitinsa suomalaisen koulutuspolitiikan tiiliseinänsä.

Vaikka veistovälineet vaihtuvat informaatiotyökaluiksi ja puu-Petterit Digimoneiksi, samat peruskysymykset esimerkiksi yhteiskunnallisesta konstituutiosta, vallasta ja julkisuuden hallinnasta pysyvät samoina. Jokaiselle (modernille) aikakaudelle ominainen on kysymys ihmisten hallinnasta ja kontrollista – tapahtui se sitten suvereenisti tai biopoliittisesti. Myös kysymykset vastarinnan ja vastajulkisuuksien mahdollisuuksista pysyvät, vaikka välineet muuttuvat. Informaatioteknologiat sinänsä eivät kiinnosta laajoja piirejä, kiinnostavaa on niiden käyttö. Kriittiselle mielelle erityisen kiinnostaa on pohtia käytön merkityksiä. Informaatioteknologian käytöstä erottuu tänään toisaalta kontrolloitu ja kahlittu, toisaalta spontaani ja liikevoimainen käyttö.

Informaatioteknologian kontrolloitu käyttö on virallisen Suomen koulutusjärjestelmän erityisessä suojeluksessa virtuaaliyliopistosta peruskouluun. Peruskouluun tietokoneita on ostettu isolla rahalla nurkkiin kuleksimaan jo vuosia. Harva on kysynyt, mitä niillä on tehty. Katsotaan tässä välissä muutaman suoran jakauman kertomaa. Kysymme Suomen 8–10-vuotiailta nuorilta toivoilta (N=945), osana laajempaa kyselytutkimusta (Suoranta & Lehtimäki 2001), mm. koulutehtävien

tekemisestä tietokoneella. 18% tytöistä ja 12 % pojista teki koulutehtäviä tietokoneella. Ei kovin juhlava tulos ainakaan niiden näkökulmasta, jotka ovat maljapuheissaan ja tietostrategioissaan juhlivat tietokoneiden koulukäyttöä tienä kriittisiin tms. tietoyhteiskuntataitoihin. Kyllä nämä taidot – puhumattakaan yleisestä medialukutaidosta – tulevat tällä hetkellä aivan jostain muualta eli jälleen kerran kodeista, kavereilta ja spontaaneista kokeiluista. Kotona tietokoneita oli suurella osalla (84%) ja niitä myös käytettiin ainakin kerran viikossa (64%).

Samaisessa tutkimuksessa 91% pojista ja tytöistä (!) kertoi pelaavansa tietokoneella joitain pelejä. Kun tietokonepelaamiseen lisätään monenmoiset pleikkarit ja muut konsolipelaamiset ollaan 95 %:ssa eli käytännössä kaikki tämän ikäiset, sukupuolta vilkuilematta, ovat mukana pelaamisen maailmassa. Tilanne on mielenkiintoinen, sillä monet koulut on julistettu pelivapaiksi alueiksi. On kai kohtuullista kysyä, missä, ja miten, mediakulttuurinen oppiminen tänään tapahtuu? Mitä sitten tulee *higher learning* -osastolle, niin Suomen virtuaaliyliopisto-hanke on pahin kaikista. Keskustelussa tehdään tikustaa asiaa, pohditaan kymmenissä sähköposteissa virtuaaliopetuksen määritelmää ja pälä pälä. Näin meidät halutaan pitää tottelevaisina koiranpentuina, eikä tässä halussa ole mitään uutta: ”Television meteli sammuttaa iltaisin kodeissa kaiken keskustelun. Vanhassa mainoskuvassa ”His master’s voice” koira istuu hyvin kuuliaisena, korvat levysoittimen torvessa kiinni. Meistä on tullut tottelevaisia koiranpentuja, jotka passiivisina kuuntelevat isäntiensä meteliä. Voidaan sanoa, että enää emme keskustele. Kieltääkseen keskustelun sivilisaatiomme ulvottaa moottoreita ja kovaäänisiä.” (Serres 1994, 24.)

Isojen kihojen ja mediateekkiprofessoreiden tietämätön ja kyltymättömän tyhjentyvätön halu on kuitenkin jotain muuta kuin todellisuus. Jossain sentään keskustellaan, keskustellaan vilkkaasti ja pontevasti. Sortumatta nostalgiaan tai digitaaliseen hypeen, informaatioteknologioilla luodaan uusia keskustelevia julkisuuksia, olkootpa kuinka sporadisia ja epäjohdettuja tahansa (ks. Ford & Gil 2001). Näillä vitaalisten vapaudenteknologioiden alueilla viranomaisten koiranpentutoiveista ei jää jälkeäkään, sillä lasten ja nuorten maailma on liian kiireinen populaarikulttuurin mielihyvystä antaakseen sijaa koulun tappavan tylsille paskahommille. Se nykykoulun ja erityisesti lukion ”ei voisi vähempää kiinnostaa” – eli EVVK-heimo, jolla Kantele (2000) minua Kanavassa sivistää, luo julkisuuksia, joiden rakentamisessa infoteknologiollakin on oma paikkansa ja merkityksensä. Uudessa informaatioteknologian synnyttämässä julkisuudessa nimittäin toteutuvat ne julkisuuden määreet itsejärjestyksestä, toisilleen vieraiden ihmisten vuorovaikutuksesta, puheen julkisuudesta ja avoimuudesta sekä keskustelun kierrosta (Calhoun 2001, 15), jotka koulunpidossa jäävät toteutumatta.

Koulussa ei enää toimi oppimisen *ota tai jätä*-periaate puhumattakaan instituution itsestäänselvistä auktoriteetista, siitä minkä konservatiiviset voimat pelkistävät jylhään aatelmaan: ”koulussa opettajien tehtävä on opettaa, oppilaiden oppia.” Suuremmoista viisautta kun se vain toimisi! Tänään opettajan on kuitenkin älyllisyytensä nimissä pakko myös perustella opettamansa ja parhaimmillaan kyseenalaista opetuksensa sisällöt.

Oh boy, mutta koulu se taitaa olla vielä aivan jotain muuta. Se kelpaa paikaksi, jonne tullaan leikkimään tylsämielistä, kokemaan itsensä etsinnälle tuiki tarpeellista joukkoharhaa viihtymättömyydestä ja ahdistuksesta (vittu ku vituttaa) sekä tappelemaan ja kiusaamaan muita. Näiden uusbrutaaliuteen kasvattavien perustarpeiden tyydytyksessä koulu on tosi hyvä.

Jotta se voisi olla hyvä – ja vielä parempi – jossain muussakin, olisi melkoisen viisasta oivaltaa kriittisten pedagogejen toistama virke, että populaaritäyteisessä lasten- ja nuortenkulttuurissa on pedagogista voimaa, joka ulottuu paljon institutionalisoitua opetusta etäämmäksi (Giroux 2000, 32). Jos opettajat ottaisivat tämän yksinkertaisen virkkeen tosissaan, eivätkä uskoisi keskushallinnon uskomattoman mahoihin tulevaisuusskenaarioihin suomalaisesta koulusta (esim. Koivisto ym.

1999), koulutieto perustettaisiin kipinkapin kokonaan uudelleenlaiselle opetussuunnitelma-ajattelulle, jossa olisivat ainakin nämä kaksi osaa.

Perustan antaisivat nk. kansalaisen perustaidot: lukeminen, kirjoittaminen, laskeminen sekä sosiaalisuuteen ja yhteistoimintaan kasvattava liikunnallinen ja leikinomainen yhteistyö. Toiseksi tarvittaisiin integroituja, monitieteisiä opetuskokonaisuuksia. Näissä opetuskokonaisuuksissa perinteinen lukutaito, kriittinen medialukutaito ja digitalisoitujen audio-visuaalisten välineiden käyttötaidot löisivät kättä monimuotoisten ja kokeilevien ilmaisullisten taitojen kanssa (ks. Giroux 2000, 33-34). Idean ydin ei kuitenkaan olisi digitaaliseen mediakulttuuriin valmentautumisessa, vaan siirtymisessä todellisuudelle vieraista erillisten aineiden opinnoista sisällöllisiin opintoihin ja opintokokonaisuuksiin, joissa opittaisiin maailman tärkeimpiä asioita; tärkeysjärjestyksessä ja vakiintuneita nimityksiä käyttäen: ympäristökasvatukseen, rauhankasvatukseen, kuluttajakasvatukseen ja media-, taide- ja teknologiakasvatukseen (vrt. myös Kotilainen 2000, 85).

Nyt olisikin pikaisesti ryhdyttävä ylittämään professionaalisia näennäisrajoja ja rakennettava mainitunkaltaisia koulutusohjelmia; siinä aivan riittämiin hyvää kotimaista vientituotetta globaaleille koulutusmarkkinoille. Ehkä tämäntyyppinen humanistisen viisauden ja teknologisen tieto-taidon perusteet yhdistävä opetussuunnitelma-malli, joka ajatuksena ei toki ole uusi, antaisi mahdollisuuden nykyistä kokonaisvaltaisemman eettisen ajattelun taidon kehittämiseen ja tarjoaisi välineitä kahden suuren, toisaalta identiteettiä, toisaalta maailman tilaa koskevan, kysymyksen pohdintaan.

McLaren (2001) on toverinsa Giroux'n tavoin luonnostellut koulukulttuurin perusohjelmaa painottaen erityisesti opettajankoulutuksen keskeistä asemaa. Ystävänsä Gustavo Fischman kanssa McLaren (2001, 242-244) korostaa ensinnäkin maailmanlaajusten asiakokonaisuuksien hahmottamisen tärkeyttä koulutusjärjestelmän kehittämisessä. Erityinen tehtävä globalisaatioanalyysien tekemisessä on *opettajankoulutuslaitoksilla*, joiden tulisi kirjoittajien mukaan tarkastella maailmanlaajutumisen vaikutusta paikallistumiseen ja lyöttäytyä yhteen paikallisten yhteisöjen kanssa niiden kamppailussa ”nykyistä parempien töiden, työolosuhteiden, päivähoitomahdollisuuksien, asumisen, terveydenhoidon jne. puolesta.”

Toiseksi painotetaan opettajankoulutusohjelmien rakentamista antirasistisille, monikulttuurisille, antikapitalistisille ja sukupuolisille kysymyksille, joiden avulla opettajat voivat pyrkiä pois rasismia tuottavista käytänteistä ja kehittää toimintamuotoja, joilla hallitsevat ratkaisut voidaan kyseenalaistaa. Kolmanneksi opettajankoulutuksen tulisi liittoa uusien yhteiskunnallisten liikkeiden kanssa. Liittoutuminen varmistaisi yliopistoluennan yhteiskunnallisen relevanssin. Neljänneksi medialukutaito tulisi nostaa arvoonsa opettajankoulutusohjelmissa, mikäli opettajan odotetaan osallistuvan yhteiskunnalliseen keskusteluun ja ”vastahegemonisten diskurssien tuottamiseen painetun sanan, television, elokuvien, valokuvien ja tietokoneteknologioiden välityksellä.”

McLarenin ja Fischmanin listauksen hengessä on meillä viimeksi kirjoittanut Heikki Silvennoinen (2001) koulujen iltapäivätoiminnasta, joka onnistuu parhaiten silloin, kun se pystyy madaltamaan koulun ja oppilaiden muun toiminnan välisiä raja-aitoja. Ajatuksena on luoda kouluista toimintakeskuksia, jotka tuovat elämän takaisin kouluihin. Ja mitä tuo elämä on?

McLaren ja Fischman painottavat ohjelmansa lopuksi kasvatuksen kentillä esiintyvän yhteiskunnallisen ja poliittisen vallana analyysia ja opettajankoulutuksen näkemistä erottamattomana osana demokratian laajentamista: ”Toisin sanoen opettajankoulutusohjelmien täytyy sitoutua paitsi huolenpidon, myötätunnon ja solidaarisuuden etiikan myös kriittisten tieto-oppien kehittämiseen.”

Uusi ei koskaan synny virallisesta koulutiedosta, vaan spontaanista ja sateenkaarimaisesta liikehinnästä: koulun ulkopuolisista toimintaympäristöistä, kadunkulmista, festareilta, keikkamontuista, nuoritilojen hämäristä huoneista, omista, meiltä aikansaeläneeltä jengiltä, tietymättömistä tiloista.

Populaarikulttuurinen aivojenpehmennys ei onneksi ole koko totuus markkinahenkistymisestä. Vanhat rajaukset eivät pidä kutiaan. Tällä hetkellä suomalainen hiphop -musiikki (*a contradiction in terms*) saavuttaa vähimmilläänkin kymmeniätuhansia toisiaan etsiviä kehoja kesän festariaallossa; se jos mikä on julkista pedagogiikkaa (*public pedagogy*) parhaimmillaan: ”Kerron biiseissäni tehokkaasta aivopesusta, vieraantuneisuudesta ja kulutuskulttuurista. Hyvä musiikki herättää ajatusta, hiphop on maailman tehokkain tiedotusväline”, sanoo ylikansallisen levy-yhtiön leivissä laulava Paleface (Mikkonen 2001).

Nyt opitaan spontaanisti myös vertaisilta sosiaalisissa ympäristö-, rauhan ym. -sosiaalisissa liikkeissä, joissa informaatioteknologioiden käytöllä on vankistuva asema. Siellä, digitaalisen ja lihallisen rajamailla, tapahtuu radikaalia oppimista ilman asiantuntijoiden silmää. Mieti sitä, äläkä unohda, *babe*, että informaatioteknologiat ovat myös vapaudenteknologioita.

Koskeeko vapaudenteknologisuus myös muuta kuin näennäisvapaata läntistä maailmaa? Ainakin on selvää, että keskustelua käydään länsimaisesta näkökulmasta, mutta kriittisen pedagogiikan näkökulmasta informaatioteknologiapuhe on usein myös kuin uutisia Absurdanista. *Helsingin Sanomien* toimittaja Petteri Tuohinen (2001) kirjoitti taannoin analyttisesti G8-maiden lupauksista pumpata rahaa kehittyviin maihin digitaalisen kuilun kaventamiseksi. Digitaalisesta tasa-arvosta on tullut uusi mantra myös YK:lle. Idea on jalo, mutta unohtaa muutamia tosiasioita.

Kysymys informaatioteknologian globaalista merkityksestä on moniulotteinen. Samalla kun puhutaan digikuilun kaventamisesta, jätetään puhumatta kansantaloudet selvitystilaan vievistä veloista. Digitaalisilla laitteistoilla ei tee mitään ilman lukutaitoa. Silti ei voi ajatella, että ensin tulisi paneutua maailmanlaajuisesti peruskoulutuksen järjestämiseen ja sitten tehdä kvanttihyppy digitaaliin. Kysymys tulee olla samanaikaisuudesta mikäli tahdotaan eroon kolonialistisesta asenteesta.

Informaatioteknologia ei myöskään ratkaise maailman terveysongelmiin eikä se ratkaise elämän infrastruktuurin ongelmia: riittävää veden ja sähköenergian saantia tai kunnon teitä ihmisten ja tavareiden kulkea. Silti ”Internetin tiedon on oltava yhtä hyvin saatavilla kuin veden ja sähköön ... Emme voi asennoitua niin, että ensin tarvitsemme koulun, sitten opettajat ja koulua käyvät lapset ja vasta sitten internetin. Sanoisin päinvastoin, antakaa heille internet nyt,” sanoo intialaisessa slummissa internet-projektia johtanut Sugata Mitra. (emt.)

Sanat ovat sattuvat. Ne laittavat miettimään yhtä hyvin informaatioteknologian englanninkielistä imperialismia kuin tietotekniikan omistussuhteita. Voiko ajatella, että informaatioteknologia on globaali vapaudenteknologia ei vain tai edes ensisijaisesti sisältönsä, uusien merkitysteiden ja laajakaistaisen kulttuurisen muutoksen, vaan myös sen mukanaan tuoman laitteistojen ylläpitoon ja päivitykseen kuuluvan ”hygienian” kannalta?

Näköalan tulevaan mondolisaation herruuteen avaa Dieselin mainoskampanjan *The Daily African* -lehti *Lifestyle* -suplementissaan: ”Mosambikin telejätti Ololongo Wireless rikkoi kaikki odotukset eilen julkistetussa neljännesvuosikatsauksessaan. Mahtava kasvu johtuu Ololongon Saksan ja Englannin valtioiden kanssa solmimista sopimuksista rakentaa maihin toimivat viestintäliikennesysteemit. Eurooppalaiset vakuuttuivat langattomien yhteyksien ylivoimaisuudesta verrattuna kaapelijärjestelmiin, jotka jouduttaisiin kaivamaan ruotaiseen maahan,” totesi Ololongon pääjohtaja Llunguga Lluguga puhuessaan hyväntekeväisyysaamiaisella Ololongon pääkonttorissa Maputossa varhain

tiistaina. Tapahtumaan osallistuneet eurooppalaisten valtioiden edustajat vaikuttivat erittäin tyytyväisiltä. Johtuiko tyytyväisyys shampanjasta vai solmitusta sopimuksesta, jäi epäselväksi.” (s. 28)

Inspiraation lähteet

- Calhoun, C. 2001. Intressit, identiteetit ja ylikansallinen solidaarisuus. Suom. T. Ylä-Anttila. Tiede & edistys 26 (1), 1-18.
- Castells, M. 1996. The rise of the network society. Oxford: Blackwell.
- Ford, T. & Gil, G. 2001. Radical Internet use. Teoksessa Downing, J. Radical media. Thousand Oaks: Sage, 201-234.
- Giroux, H. 2000. Impure Acts. The Practical Politics of Cultural Studies. New York & London: Routledge.
- Heiskala, R. 2001. Informationaalinen vallankumous, verkko ja identiteetti. Manuel Castellsin Informaation ajan käsitteistön kritiikki. Tiede & edistys 26 (1), 34-44.
- Kantele, K. 2000. Kirvesvartta. Kanava 28 (8).
- Kellner, D. 2000. Multiple literacies and critical pedagogies: new paradigms. Teoksessa Pericles, P. (toim.) Revolutionary pedagogies. New York & London: Routledge, 196-221.
- Koivisto, J., Huovinen, L. & Vainio, L. 1999. Opettajat oppimisympäristönsä rakentajina - tieto- ja viestintätekniikan näkökulma tulevaisuuteen. OPEPRO-selvityksiä 5.
- Kotilainen, S. 2000. Viestintäkasvatusta perusopetuksessa. Tampereen yliopiston opettajankoulutuslaitoksen julkaisu A 22.
- Lifestyle. Supplement of The Daily African.
- McLaren, P. & Fischman, G. 2001. Toivon palauttaminen. Teoksessa Giroux, H. & McLaren, P. Kriittinen pedagogiikka. Suom. J. Vainonen. Toim. T. Aittola & J. Suoranta. Jyväskylä: Vastapaino, 235-246.
- Mikkonen, J. 2001. Riimit, taivas ja tähdet. Helsingin Sanomat 2. 4.
- Niiluoto, I. 1996. Informaatio, tieto ja yhteiskunta. Helsinki: Edita.
- Paleface 2001. The pale ontologist. CD-levy.
- Serres, M. 1994. Luontosopimus. Suom. A. Virtanen & J. Vähämäki. Jyväskylä: Vastapaino.
- Silvennoinen, H. 2001. Kuntien on panostettava nuorisotyöhön enemmän. Helsingin Sanomat 6. 6.
- Suoranta, J. & Lehtimäki, H. 2001. Lapset tietoyhteiskunnan toimijoina. Käsikirjoitus.
- Suoranta, J. & Ylä-Kotola, M. 1999. Humanismista bioparadigmaan. Aikuiskasvatus 19 (4), 307-316.
- Tomperi, T. & Suoranta, J. 2001. Aikuiskasvatus teknokapitalismin aikakaudella. Teoksessa Kalli, P. & Salila, P. (toim.). Verkot ja teknologia aikuisopiskelun tukena. Aikuiskasvatuksen 42. vuosikirja.
- Tuohinen, P. 2001. Netistä toivotaan apua köyhille. Helsingin Sanomat 22. 2., C1.

Globaali epäily ja poliittinen oppimismahdollisuus 'pohjoisen' nuorisopolitiikassa

Kari Paakkunainen

Globaaleista eliiteistä...

Uusia asioita ja toimintakenttiä politisoivat globaalit liikkeet ja globalisaatiokritiikki ovat monien tutkijoiden mukaan ensisijaisesti juuri nuorten protestiliikkeitä. Monet keski-ikäiset älylliset johtajat, kansainvälisten järjestökampanjoiden veteraanit tai moraalisi-intellektuaaliset ”episteesiset yhteisöt” (esim. Paakkunainen 1999, 123-) puolestaan ”kehystävät globalisaation vastaista liikettä ja luovat samalla yhteyden aikaisempaan yhteiskunnalliseen aktivismiin, erityisesti rauhan-, ihmisoikeus- ja ympäristöliikkeisiin” (Väyrynen 2001, 11, 138). Vaihtoehtopolitiikan uusi kokonaisvaltaisesti orientoitunut kudos ei ole mitä tahansa nostalgiaa tai anarkismia, vaan se muodostaa tutkijakeskustelun mukaan ”tämän hetken kansainvälisesti tietoisimman nuorison vastaiskun taloudellisen ja poliittisen vallan keskittymiselle” (ema. 12).

Myös yleishumaanit kannanottajat ja kansainväliset instituutiot ja hallintayritykset yhtyvät globalisaatiokeskusteluun ja liittyvät sen yleisempään YK- ja EU-retoriikkaan sosiaalisesta oikeudenmukaisuudesta, demokratiasta ja syrjäytymisen ehkäisystä (esim. EU:n sosiaalinen ulottuvuus ja Kofi Annan YK:n kansalaisjärjestöjen Millenium Forumissa 2000). Mediavaltaisessa ja globaalissa maailmassa shokeeraavien draamojen ja karismaattisten johtajien siivittämät ”miekkarit” toimivat. Dramaturgian pääroolit eivät perustu demokraattisiin organisaatioihin, perinteiseen edustuksellisuuteen tai rahanvaltaan; silti ne ovat osoittautuneet oivan mediaherkiksi ja reflektiivisiksi keinoiksi problematisoida talouden ja vallan globaalia luonnonvoimaa. Niiden ohessa maailmassa toimii lähes 30 000 kansainvälistä kansalaisjärjestöä ja ihmisoikeusliikettä, joiden määrä on kymmenessä vuodessa nelinkertaistunut. Ne reflektivat herkästi erilaisia sosiaalisia ja kulttuurisia konteksteja ja tuovat ”lokaalin” ja ”globaalin” yhteen.

Emme eläkään enää irrallaan, emme ole Ernest Hemingwayn kielikuvan mukaan saaria. Pikemmin maailmanyhteiskunnan kokemus (Beck 1999, 159-162 ja 1993) – tarkoitettaneen sillä sitten monikulttuurisia julistuksia, suvaitsevaisuutta tai maailmallisen arkisia ambivalensseja seuraavia konflikteja ja väkivaltaa – on osa ylikansallista ja -kulttuurista normaalisuutta, ajatusta uuden aikakauden syntymisestä. Väkivallanteot, ekologiset vaarat ja riskiyhteiskunnan ”haitakkeet” (palkkatyön loppu, teknologiset riippuvuudet, arkielämän tuskalliset relativismit ja standardien rapautumiset) eivät ole osoitus kansainvälisen idealismin vaarallisuudesta tai ”monikulttuuristen yhteiskuntakokeilujen kuolemasta” vaan globaalin elämänmuodon normaaliudesta, ”se on täällä tänään!” ja ”me olemme siellä tänään!” Ne ihmiset, jotka sulkevat (media)silmänsä tältä kehitykseltä ja pitävät väkisin yllä monoliittisia kansankulttuureja tai kansallisen edun kasvupolitiikkoja, ovat aikamme tosikkoja tai värisokeita, jotka joutuvat vaikeuksiin elämässään.

Ei ole sattuma, että nuorille sukupolville kokemus ”globaalista kohtalonyhteisöstä” ilmenee nykyään ennen kaikkea uhkakokemuksena: työn perässä siirtymisestä, hullusta mobiliteetista Kainuusta Helsinkiin ja Eurooppaan, elämäntavan standardien loppumisesta, Tsernobylistä, väestöräjähdyksestä, ”Tsengenin vankilarajoista”...Juuri tässä koemme, kuinka maailmanyhteiskunta ei ole jossain kaukana, vaan se koskettelee meitä koko ajan. ”Toisin sanoen: *maailmanyhteiskunnan todellisuus ja valta ilmenevät juuri yrityksissä torjua maailmanyhteiskunnallinen kokemus*” (Beck 1999, 161).

... tavallisemman nuorison uhkakokemukseen ja...

Tässä lyhyessä puheenvuorossa en haluakaan analysoida nuorison eliitin globaaleja toimintakulttuureja tai näiden menetelmien herkkyyttä, onnistuneisuutta ja militanttisuutta. Pkemminkin yritän sanoa riskiyhteiskunnan teorian ja oman laajan Itämeren rannikkokoulujen koululaisia koskevan empiirisen tutkimukseni inspiroimana jotain tavallisemmista nuorista ja nuorisopolitiikasta globaalilla aikakaudella. Kesällä 2001 Nuorisotutkimusverkoston verkkojulkaisuna ilmestyvän tutkimuksen nimi on **"THE RHETORIC OF YOUTH LIVING BY BALTIC SEA: MUTANT AND MOBILE POLITICAL SPACES OF CITIZENS"** (2001). Vahvat kansalliset ja mobilisoivat kollektiivit ja lojaliteetit puuttuvat kuvasta – silti nuorilla on kansainvälistä mielikuvitusta, joka on kaukana kylmän sodan musta-valko -maisemista ja oikeassa-olemisen varmuuksista. Skeptisyys, kokemukset riskisestä ja individualistisesti vastuullistavasta maailmanyhteiskunnasta ja kansallisen olemassaolon relativismit luovat tilaa nuorten uudelle kohtaamiselle. Samalla pyrin käyttämään ”arktista” esimerkkinä globaalin aikakauden nuorisopolitiikalle.

...Itämeren nuorten moniarvoisiin, epäileviin katseisiin

Seitsemän Itämeren maan nuorten kouluksien tulkinta nosti esiin nuorten identiteettipoliittisen aktiivisuuden kirjon. Rikkaat tekstit sisälsivät erilaisia poliittisia avauksia, politisoinnin ja politiikoinnin repertuaareja aina pikkuvaltiorealistsista argumenteista riskiyhteiskunnallisten ja kontingenttien elämänpoliittisten tilojen avaamiseen. Tällainen selkeiden arvojen rappio lakkauttaa monessa suhteessa ”poliittisen toiminnan kollektiivista ortodoksiaa”, muttei kuitenkaan poliittista toimintaa itseään (Beck 1997, 377-78). ”Yhtä jalkaa sosiaalimoraalisten miljöiden haalistumisen kanssa muodostuu nimittäin elämismaailmallisia perustoja maailmankansalaisuuden republikanismille, jonka keskiössä on yksilön vapaus” (Beck 1999, 43).

Nuorten kirjoittamat merkitysmaailmat ja poliittiset tilat saivat elävän, mutantin ja rikkaan spekulatiivisen hahmon. Epäily ja riskiuhkien avoin – väliin tuskainen, väliin kevyempi – kohtaaminen rauhoitti nuorille keskustelutilaa. Yhteiskunnallinen kouluaine merkitsi nuorille yhtä identiteettipoliittista kenttää, yksilöinä itse valita teemansa, toimintatilansa ja vastustajansa. Kirjoitusten teemat ja punktuaalinen (valittu ongelma) kirjo oli melkoinen; samakin kirjoittaja saattoi vaihtaa perustavaa tarkasteluhorisonttiaan ja retoriikkaansa kesken aineen. Maailma on monisubjektinen ja elää eri perspektiiveissä, myös (parhaiden) tekstien kertojaminät (minä, me, me suomalaiset, maailmankansalainen...) heijastelivat tätä.

Tekstyylejä ja merkityksiä oli mahdotonta asettaa selkeälle akselille traditionaalin, modernin ja jälkimodernin periodisoinnissa tai järjestyksessä. Nuorille jäi Itämerellinen tila ja ”elävän ohjelman teatteri” keskustella ja toimia poliittisesti relevanttien asioiden ja riskien ratkaisujen puolesta. Jotkut nuorten kuvaamat projektit ovat saaneet myös institutionaalisia ja **toimintaprocedurein muotoja: esimerkiksi aiempaa lokaalin yhteisön ja globaalin maailman jakoa rikkovat media- ja kulttuurielämän jaetut merkitykset ja aloitteet, ”uusalueelliset” kokemukset, identiteetit ja verkostot (Baltia, Barents, Pomerania, Itämeri), The Baltic Sea Project, Greenpeace ja uudet nuorten globalisaatioliikkeet, länsiliittoutuminen ja matkailuprojektit**. Tekstien retoriikan tarkastelu antaa aavistuksen ja tulkintamahdollisuuden itse yhteiskunnallisesta toiminnasta ja sen suuntauksista Itämeren nuorison keskuudessa, onhan retoriikka aina jonkinlaista toimintaan ja tekoihin suostuttelua, omien eetosten ja ideoiden läpiajamista.

Tanskasta Puolaan, Baltiasta Venäjälle ja Suomeen

Seuraavassa ainetekstejä ja niiden poliittista tilakäsitystä tyypitellään ja luonnehditaan niiden kirjoittajakoulun (maan) mukaisesti; itse niiden taustalla oleva tutkimusanalyysi on huomattavasti sofistikoituneempi ja kontekstiherkempi. Arkielämän valinnat ja ”mielihyvä-periaate” (”teen-sitä-mikä-minusta-tuntuu-hyvältä”) veivät *tanskalaistekstejä* eteenpäin. Fragmentaarinen kokemus Itämerestä ja impressionistiset tyyllilajit todistelivat, kuinka ”pieni on kaunista” -fokus on Jyllannin maan koululaisille ja kansalaisyhteiskunnalle läpäisevä ajattelutapa. Kirjoittajat laittoivat liikkeelle omat riskikokemuksensa ja politiikka muhi lähellä, omien kokemusten piirissä. *Suomen Espossa* aiemmin sangen painostava ”pikkuvaltio-tietoisuus” ja varovainen realismi avautuivat individualismia ja globaalien ongelmien ennakointia kohden. Humanistisesti ymmärretyt ammattitaidot voivat olla puhuva esimerkki tällaisesta kansainvälisen riskiyhteiskunnan toimintatavoista – vähemmän avantgardististen suomalaiskirjoittajien mukaan. Suomi on pikkuvaltiona sisäistänyt realistis-skeptisen kulttuurin, joka on jättänyt jälkensä myös kouluaineperinteeseen. Näin ollen meidän ei tarvinne opetella kaikkea riskiyhteiskunnan vaatimaa kuuntelun ja vieraanvaraisuuden asennetta.

Puolalaiskulttuuri NATO-jäsenyyden aikakaudella on perustunut pelikokemukseen ja aiempaan järjestymättömään, diffuusiin (maanalais)kokemukseen. Moninaiset maailmaa järjestävät merkitykset ja elokuvallisuus olivat mukana kannanotoissa ja kuvauksissa. Kaikki tämä poliittisuus on mahdollistanut puolalaisnuorten nopean irrottautumisen politiikan yhtenäis- ja ylivaltilasta (Neuvostoliiton valtapiiri) tai jo aiemmin jaetuista poliittisista kulttuureista. On siirrytty kriittisiin ja sangen moderneihin ja kiistanalaistaviin kirjoittamistapoihin tai jopa täydellisen diffuuseihin riskiyhteiskuntakokemuksiin. Tämä huikea poliittinen tyyli toimii sekä henkilökohtaisen ”politikoinnin zoomauksen” tasolla että globaalissa mietiskelyssä – aina sen informaaleja eko-radikaaleja poliittisia verkostoja ja niiden fraktiokamppailuja myöten.

Merivaltakulttuuri ja vahvan sisäistyneet kokemukset tulivat esiin *Liettuan* nuorten teksteissä. Tämä loi tilaa käsitellä selviytymisstrategioita sekä eksistentiaalisia ja poliittisia rajoja pikkuvaltiorealistisin termein. Näin luodaan liettualaista identiteettipoliittikkaa. Klaipedaassa työskentelevät koululaiset kävivät keskustelunsa sangen romanttis-lyyrisessä, jopa klassisessa genressä – ja sen sisäisen kirjon avulla, lahjakkain individualistisin kielikuvin. *Riigalaisnuorten* tekstikorpuksessa pikkuvaltion selviytymisparadoksit, kontingenti ja ristiriitainen Fortunan kohtaamisen mahdollisuus asettuivat maan sisäisiin ja ulkoisiin ristiriitoihin. Usein tämä kamppailu sai apokalyptisiä muotoja; negatiivinen utopia ja hektinen riskirefleksio olivat osa ilmaisua. *Tallinnalaisnuorten* utopia oli enemmän konkreettinen, materiaalinen ja ”objektiivinen”: Lännen elintaso ja elämäntapa. Tavoitteessa onnistuminen vaatii itsekin lisäksi hurjaa tavoitteellisuutta ja alueellista turvallisuushakuisuutta. Isommat elämänpoliittiset vaihtoehdot jäävät sivuun. Venäjän poliittinen ambivalenssi heijastuu petroskoilaiskirjoittajien poliittisen identiteetin ja maailmallisen paikan etsinnässä. Poliittisen jatkuvuuden etsintä saa varusteensa hyvin epätavanomaisista suunnista – aina Nostradamuksen kirjoituksista ekologiseen itseruoskintaan. Venäläinen selviytymisidentiteetti takertuu abstraktiin ja turvallisuushakuisen ”sovinnolla-tästä-eteenpäin” -toivotteluun ja universaaleihin oikeuksiin.

Perusjohtopäätös: Mutantit kasvot ja Identiteetit

Kuten yhteenvedot osoittavat, rannikkokoulujen kirjoittajilla ei ole yhteistä, globaalia identiteettiä, kollektiivisia linjoja tai mobilisaatiota. Myös suuret verkot ja ohjelmat puuttuvat. Poliittinen oikeasaolo, päättäväisyys ja linjakuus ovat ulkona; mielipiteet kehittyvät, muuttuvat ja ovat usein skeptisiä. ***Attribuutit mutantti ja liikkuva (mobile)*** kuvaavat nuorten suhdetta globaaliin. Sekoittuneet eli hybridit kirjoitustavat globaalista vallitsevat ja kirjoittajaidentiteetit muokkaantuvat koko ajan. ”Kuuluminen” yhteen paikkaan (”belonging”) on mukana joissain teksteissä, mutta muutoin liikkuminen (samankin)tekstin eri konteksteissa ja kuvitteellisissa maisemissa vie pohjan traditionaalista yhteisöltä ja pysyviltä identiteeteiltä. Tekstit, kontekstit ja kirjoittajaminät liikkuvat eri ajoissa, retorisisissa konteksteissa ja tiloissa. Globaali taittuu kuvaan mukaan yhtä lailla ekologisen tuskan kuin kansallisen selviytymisenkin teemoissa. Itämeri muodostaa väljän keskusteluteeman, kuvitteellisten teatterien maiseman, joka liikkuu tai purjehtii eteenpäin.

Nuorten kuvitteelliset maisemat

Nuorten teksteissä esiintyvät kuvitellut maailmat (tai kuvitteelliset maisemat, engl. ”Imaginary landscapes”) ovat jossain määrin kulttuurisesti itsenäisiä diskursseja, kuvia ja teemoja, jotka välittävät paikallista ja globaalia. Monet tutkijat puhuvatkin glokaalista maailmasta. Usein nämä ”kuvitteelliset maisemat” ovat mediaperusteisia – nousevat ja laskevat vaihtuvissa teemoissa maailman-katsomojensa edessä ja aktiivisessa tulkinnassa. Voi puhua muodikkaasti virtuaalisesti turistimentaliteetista ja eurooppalaisesta reflektiosta. Tässä suhteessa vallankin vapaus, epävarmuudella pelaaminen (kontingenssin hyväksikäyttö) ja poliittinen tila ylipäänsä ovat osa nuorten arsenaaleja. Kylmän sodan loppu, globaali talous ja teknologia sekä riskien individualistinen kohtaaminen antavat oikeutuksen ja mahdollisuuden virtuaalielämälle.

Juuri Appadurain viisi ”kuvitteellista maisemaa” (1990 ja tulkinnasta, ks. Heiskanen 1998, 368-371). Nämä maisemat relativioivat kaikkea perinteistä, myös vanhoja kuvitteellisia yhteisöjä kuten kansakuntaa tai kansallisvaltiota.

(1) **”Ethnoscape”** -ulottuvuus puhuttelee globaalin kokemuksen yhtä olennaista puolta. Rauhatonmuus on osittain seurausta opiskelijoiden, tuttuja, turistien, vierastyöläisten ja maahanmuuttajien erilaisista rajojen ylityksistä ja sekoittumisista. (2) **”Techno-scape”** viittaa teknologiaan, joka monessa tapauksessa on ”paikkan-sitomatonta”. Fyysinen ja geograafinen kartasto ei enää kuvastele korrektilla tavalla kykyämme liikkua poliittisissa ja tilasuhteissa. Identiteetin perustat ja koko esteettisen mielikuvituksen arsenaalit ovat uudella tavalla käytössä – esimerkiksi tietokoneen ääressä, missä vain. (3) The **”Financescape”** muodostuu nopealiikkeisistä rahan ja pääoman liikkeistä ja siirroista. Appadurai korostaa, kuinka pääoma liikkuu ihmisten päiden yläpuolella. Tällainen alistuminen tai fatalismi ei kuitenkaan lyö leimaansa useisiin taloudellisten rakenteiden havaintotapoihin nuorten teksteissä. (4) Appadurain **”ideoscape”** merkitsee ei-osallistuvaa politiikan ulottuvuutta. Erilaisten maailman kuvien (maisemien) yhteenliittyminen, missä heijastuu valistusajatus ja valtiolliset tai oppositioideologiat. (5) Mutta **”mediascape”** puolestaan sisältää monin tavoin muotoutuneita ja arvotettuja – mutta pitkälle yleistettyjä – median kertomuksia ja kulttuuriteollisuuden tuotteita. Periaatteessa nämä mallit tuottavat ja uusintavat stereotyyppisiä maailmankuvia, mutta projektioissa ja tavassaan stimuloita mielikuvitusta ne ovat omiaan luomaan uusia elämäntyyplejä. (Appadurai 1990.)

Appadurain kategoriat eivät kuitenkaan kohtaa nuorten kouluaineille relevanttia (6) **”ecoscape”** -ulottuvuutta. Ympäristöasiat ja ekologian riskit eivät asetu millekään edellä mainitulle ulottuvuudelle. Päinvastoin, monet haluavat osoittaa teksteissään, kuinka muut aika lailla hegenomiset ”maise-

mat” problematisoituvat suhteessa ekologiseen näkökulmaan. Varsinkaan ekomaisemaa ei enää hallitse maan hallitus tai perinteiset ideologiat ja liikkeet, jotka perustuvat keskus-periferia -ajatukselle.

”Globalisaatiovankila” vai ”kaukonäky”

Syntyvät glokaalit kulttuurit ovat vain vähän sidoksissa mihinkaan aikaan tai paikkaan: ”todellinen kooste irtaimia ainesosia, jotka on kerätty kokoon kaikkialta tai ei mistään, ne ovat globaalien viestintäjärjestelmien moderneista (postmoderneista) taisteluvaunuista singonneita komponentteja.”(Appadurain laina: Beck 1999, 109.) ”Mahdollisen elämän” kuvittelu tapahtuu joukkoviestimisessä: ”Silmälasit, joilla ihmiset tarkastelevat ja arvioivat elämäänsä, toiveitaan, epäonnistumisiaan ja mahdollisuuksiaan, on tehty mahdollisen elämän prismoista, elämien, joita televisio, saksaksi *Fernseher*, ”kaukonäkijä”, jatkuvasti esittelee ja hehkuttaa.”(Emt., 109.)

Bauman on esittänyt hyvin ladattuja ja huolestuneita kommentteja globalisaatiokehityksestä – ”modernin globalisaation vankilasta”, missä globaali laki voi yhdistyä globalisoituneessa rikkaudessa – ja paikallinen järjestys voi toteutua paikallistuneessa köyhyydessä. Samalla kun polarisaatio köyhien ja rikkaiden välillä kasvaa näiden historiallisten voimien yhteys ja riippuvaisuus ja niiden tuottama mobilisaatio vähenee. Me emme tunnista enää rikkaitamme, kapitalistejamme ja köyhiämme, luokkataistelu on ohi. Baumannin tulkinta on kuitenkin pessimistinen ja sidottu vanhaan kansalliseen luokka-ajatukseseen ja solidaarisuuteen – koululaisten aineisto ei sitä tue, vaan pikemminkin yllyttää meitä katsomaan globaaliin tulevaisuuteen Appadurain ja Beckin inspiroimana: solidaariset siteet voivat rakentua kaikenlaisten McDonalds -yhteiskuntien tuolle puolen, toteutetuissa kuviteltujen maisemien synteeseissä.

Globaali Skeptisyys voittaa Pyhän ja Pahan

Vanhat perustavat kollektiiviset arvot, luokkasolidaarisuudet ja rauhanliikkeet ovat poissa nuorten aineista. Moderni skeptisimi on edellytys riskiyhteiskunnan monikulttuurisille ja (yksi) ”jumalattomille” ratkaisuille. Tässä tulevaisuushorisontissa ei kukaan voi onnistua puhtain käsin (politiikassa suosittu kielikuva). *Nyky päivän globalisoitunut kouluaineiden skeptisismi on monikasvoista, usein mixattua ja mutanttia, spekulatiivista ja musta-valkoasetelmat ylittävää. Se antaa tilaa joustavammalle pelille ja neuvottelulle – globaalien ajan kompromisseille, riskivaroille, mahdollisuuksilla pelaamiselle ja ratkaisulle.*

”Epäily” – dialogin ja konfliktien rauhoittamisen paikka

Meillä on toivoa ja ”hallitsematonta” tilaa (kontingenssia) poliittiselle oppimiselle ja ratkaisuille. Poliitiikka on elossa. Ja meillä on kykyjä, mielikuvitusta ja resursseja politisoida kartoja ja politikoida niillä. Baumannin termein, voimme *liikkua poliittisen tilamme kartoittamisesta kohti karttojen spatialisointia*, niiden poliittista luentaa. Tässä luennan kokeilussa Idän nuoret tarvitsevat lännen partnereita. Juuri siitä syystä, ettei Itämerenkään rannoilla enää ole tiukkoja oikeassa-olemisen ohjelmia, rauhanliikkeita ja kansallisia sotilasosastoja, on skepsis ja sille perustuva neuvonpito mahdollinen.

Epäily on lupaus – relativoituneiden rajojen lupaus. Ironisella ja epäilykykyisellä nuorisolla on janus-kasvoiset symbolinsa, mutantit pelinsä ja ”vaihtoehtokortit odottavat takataskussa”. Ironia ja

sen epävakaat ja mutantit asetelmat (joissa myös ironikko likaantuu ja heittäytyy mukaan) voivat aina kohdata toisen ironian. Dogmaatikot eivät ole täällä, enää. He ovat nykyisyyden reliikkejä, moralisoivia tosikkoja.

Riskiyhteiskunnan aikakaudella voimme puhua nuorten mutanteista poliittisista identiteeteistä ja tiloista; näin meillä on mahdollisuus konfliktien rauhoittamiseen. Vain musta-valko -ajattelijat omaavat selkeän kategorian viholliselle tai ikuiselle vastustajalle. Läpeensä epäilevä yhteiskunta – missä kukkii myös hedelmällinen itseironia ja se on tämän vuoksi kyvytön yksiniittiseen totuuteen – ei pysty luomaan itselleen viholliskuvaa: ”...pasifismi ja epäily ovat valinnaisia sukulaisia. Totuus ja sotilaalisuus nousevat samasta käitteellisestä maastosta./...Tarvitsemme konfliktien ”pasifikaatiota” joka sovittaa molemmat puolet, ristiriidan ja rauhan – niin suuressa määrin, että kaksi ääripäätä, paratiisi ja sota, on suljettu pois, tai ainakin ne ovat hyvin epätodennäköisiä. Jokainen, joka epäilee, on samalla kamppailemassa väärää varmuutta ja ”joko-tai”-asennetta vastaan, sellaista diktatuuria vastaan, missä kaksimielisyyttä ja epävarmuus ovat kiellettyjä. Epäilevä ihminen ei voi mennä barrikaadeille eikä myöskään halua tehdä sitä, koska epäily luo itse-epäilyä ja ruokkii sitä kuin isä poikaansa./...***Epäilemisestä, sellaisesta joka ilmeni heikkoutena ja kulttuurien tuhon siemenä, tuleekin nyt hyve, luovuuden lähtökohta - kohti itse-rajoitettua kehitystä, mille kaikki elämää suurempi ja yleisesti hyväksytty on vierasta, koska se kieltää ihmiskunnan ulkopuoliset standardit: kohti rauhoitettuja alueita, epävarmuutta ja ”kyllä-mutta” -asennetta.***” (Beck 1997, 169-171, vrt. Ojakangas 1999.)

Carl Schmitt (1942) on fasinoivalla tavalla problematisoinut maan, meren ja ilman merkitystä ihmisiä ja kansallisvaltioita jakavina tekijöinä. Näkökulmana on ollut (poliittisen)tilan käyttö ja jako. Maavallat voivat pysyä stabiileina ja vartioida maidensa käyttöoikeuden monopolia. Hänelle historialliset murrokset merkitsevät myös vallankumouksia tilankäytössä, mikä merkitsee hänelle usein avoimuuden ja globaalien mutanttien ilmestymistä – mikä merkitsee siirtymistä maalta merelle ja ilmaan. Meri- ja ilma-alueiden jakoperusteisiin siirtyminen merkitsee poliittista murrosta, se vaatii metaforista tilan jakoa ja relativoi niille ominaisia valtiosuhteita.

Schmittistä inspiroituneen kouluainekorpuksen lukutavan mukaisesti voisimmekin puhua riskiyhteiskunnallisesta refleksiivisyydestä suhteessa reliikkeihin, maahan ja mereen. Silloin virtuaaliset ja ”kuvitellut maailmat” – jotka jatkuvasti rikkovat kansallisia ja muita establishmentin rajoja – spatialisivat karttoja ja niiden maa- ja merirajoja. Schmittin poliittinen teoria – selkeine vihollisineen ja ”joka-tai” -logiikkoineen saattoi olla korrekti kuva hänen aikansa meri- ja maasitotuneista poliittisista kulttuureista. Mutta kouluainekorpus onkin koskettelemassa meidän päivien tunnelmia ja tilasuhteita, ja se lupaa meille entistä avoimempaa tulevaisuutta ja ristiriitojen rauhoittamista, ilman ja virtuaalin aikakautta – mutanttia ja epävakaata spekulaatiota, poliittista peliä ja reflektiota.

Nuorten poliittiset tilat ja ”arktinen”

Itämeren nuorten tekstien tulkinnan tulokset ja kokemukset innostavat laajentamaan nuorten pohjoisen tilan kokemuksen ja pohjoisen identiteetin pohdintaa. Vaikka nuorten tekstit eivät ole yhtenäisiä ja ne eivät vastaa yksinkertaisia globaalistumisen tai uusregionaalisuuden teesejä, niissä reflektoidaan monipuolisia poliittisia tilasuhteita ja riskiyhteiskunnallisia haasteita. Valinnoillaan nuoret antisipoivat ja virtuaalisesti harkitsevat globaaleja tiloja ja riskejä. Nämä tilat ja tulkinnat rikkovat kansallisia poliittisia ohjelmia ja tilasuhteita, luovat kuvitteellisia ja tulkinnallisia maisemia ja antisipaatioita. Näyttää siltä, ettei ***pohjoisia alueita ja poliittista liikkumatilaa voi pitää valmiiksi jaettuna poliittisena tilana, luonnontilana tai periferiana eikä gatewayna.***

Päinvastoin, pohjoiset alueet kehittyvät ekologisissa, kulttuurisissa ja poliittisissa suhteissa eräänlaisiksi laboratorioiksi, minkä kulttuurisesta ja ekologisesta monimuotoisuudesta kamppaillaan ja missä rikkaat ja ristiriitaiset nuorten puheenvuorot ja elämänpoliittiset hankkeet, ulkopoliittiset aloitteet ja tutkimusverkostot kohtaavat. Pohjoinen pluralismi, kilpailu ja luonnon monimuotoisuuden suojaaminen voivat myös institutionaalistua. Pohjoisen näköalan avaamisessa suomalaisella aloitteellisuudella ja tutkimuksella voi olla yksi avainasema. Me *voimme linkittää (esim. Heininen 2000, 59) Itämeren alueen, Euroopan pohjoisen ja arktisen alueen*. Tämä kuitenkin edellyttää pohjoisen identiteetin ja poliittisen tilan kartoittamista. Ei ole olemassa mitään puhtaan rauhoitettua pohjoista tilaa, mitä voitaisiin tutkimusasetelmassa puolustaa.

Itämeritutkimuksen kokemuksista oppineena voidaankin arktisella ja laajalla nuorisoempirialla tämentää nuorten kansalaisuuden erittelyä: kulttuuris-poliittisten tilat ja alueelliset identiteetit tarkentuvat. Minkälaiset mutantit, ”miksaturit” tai hybridit identiteetit nousevat esiin erilaisissa sub-arktisisissa nuorten tiloissa? Mitkä perustavat pohjoisen kategorisoinnit ja identiteetit nousevat esiin pohjoisessa, jossa kohdataan globalisaation kehät. Onko vastaus tarjottujen tilasuhteiden individualistinen ”luova tuhoutuminen” ja globaalin ja lokaalin kompleksi, missä nuoret aktiivisesti käsittelevät globaaleja mahdollisuuksiaan ”miksatuin” ja mutantein tavoin ja puhtaan traditionaaliset ”belonging”-suhteet jäävät taakse ja biograafiset tila-asiat ja hybridit valintatilat nousevat etualalle? Jäävätkö myös pohjoisessa traditionaalin, modernin ja jälkimodernin käsitteet epäselviksi (vrt. Waaara 1998), poliittisesti joustavan refleksiivisyyden ja antisipaation osiksi? Itämeren aineistokin osoitti, kuinka varsinkin pikkuvaltioiden identiteettipolitiikassa nuorten globaali orientaatio selvästi sieittää jonkin verran strategisesti punnittuja lokaaleja ja jopa kansallisia aineksia; jotkut tutkijat puhuvatkin ironisesti muodinnukaisesti (jälkimodernin) pienimuotoisista partikulaarisista hyveistä (Soyal 1997). Kun kulttuurinen globalisaatio uhkaa nuorten omia kulttuureja, tulee onnistuneen kansainvälistymisen antaa jonkinmoinen tila ”partikulaarille”. Kuten tunnettua, hokema ”act locally - think globally” sisältää tällaisen itsetietoisien strategian.

Vai, uhkaako jatkuva muutosvaatimus ja hektinen identiteettitilojen muokkaaminen *nuorten antropologista tasapainoa*. Onko fundamentaalisilla, kulttuurisen tiukoilla partikularismeilla tai vanhojen aasialaisten kulttuurien koodeilla vahvat latauksensa nuorten poliittisten tilojen rajoilla, vähemmistötiloissa ja diasporisissa tilanteissa. Brox vetosi skandinaavisessa ohjelmassaan jo kolmekymmentä vuotta sitten marginaalin ja lokaalin yhteisölliseen toivottomuuteen ja radikalisoivaan segregatioon (1972, 52-70). Nämäkään reaktiotavat eivät ole naturalistisia; joko uskotaan tradition voimaan tai esiin nousee uhkareagoiteja pohjoisen vastustajiin, marginalisaatioon ja moraaliseen muokkausvaatimukseen. Pohjoisen alueen vähemmistökansallisuudet – joiden tuottamien primaari-lähteiden pariin tässä tutkimuksessa ei kurkoteta – kokevat usein juuri globaalit ja kapitalistiset (vaihto)suhteet tuhoavina – eikä nationalismikaan jää tässä jälkeen, se ei ole juuri rasismia leppeämpi. Hybrideistä identiteeteistä puhuminen ei auta, jotkut puhuvatkin maailmanlaajuisesta ”kreolisaatiosta” (Hannerz 1992) tai poliittisesta hädästä, assimilaatiossa kansa tuhoutuu, mutta yksilöt jatkavat elämäänsä (Isaksson 1997).

Pohjoisen myyteillä on myös *vainoharhainen ja eristäytyvä pimeä puolensa*: annetun alueen sitkeää puolustaminen, kontingenssin pelko, alueen pitäminen maailmankartalla sankarillistettujen henkilöiden ja kansallistunteen avulla. Myös suomalaiseen mentaliteettiin on liitetty pohjoisen puolustuksen myytti, mikä elää vaihtuvien vihollistensa kanssa. (Knuutila 1994 ja Anttonen 1997.) Oman fasinoivan tarkastelutasonsa arktisen aineiston kielikuvien, modaliteettien ja deiksisten tasolla tuottaa pohdiskelu siitä, onko Gorbatschovin jo 1980-luvulla kylmältä sodalta avaama Barentsinmeren ja Arktisen tila kuroutumassa jälleen umpeen? Väitetäänhän (Patomäki 1998), että Venäjä olisi palaamassa avatuista maailmantalouden ja liberalististen aloitteiden globaalitiloista tiukan geo- ja

reaalipoliittisesti määriteltyihin ajattoman säännönmukaisiin suljettuihin ylivaltatiloihin – radikaali-patrioottisiin partikulariteetteihin, joita esimerkiksi sikäläinen kommunistinen puolue ja euraasialii-ke ajavat.

Maailman mitassa monet nuorisoryhmät ja tutkijat ovat laajentamassa Yhdysvaltain kansakunnan yhtenäisyyttä kulttuuriseksi yhtenäisyydeksi, Länneksi. Esimerkiksi *Huntingtonin kuulut teesit sivilisaatiomme suurimmasta vaarasta, Islamista* – ”maailmanlaajuisesta uskonnollisesta herätyksestä” – perustuvat dogmaattiseen kulttuurikäsitteeseen ja kehitysajatukseen ilman konflikteja. Hän jakaa maailmaa laajemminkin kahtia, koska kohtioilla ei ole hedelmällistä vuorovaikutusta, ”jos yhtään yhteistä keskenään” (Huntington 1996, 116). Idän intellektuellit taas saattavat vastata tähän, kuinka ”...Eurooppa ei näytä sivilisaatiolta. Se on paljon kyynisempi liikeyritys (Rushdie 1997)”. Huntingtonin tapaiset ”moraalin maantieteilijät” ovat ikään kuin pysäyttäneet kulttuurien dynaamisesta kehityksestä, havainnollistaneet vakaan representaation lännen ulkopuolisesta kehittymättömyydestä. Tällainen representaation ja yleistyksen kosmologia aliarvioi käsitteiden produktiivista ja identiteettipoliittista ulottuvuutta. Käsitteissämme yhtä lailla luomme maailmaa kuin vain toteutamme sitä. Myös muut sepitteet meistä ja toisista, maailmasta, ovat mahdollisia *”kun ajattelu nähdään normatiivisena toimintana pikemmin kuin objektiivisena tietona. On mahdollista ja toivottavaa kuvitella vieraanvaraisempi maailma – maailma, jossa mieluummin kohdataan erilaisuus kuin turvataan identiteetti.”* (Shapiro 1997, loppukappale.)

Pohjoinen - Kolmas

Joskus myös nuorten arktista ja globaalia koskevissa teksteissä ”omaan” liittyvä skeptisyys ja epäily ja tästä syntyvä vieraanvaraisuuden tai ”pacification” tila eivät avaudu, ontologia aina välillä palaa ja samastuu maantieteeseen Shapiron tulkitsemien turvallisuusammattilaisten retoriikan tapaan (esim. Jameson 1992). ”Globalisaation aave”, globaali ja uusi (epä)järjestys, käännytetään takaisin tai ”taiotaan näkymättömiin”(Derrida 1994) erilaisilla *”kummittelun tieteen”* keinovalikoimilla, turvallisuuspolitiikan, eksegeesin ja tuttujien mittojen, modaliteettien ja metaforien jatkuvalla uudelleenelvyttämällä. Parhaimmillaan joku äidinkielenopettajille mieleinen kirjoittaja uudelleenkokoaa ja toistuvasti turvaa ja elvyttää kansakunnan kuvakieltä niin kuin etevästi rakennetut ja temaattisesti elävät kansalliset kulttuurifestivaalit. (Taustasta, Wallis 1994, 266.)

Arktisten nuorisoryhmien maailman tarkastelussa – länsikulttuurien etnosentrismien, fundamentalismien tai idän kulttuurien traditionalismien suhteen – tulee kiinnittää erityinen huomio juuri tähän (uskonnollisen) tradition, kansakunnan ja (perhe)yhteisöllisyyden kontekstiin: miten tekstien argumentaatioissa ja tyyllissä liikutaan vuosituhannen vaihteessa, hybridisoituvatko ne vai palataanko niissä jatkuvasti traditioiden elvyttämisyhteyksiin, kansallis-yhteisöllisen kuvaston ja kulttuurin ”festivaalisymboliikkaan” vai jopa fundamentalistisiin partikulariteetteihin? Vai, luoko irtonainen perinteelle sukua oleva kielipeli viehättäviä uusia synteesejä, joilla on tyyllisesti ja refleksiivisesti oma elämänsä – kuten kävi esimerkiksi Liettuan kouluksessa? Kuinka pitkälle tekstimerkit irtoavat territorioistaan kohti edellä pohdittua globaalia reflektointia individualistista riskiyhteiskunnallisuutta, ”ethnoscape”:a (Appaduraj 1998) tai ”translocal cultures”:ea (Pieterse 1995).

Suomalaisen tutkijan on tässä tietenkin kysyttävä itseltään, miten syvällistä tai erittelevää voi Aasian nuorisokulttuurien tuntemus olla ilman tuon alueen kielten hallintaa? Itämeren tekstien tulkintaa kuitenkin yllyttää kansainvälisten vertailuaineistojen kokoamiseen. Koulukohtaisen tekstikorpuksen lukeminen ”tosissaan” voi olla tehokas ulkoistamiskeino irrota ainakin pinnallisimmista kulttuurisista, esimerkiksi juuri orientalismia koskevista, ennakkoluuloista ja mielikuvista. Toiseksi, aiemmin luettu aineisto yllyttää aineiston kulttuurisen variaation kasvusta huolimatta kääntämään ”poh-

joisen tilan” tulkinnan globaaliksi: arktinen aineisto ja sen temaattisesti ja fyysisesti globaalit mittasuhteet ja kontekstualisointi avaavat sirkumpolaarisen ja pohjosnavan ympäri kiertyvän asetelman, rikkovat Itämeren ”pohjoisen”. Globaali ristivalo ”pohjoisen” tulkinnassa on jo tässä asetelmassa – suomen, englannin, ruotsin ja saksan taidoilla ei tässä asetelmassa pärjää, moniääninen ja kielinen maailma on aina jollain (kompetenssin) rajalla vieras, ”toinen” ja kielen(käännös) sisältää poliittisen ”aplikaation” (Gadamer 1986, 40-120.) Globaali asetelma luo jännitteisen kentän, missä skeptinen ymmärtäjä voi täyttää eksistentiaalisen tehtävänsä, yrittää ymmärtää ”toista” ja ”traditiota”.

Juuri tässä arktisen pohjoisen nuorten virtuaaliset ja retoriset jäsennysperustat voivat provosoida moderniteettiin liittyviä stereotyyppioita, kansainvälisen, valtiollisen ja paikallisen, globaalien ja paikallisten ja julkisen ja yksityisen tilasuhteita ja keskuksen-periferian, pohjoisen ja etelän yhtä lailla kuin idän ja lännen dikotomioitakin. Hybridit ja mutantit skenaarit viittaavat tilasuhteidenkin tasolla siihen, että laajemmatkin toisiinsa palautumattomat ja dualistiset erottelut (Jukarainen 1998, 74-76) kuten me-muut, hyvä-paha, subjekti-objekti, kaaos-kosmos, sota-rauha ovat korvautumassa suurimmilla kategorioilla (fuzzy logic). Ja tässä katsannossa yksi kiehtova arktisen tekstikorpusten lukuintentio liittyykin ”kolmannen” mahdollisuuteen. Sivilisaation reuna arktisessa voi olla myös jatkuva skepsistila, missä modernit järjestykset ja dikotomiat relativoituvat. Ihmisten elämän ehtoja ja eksistentiaalisia seikkoja alleviivaavat elämänehdot auttavat pohjoisen ihmistä riisumaan ”keino-tekoisuuksia” ja ”käsitteellistä” (hallintaa) olennaiseen ja ekologisesti elintärkeään. Virtuaaliset yhteydet ja maisemat välittyvät yhtä lailla periferiasta ja reunalta keskuksiin kuin päinvastoin. Riskiyhteiskunnallinen oppi voikin usein perustua etenemisen ja paluun ja valistuksellisen kasvun ja sitä tarkistavan refleksiivisyyden kautta ”kolmanteen” – siihen, mitä kukaan ei harkinnan ja kontingentin merkityspelin alussa osannut ennakoita. Pohjoinen voi olla valmis ”kolmanteen”, jos se ei keskusten, idän ja lännen näkökulmien tapaan yhtä helposti ymmärrä yhdenmukaistamisen, alueellisen keskityksen ja hallinnan sekä kontrolloitavuuden periaatteita (vrt. Jukarainen 1998, 84-85).

Merellisyys, ”pohjoisnapa Telluksen päälakena” -ajattelu, ilmatilan merkitys, materiaalisen infrastruktuurin vähäisyys ja modernin virtuaaliset yhteydet antavat alueen kulttuureille erityisen fleksibilin luonteen, mikä heikosti sopii monopolisoiduksi tai valtioiden tasapainotilaksi: meri ja ilmakaupunki ”liikkuvat” ja ”liikuttavat”. Ne antavat virtuaalille pysyvän elintilan.(Vrt. Schmitt 1942.) Voi tietenkin kysyä, milloin pohjoiset lojaliteetit tai virtuaaliset ”ecoscapet” nousevat kansakuntien rinnalle tai ohi: vanha kysymys kuuluu, ”kumman puolesta” antaisit elämäsi? (Smith 1995.) Useat nuorten kansoittamat globaaliliikkeet eivät emmi vastaustaan. Pohjoinen ei tiukassa semiotiikassa ole vastakohta kuin etelälle, mutta se voi olla ”kolmas” (kuten usein eteläkin) monessa projektiossa: idälle ja lännelle – mannerten (työn)jaolle ja turvallisuusjärjestyksille. Tämä näyttäytyy komeasti luontosuhteessa – mikä ei ole pohjoisessa mikä tahansa suhde. Tulkinta siitä ei ole median ja virtuaalin välittämää, se perustuu arkiseen eksistentiaalisen peruskokemukseen, joka monille on juuri luontosuhde. Vielä 1980-luvulla arktinen oli kylmän sodan perustava teatteri, nytemmin jopa Yhdysvalloissa arktisen strategisuus on siirtynyt sivummalle ja rikkaan luonnon ja resurssien alueen kehittämismahdollisuudet ovat nousseet etualalle ja luonnon saastuttaminen, ennen kaikkea, on noussut yhteiseksi ”viholliseksi”. Juuri tässä suhteessa on hyvä kysyä, millä tavoin tämä riskiyhteiskunnallinen haaste näyttäytyy pohjoisen nuorison merkitysmaailmassa. Kansainvälinen ympäristöpoliittinen yhteistoiminta voi osoittautua yhtä sotkuiseksi, mutantiksi ja likaisenkirjavaksi kuin pohjoisen lumihanki. Pohjoisessakaan ei päästä kokonaan irti politiikan vaihtoehtojen ja elämänpoliittikan jälkimodernista sotkusta, vaikka etäisyys merkkien ja saastuttamisen keskuksista antaisivatkin tilaa ”kolmannelle” ekopolitiikan tilalle pohjoisessa.

Edellä Itämeren rannikkokaupunkien koululaisten tekstien tulkinnassa esitelty retorisen tekstitulokinnan menetelmällinen malli, poliittisten tilojen ja identiteettipoliittikan analyysitapa, voisi olla korrekti ja adekvaatti myös Arktisen tekstikorpusten avaamisessa. Barentsin meren maista, Kana-

dasta, Yhdysvalloista, Islannista, Japanista ja Kiinasta kerättävien kouluaineiden lukutapaa kuvaava intentio ja arktisen ja globaalien suhdetta problematisoiva tutkimusongelma: miten nuoret kirjoittavat itsensä sisään pohjoista ja sen heijastelemaa globaaliorientaatiota koskevaan kielipeliin ja poliittiseen tilaan? Minkälaista koherenssia tai turbulenssia on huomattavissa nuorten kirjoittajien retorikoissa ja identiteettipolitiikassa kun nuoret kirjoittavat pohjoisen ekologiasta, vastustajista ja ristiriitojen aiheuttamasta polarisaatiosta? Merkitsevätkö nämä argumentaatiotavat uudenlaista tulkintaa ajatellen nuorten kansalaisuuden universaalimpaa ymmärtämistä, toimijasuhteita ja muutosmahdollisuutta kohti globaalia siviiliyhteiskuntaa?

Lähteet

- Appadurai, A. (1990) Disjuncture and difference in the global cultural economy. - In Anttonen, Pertti (1997) Monikulttuurisuus ja suomalainen identiteetti. Teoksessa Pirkko Pitkänen (toim.) Näkökulmia monikulttuuriseen Suomeen. Edita: Helsinki.
- Bauman, Zygmunt (1998) Globalization. The Human Consequences: New York.
- Beck, Ulrich (1999) Mitä globalisaatio on? Virhekäsityksiä ja poliittisia vastauksia. Tampere: Tammer-Paino.
- Beck, Ulrich (1997) Kinder der Freiheit: Wider das Lamento über den Wertefall. - In Beck (ed.) Kinder der Freiheit. Frankfurt am Main: Suhrkamp (Edition Zweite Moderne).
- Brox, Ottar (1972) Strukturfascismen och andra essäer. Lund: Berlinska Boktryckeriet.
- Derrida, Jacques (1994) Spectres of marx. New York. Routledge.
- Gadamer, H.-G. (1986) Wahrheit und Methode. Grundzüge einer Philosophischer Hermeneutik.
- Heininen, Lassi (1999) Pohjoisen ulottuvuus Suomen ulkopolitiikassa. - Kosmopolis 1/1999.
- Hannerz, U. (1992) Cultural Complexity: Studies in the Social Organisation of Meaning. New York: Columbia University Press.
- Heiskanen, Ilkka (1998) Globalisaatio länsimaisen kulttuurin oikeuttamisena ja todellisuuden kuvauksena. - In Kivikuru-Kunelius (Ed.) Viestinnän jäljillä. Näkökulmia uuden ajan ilmiöön. Juva:WSOY.
- Huntington, Samuel P. (1993) "The Clash of Civilizations." - Foreign Affairs: Summer 1993.
- Huntington, Samuel p. (1996) "The West - Unique, Not Universal." - Foreign Affairs: November/ December 1996.
- Isaksson, Pekka (1997) Saamelaiset kansakunnan rakentamisen marginaalissa. - Kosmopolis 27:3/1997.
- Jameson, Fredric (1992) The Geopolitical Aesthetic. Cinema and Space in the world system. Bloomington: Indiana University Press.
- Jukarainen, Pirjo (1998) Missä on rauhan ja turvallisuudentyysija? - Kosmopolis 1/1998.
- Knuutila, Seppo (1994) Tyhmän kansan teoria. Näkökulmia menneest tuevaan. Suomalaisen kirjallisuuden Seura: Helsinki
- Massa, Ilmo (1994) Pohjoinen luonnonvalloitus. Suunnistus ympäristöhistoriaan Lapissa ja suomessa. Tampere: Gaudeamus.
- Paakkunainen, Kari (1999) (Ed.) Arviointitutkimus ja nuoriso. Tulosvastuusta dynaamiseen nuorisotoimintaan. Nuorisotutkimusverkosto ja Nuorisotutkimusseura: Julkaisuja 8/99. Helsinki:Hakapaino.
- Patomäki, Heikki (1998) Kriittisten teorioiden haaste: rauhantutkimus kohti uutta vuosisataa. - Kosmopolis 1/1998.
- Pieterse, J.N. (1995) Globalization as Hybridization. - Featherstone-Lash-Robertson (ed.) Global modernities. London: SAGE.
- Rushdie, Salman (1997) Europe's Shameful Trade in Silence. New York Times. February 15.
- Smith, Anthony, D. (1995) Nations and Nationalism in a Global Era. Polity Press: Cambridge.
- Schmitt, Carl (1942) Land und Meer. Eine weltgeschichtliche Betrachtung. Stuttgart:Klett-Cotta.
- Shapiro, Michael, J. (1997) Discourses of Globalisation. Manuscript sent to Kosmopolis magazine (of the Society for Peace Studies): translation copy from the editorial board.
- Soysal, Y. (1997) Identity, rights, and Claims-making: Changing dynamics of citizenship in postwar Europe. - paper presented in Third European Conference of Sociology. Colchester, UK.
- Väyrynen, Raimo (2001) Globalisaatiokritiikki ja kansalaisliikkeet. Gaudeamus. Tammer-Paino Oy.

- Waara, Peter (1996) Ungdom i Gränsland. Umeå: Boréa Bokförlag.
- Wallis, Brian (1994) Selling nations: International Exhibitions and Cultural Diplomacy. Sherman, D.J.-Rogoff, I. (ed.) Museum Culture. London. Routhledge.
- Young, Oran R. (1985-86) The Age of Arctic. - Foreign Policy vol 61/1985-86.

YK:n mahdollisuudet globalisaatiofoorumina

Unto Vesa

Topelius kirjoitti vuonna 1875 ilmestyneessä Maamme-kirjassaan kuvatessaan Napoleonin sotien jälkeistä tilannetta:

...uusi aika on sellainen, että kaikkien kansojen onni tai onnettomuus liittyy läheisesti yhteen; tuskinpa on niin unohdettua maan kolkkaa, tuskin niin pientä torppaa kaukana Suomen saloilla, etteivät suuren maailman tapahtumat niihinkin koskisi.

Mielestäni tässä lainauksessa on ytimekkäästi kiteytettynä globalisoitumisen ydin, keskinäisriippuvuudesta juontuva maailman kaikkien kolkkien kohtalonyhteys. Topelius opetti oikein kädestä pitäen, miten 'meriliikenne, kauppa ja tietojen välitys' sitoo omaa maatamme yhteyteen muiden maiden kanssa ja arveli tämän tulevan 'vuosi vuodelta lisääntymään'. Nykymaailmaa talous (kauppa, investoinnit, pääomaliikkeet), kommunikaatio (liikenne, tiedonvälitys, vuorovaikutus) ja politiikka (ml. 'sodan ja rauhan kysymys') sitovat yhteen kiinteämmin kuin koskaan aikaisemmin.

Oma lähtökohtani suhtautumisessa globalisaatioon on siis, että se on väistämätön ja jo pitkään historiallisesti jatkunut prosessi, jolla on sekä myönteisiä että kielteisiä seurauksia. Viimeisten vuosien aikana laadullisen mullistuksen on tuonut nimenomaan uusi informaatioteknologia, erityisesti internet, se että tuo Topeliuksenkin mainitsema 'tietojen välitys' toteutuu reaaliajassa.

Globalisaation suurimpiin riskeihin kuuluu talouden hallitsevuus ja vahvojen valta. Sen suurimpiin mahdollisuuksiin kuuluu aito 'maailmankylä' ja ihmiskuntapolitiikka, se Topeliuksen visio, jonka mukaan on 'Jumalan viisas järjestys, että maat ja kansat toisiaan tarvitsevat'. Kansainvälisen yhteisön haasteena ja velvollisuutena on löytää poliittisen hallinnan keinot, joilla globalisaation nurjat puolet ja riskit – markkinoiden ylivalta ja vahvojen oikeus – saadaan kuriin ja joilla sen tarjoamat mahdollisuudet – kansojen ja kulttuurien vuorovaikutus, oppiminen ja ihmiskunnan 'yhteinen hyvä' – voidaan saavuttaa. Tässä artikkelissa tarkastelen, missä määrin Yhdistyneet Kansakunnat voi tarjota välineitä globaaliin poliittiseen hallintaan (global governance), mitkä ovat sen vahvuudet, mitkä rajoitteet, miten se on muuttunut ja miten sen ehkä pitäisi edelleen muuttua, jotta se parhaalla mahdollisella tavalla voisi toimia niin keskustelun kuin toiminnankin foorumina.

YK:n tarjoamat mahdollisuudet globalisaation keskustelu- ja toimintafoorumina on luonteva tarkastelun kohde kahdestakin syystä. Ensinnäkin, YK on nykyisellään lähes universaali järjestö. Perustamisvaiheessa mukana oli vain 51 valtiota, mutta nyt lähes kaikki; ulkopuolella oleva Sveitsikin on mukana lukuisissa YK-järjestelmän erityisjärjestöissä ja ohjelmissa. Merkittävä hyppäys kohti universaalisuutta otettiin jo 1960-luvulla kun siirtomaavallasta vapautuneet Afrikan ja Aasian valtiot saivat paikkansa järjestössä. Jo tuolloin niiden mukaantulo muotoili uusiksi YK:n asialistan. Taloudellisen ja sosiaalisen kehityksen ongelmat eli ihmiskunnan enemmistölle tärkeimmät kysymykset nousivat YK:ssakin etualalle. Samoin 1970-luvulla YK:n jäsenmaiden enemmistön toiminta Uuden kansainvälisen talousjärjestyksen puolesta ilmensi halua muuttaa kansainvälistä kauppaa ja tulojakoja kehitysmaiden kannalta oikeudenmukaiseen suuntaan. Toinen merkittävä YK:n toimintamahdollisuuksien piirre on se, että sen tehtäväalue jo peruskirjankin mukaan kattaa lähes kaiken ihmiskunnan kehitykseen vaikuttavan: politiikan, talouden, ihmisoikeudet, kansainvälisen oikeusjärjestyksen. Yli puolen vuosisadan aikana järjestö on myös ottanut uusia tehtäviä, kun tilanne on sitä vaatinut.

YK perustettiin pelastamaan tulevat sukupolvet sodan vitsaukselta, mutta peruskirjan laatijat olivat kyllin kaukonäköisiä myös oivaltamaan, että tämä edellyttää ihmisoikeuksien kunnioittamista, ”kaikkien kansakuntien yhtäläisiä oikeuksia”, sellaisten olosuhteiden luomista ”joiden vallitessa oikeudenmukaisuutta voidaan pitää yllä” sekä ”sosiaalista kehitystä ja parempien elämisen ehtojen aikaansaamista vapaammissa oloissa”. Juuri siitä on kysymys nykyisinkin, kun pohditaan globalisaation poliittisen hallinnan tavoitteita.

On aina ollut tavanomaista puhua YK:n kriiseistä, mutta sen toiminnan tarkastelu alueittain osoittaa selvästi, että järjestö on joka saralla kokenut sekä onnistumisia että epäonnistumisia. Sotia ei ole pystytty lopettamaan, mutta useat selkkaukset on pystytty ainakin jäädyttämään ja moniin on löydetty poliittiset ratkaisut. Maailman köyhyyttä ei ole poistettu, mutta edistyminen taloudellisen ja sosiaalisen kehityksen sektorilla on ollut huomattavaa. Ihmisoikeuksia loukataan edelleenkin eri puolilla maailmaa, mutta puolen vuosisadan aikana YK on ratkaisevasti lujittanut ihmisoikeuksien normijärjestelmää sekä valvonta- ja sanktiomahdollisuuksia. Kansainvälinen oikeusjärjestelmä on lujittunut aivan olennaisesti.

Tärkeintä YK:n toiminnan arvioinnissa on ottaa huomioon, että sen onnistumiset ja epäonnistumiset eivät ole ratkaisevasti riippuvaisia ainoastaan YK-koneistosta itsestään vaan sen jäsenvaltioista, niiden poliittisesta tahdosta tai tahdon puutteesta hyödyntää YK:n tarjoamia mahdollisuuksia. Kriitikkojen esittämät syytökset YK:n ’tehottomuudesta’, ’byrokraattisuudesta’ ja ’kalleudesta’ ovat kaikki pääkysymysten kannalta harhaanjohtavia; globaaliin tehtäviinsä nähden YK on halpa järjestö; sen vuosibudjetti on samaa suuruusluokkaa jonkin suurkaupungin palokunnan tai sinfoniaorkesterin kustannusten kanssa.

YK:n suurimmat ongelmat juontuvat siitä, että sitä ei ole ’päivitetty’ tähän aikaan, käyttäkäsemme tietokoneajan kieltä. Rauhasta ja turvallisuudesta vastaavan pääelimen, turvallisuusneuvoston, kokoonpano heijastaa toisen maailmansodan loppuvaiheen voimapolitiittisia suhteita. Japani, Saksa ja merkittävimmät kehitysmaat eivät ole saaneet pysyvää paikkaa neuvostossa – vaikka lähes kaikki myöntävät tällaisen muutoksen välttämättömyyden, koska ei ole löydetty poliittista yhteisymmärrystä uuden kokoonpanon kokonaisuudesta. Monet keskustelevat turvallisuusneuvoston rakenteesta ’demokratiaongelmana’, mutta mielestäni kysymys on enemmänkin oikeudenmukaisuus- ja tehokkuusongelmasta; mukana eivät ole valtiot, joilla peruskirjan logiikan mukaan kuitenkin pitäisi olla keskeinen vastuu rauhan ja turvallisuuden ylläpitämisestä.

Toinen suurimman suuruusluokan ongelma on se, että niin kattava kuin peruskirja tehtävämäärittelyltään 56 vuotta sitten olikin, ympäristöongelmaa ja -politiikkaa siinä ei ole mukana: sitä ei tuolloin tiedostettu. YK:n asialistalle kansainväliset ympäristökysymykset nousivat vasta Tukholman ympäristökokouksen myötä 1970-luvulla. Tästä myöhäisestä agendalle noususta on se seuraus, että ympäristöpolitiikalle ei ole järjestön kokonaisrakenteessa sellaista pääelintä, joka sillä pitäisi olla, kun ajatellaan ympäristökysymysten merkittävyyttä nimenomaan koko ihmiskuntaa koskevana ongelmana. Ympäristöohjelma UNEP kärsii tehtäviinsä nähden liian vähäisistä voimavaroista ja myös päämajansa sijainnista. Kioton ilmastosopimuksen tämänhetkinen tilanne – maailman voimakkaimman valtion kieltäytyessä vahvistamasta sitä – osoittaa, että tässäkin kysymyksessä perimmältään kiikastaa poliittisen tahdon puutteesta.

Kolmas suuri haaste YK:lle myös globaaliongelmien käsittelyssä on luontevan työnjaon rakentaminen sen ja alueellisten järjestöjen välille. Peruskirjan laatijat painottivat kyllä alueellisten sopimusten ja järjestelmien merkitystä, mutta tässä suhteessa on vielä paljon tehtävää. On monia kysymyksiä, jotka voidaan alueellisilla järjestelyillä hoitaa tehokkaammin, mutta on suotavaa, että YK:lla

säilyy seuranta- ja ohjailumahdollisuus: rauhan ja turvallisuuden ylläpitämisen osalta se on kansainvälisen oikeusjärjestyksen kannalta välttämättömyys.

Ja neljäs YK:nkin kohtaama haaste liittyy kansalaisyhteiskuntien ja hallitusten vuoropuhelun järjestämiseen. Peruskirja alkaa usein lainatulla toteamuksella, jonka mukaan ”Me Yhdistyneiden Kansakuntien kansat” olemme asetettujen päämäärien toteuttamiseksi – hallitustemme edustajien välityksellä - perustaneet YK:n. Tietysti muotoilu on osaltaan retoriikkaa, mutta alleviivaa perimmältään aivan oikeutetusti, että myös YK:n legitimiteetti, oikeutus, lepää viime kädessä ”kansojen tahdon” varassa. Kysymys on siitä, mitä se järjestön toimintatapojen kehittämässä voisi käytännössä tarkoittaa. YK on perustamisestaan lähtien kuitenkin ollut suvereenien valtioiden järjestö; ”kansat” ovat silläkin foorumilla puhuneet hallitustensa kautta. Mutta mitä keskeisemmälle sijalle kansalaisyhteiskunnat ovat kansainvälisessä kehityksessä nousseet – mikä ilmenee erityisesti hallituksista riippumattomien niin kansallisten kuin kansainvälistenkin järjestöjen määrän valtaisana kasvuna – sitä tärkeämmäksi on noussut kysymys, miten kansalaisyhteiskunnan edustus ja kuuleminen olisi järjestettävä.

Itse asiassa YK ja sen erityisjärjestöt ovat tässä suhteessa olleet tiennäyttäjiä. Kansainvälisessä työjärjestössä työnantaja- ja tekijäjärjestöt ovat hallitusten rinnalla kolmikantayhteistyössä, UNESCO:ssa mitä moninaisimmilla kansalaisjärjestöillä on oma säädely asemansa, samoin Talous- ja sosiaalineuvostossa. Turvallisuusneuvoston ja yleiskokousten suhteen sovittuja mekanismeja sen sijaan ei pitkään aikaan ollut. Erityisistuntojen ja -konferenssien myötä tämä on kuitenkin muuttunut. Uudelle vuosituhannelle siirryttäessä keväällä 2000 järjestetty ”We the Peoples Millennium Forum”, johon osallistui 1350 edustajaa yhteensä yli tuhannesta kansalaisjärjestöstä, oli tässä suhteessa merkkipaalu. Hyväksymällään julistuksella ja toimintaohjelmalla se asetti tavoitteet syksyn 2000 alussa kokoontuneelle valtioiden ja hallitusten päämiesten Millennium-huippukokoukselle. Pääsihteerin laatima raportti järjestön edessä olevista haasteista palveli kumpaakin kokousta. Kokonaisuutena arvioiden kansalaisjärjestötason dokumentti on radikaalimpaa ja räväkämpää tekstiä kuin hallitusten hyväksymä.

Pelkästään YK:n web-sivuilla vierailemalla saa selkeän kuvan aikojen muuttumisesta; järjestö haluaa todella rakentaa aiempaa paremmin toimivat yhteydet kansalaisjärjestöihin. Pääsihteerin Kofi Annan on puhunut NGO-vallankumouksesta. Webbisivuilla on lukuisia erilaisia linkkejä kansalaisjärjestöihin ja muihin kansalaisyhteiskunnan edustajiin.

Nykyinen pääsihteerin on kiinnittänyt erityistä huomiota myös kansainvälisten suuryritysten saamiseksi vuoropuheluun YK:n kanssa. Arvostelijat ovat pitäneet tätä YK:n heikkouden merkinä – olihan järjestöllä aiemmin monikansallisia yrityksiä tutkiva keskus, jossa korostui pikemminkin valvova ote. Mielestäni pääsihteerin lähestymistapa on kuitenkin oikea. Jos halutaan saada poliittiseen hallintaan ongelmat, joiden katsotaan olevan seurausta taloudellisen globalisaation yhdestä keskeisestä piirteestä eli monikansallisten yritysten roolista maailmantaloudessa, kaupassa ja investoinnissa, on välttämätöntä että YK valtioiden välisenä järjestönä on valmis vuoropuheluun näiden monikansallisten yritysten kanssa yhtä lailla kuin kansalaisjärjestöjenkin kanssa.

Riittävätkö nykyiset vuoropuhelun foorumit ja kanavat? Onko YK:sta tehokkaaksi foorumiksi globalisaation ongelmien käsittelylle? Ei varmastikaan nykyisellään. Järjestön pitäisi päivittyä nykyyhetkeen, mikä siis edellyttää turvallisuusneuvoston reformia, kunnan infrastruktuuria ja voimavaroja ympäristöpolitiikalle, universaalien ja alueellisen tason toimivaa työnjakoa sekä valtioiden ja kansalaisyhteiskuntien tason aidon dialogin turvaavia mekanismeja. Tähän kaikkeen tarvitaan poliittista tahtoa eli siis sitä, että kaikki hallitukset näkevät etujensa mukaiseksi vahvistaa monenkeskistä yhteistyötä. Unilateralismi tai globaalien kysymysten monopolisoiminen suurvalloille tai rikkaille val-

tiolle tai alueellinen eristäytyminen omiin oloihin ovat kaikki tendenssejä, jotka heikentävät YK:n toimintaedellytyksiä kaikissa niissä globaaleissa kysymyksissä, joita sen peruskirjankin mukaan pitäisi käsitellä ja joiden yhteistä käsittelyä globalisaatio edellyttäisi. Viime kädessä on totta, mitä vanhassa YK-iskulauseessa väitetään: ”If you don’t use it, you will lose it”. Lisääntyvän keskinäisriippuvuuden maailmankylässä kansainvälisellä yhteisöllä ei pitäisi olla sellaiseen varaa.

Institutionaalisuus ja osallistuminen

Tapio Kuure

Ihmiset, kansakunnat ja kansalaisyhteiskunta

Keskusteltaessa osallistumisesta YK:n kontekstissa vertailevaa näkökulmaa on hyvä hakea sekä Euroopan Unionista valtioiden välisenä kaupallisena ja poliittisena liittymänä että Suomesta kansallisvaltiona. Kaikilla kolmella tasolla voidaan havaita saman tyyppisiä toimijoita kuitenkin eri tavalla painottuneina. Keskeisenä käsitteellisenä erotteluna voidaan pitää vanhaa ja tuttua erottelua valtio – kansalaisyhteiskunta ja talous/tuotanto/markkinat. Käsitteistä kansalaisyhteiskunta on epämääräisin, mutta ehkä juuri siinä mielessä mielenkiintoisin ja poliittisin.

Yhdistyneet Kansakunnat (United Nations) viittaa käsitteenä johonkin laajempaan kokonaisuuteen kuin kansallisvaltio ja YK:n yhteydessä puhutaankin mielellään ihmisten tai kansojen (people) yhteistyöstä. Käytännössä kansallisvaltion suvereniteettia ei ole kuitenkaan koskaan asetettu YK:n yhteydessä kyseenalaiseksi vaan keskeisenä toimijana ovat olleet kansallisvaltiot. Itse asiassa YK:n jäseneksi pääseminen on ollut osa kansallisvaltioksi tunnustautumista. Euroopan Unioni, jonka nimi jätettiin suomentamatta ehkä sen vuoksi että sanalla ”Liitto” olisi ollut liian voimakas konnotaatio edesmenneeseen ”Sovjet Unioniin”, on puolestaan suvereenien kansallisvaltioiden liitto, jonka yhteydessä valtion suvereniteetti on useampaan otteeseen asetettu kyseenalaiseksi.

Kansalaisjärjestöjen merkitys monikansallisessa yhteistyössä

Sekä YK:ssa että EU:ssa kansalaisyhteiskunnan merkitystä on pidetty tärkeänä ja sen toimintakyvyn varaan lasketaan paljon. Kansalaisyhteiskuntaa käsitellään keskeisesti NGO:n kontekstissa (Non-Governmental-Organisations). NGO jätetään monien muiden poliittisten käsitteiden ja iskulauseiden tapaan suomalaisessa puheessa usein kääntämättä – osin ehkä siksi että ”rekisteröity yhdistys” tuntuu liian arkiselta ja retorisesti heikolta. YK:n yhteydessä NGO-apparaattia on pidetty jo järjestön perustamishetkestä lähtien tärkeänä, koska sen avulla on ajateltu helpoimmin päästävän valtioiden välisestä yhteistyöstä ruohonjuuritasolle. Kriittisissä arvioissa linkit YK:n New Yorkin päämajasta ruohonjuuritasolle eivät ole kuitenkaan vuosien saatossa kovin kehittyneet, joten kansalaisyhteiskunnan toinen, ihmisten arkipäivä, jää myös näiden organisaatioiden ulottumattomiin. Asian voisi ilmaista myös siten, että organisaatioiden lobbauskyvystä New Yorkissa ruohonjuuritaso ei ole välttämättä aina hyötynyt muualla maailmassa. Demokratiaongelma ja oligarkian rautainen laki on tuttu jokaiselle organisaatiolle vapaat kansalaisjärjestöt mukaan lukien. Kansalaisjärjestöjen rooli on selvästi kahtalainen eli toisaalta ne nähdään osallistumisen välineinä, toisaalta taas kansalaisten hallinnan (*governance*) välineinä. YK:ssa kansalaisjärjestöjen vahvuusalueina ovat globaalit kysymykset ja järjestöjen roolin arvioidaan kasvavan jopa suuremmaksi kuin kansallisvaltioiden rooli juuri näissä kysymyksissä.

Euroopan Unionissa kansalaisjärjestöjen funktio komission näkökulmasta on integroiva. Järjestöjä tarvitaan luotaessa uutta eurooppalaista ylikansallista tapaa elää ja toimia Euroopaksi määritellyllä alueella. Kytkeä EU:n institutionaaliseen poliittiseen organisoitumiseen on ilmeinen. Kansalaisjärjestöt nähdään osana kansalaisten hallintaa ja niille delegoidaan kansalaisten integraatioon liittyviä tehtäviä ”empowerment” retoriikan saattelemana mm. sosiaalipoliittisten ja nuorisopoliittisten ohjelmien kautta. Kansalaisjärjestöt muodostavat kuitenkin hyvin kirjavan joukon organisaatioita, jotka ovat enemmän tai vähemmän organisoituneita, osa poliittisia osa taas pelkästään yhteiskunta-

politiikan jollakin lohkolla toimivia hyväntekeväisyys ja vapaaehtoisorganisaatioita, mikä on hyvä pitää mielessä.

Kansallisvaltiossa kuten Suomessa ns. vapaiden kansalaisjärjestöjen volyymi on EU:n myötä epäilemättä kasvanut. Erityisesti ESR:n kautta rahoitetuissa hankkeissa kansalaisjärjestöjen osuus on ollut merkittävä. Järjestöjen kyky vastata uuteen tilanteeseen perustuu suomalaisen yhdistystoiminnan pitkään traditioon ja osaamiseen. Suomalaiset ovat hyvin nopeasti omaksuneet kansainvälisen NGO-puheen, joka on korvannut aikaisemman valtiokeskeiseen ajatteluun ja linjaorganisaatioon perustuneen puoluepuheen.

Vapaiden kansalaisjärjestöjen suhde puoluepolitiikkaan ja valtionhallintoon

Nykyisessä puheessa kansalaisjärjestöistä oleellista on se, että puhettavan ulkopuolelle suljetaan usein poliittiset puolueet ja ay-liike, joilla molemmilla on kuitenkin kansalaistoiminnasta pitkät perinteet. Uloslukkaminen syynä voi tulkita olevan politiikan ja ay-toiminnan ammatillistuminen. Puolueiden valtiollistuttua ja niiden tultua osaksi valtionhallinnon järjestelmää yhä useamman nuoren puoluepoliittisen toiminnan pontimena on ammatti. Samalla tavalla kun nuori joukkuepelaaja panostaa ja kiinnittyy organisaatioon ammatin toivossa, myös nuori poliitikon alku tekee vastaavat uhraukset. Molemmissa tapauksissa harrastelijat panostavat muihin, itselleen tärkeämpiin asioihin, mutta seuraavat kyllä peliä mielenkiinnolla ja pitävät oman joukkueensa puolta.

Vapaa kansalaistoiminta eroaa poliittisesta puolue-toiminnasta lähinnä siten, että sitoutumisen ja värin tunnustamisen aste on pienempi. Taloudellinen kytkentä valtioon tai julkiseen hallintoon ei sen sijaan ole välttämättä vähäisempi. Tilanne ei tältä osin ole Suomessa uusi, minkä voi havaita lyhyestä vilkaisusta Suomen valtion byrokratiaan. Suomen valtionhallinnon historiassa yhtenä kulminaatiopisteenä voidaan pitää 1970-luvun alkua. Tuolloin viimeisenä laajana kokonaisuutena valtionhallinnossa opetusministeriö alkoi saada nykyisen muotonsa ja valtionhallinnon keskeinen byrokratia oli tältä osin valmis vuosikymmenien rakennustöiden jälkeen. Byrokratia ulkopuolelle jätettiin ns. välillinen valtionhallinto, jolle valtio delegoi joitakin julkiselle hallinnolle kuuluvia tehtäviä. Näitä tehtäviä hoitamaan osoitettiin yksityisiä yhdistyksiä (*private acengies*). Yksityiset yhdistykset on näin nähty mahdollisena osana toimeenpanokoneistoa ja hallinnointia.

Vapaiden kansalaisjärjestöjen näkeminen ainutlaatuisen vapaina toimijoina on osin harhaa. Niiden talous perustuu usein julkiseen tukeen tai erityisesti urheilujärjestöjen kohdalla myös yksityiseen sponsorointiin. Kuitenkin täytyy muistaa, että itse arkinen aherrus vaatii kansalaisten palkatonta ja vastikkeetonta ja vapaaehtoista työtä huomattavia määriä. Seuraava varaus on tehtävä vapaaehtoistyön käsitteeseen. Vapaaehtoistyön käsite vaihtelee huomattavasti kulttuurista toiseen. Esimerkiksi anglo-saksinen käsitys vapaaehtoistyöstä on suomalaista huomattavasti laajempi. Käsite *voluntary-organisation* voi pitää sisällään palkkatyötä, kunhan organisaatio ei tuota voittoa (*non-profit organisation*). Usein tällainen yhdistys voidaan perustaa julkisen organisaation kylkeen viemään läpi jokin EU:n ohjelman rahoittama projekti ja projektin lakattua myös yhdistys lakkautetaan. Myös näissä organisaatioissa toimivien henkilöiden tavoitteena voi olla ammatti ja usein ne toimivatkin täysin ammatillisin tavoittein tavanomaisilla työmarkkinoilla. EU:n Valkoista kirjaa valmisteltaessa yksi keskeinen nuorten vaatimus on ollutkin hyväksyä nämä työt henkilökohtaiseksi meriitiksi ja kvalifikaation merkiksi. Vapaaehtoisorganisaation etuina on joustavuus ja kyky päästä ihmisten arkipäivään. Ne toimivat erinomaisina operatiivisina yksikköinä jäykän linjaorganisaation ohessa.

Kansalaisjärjestöt yhteiskuntapoliittisina ja poliittisina toimijoina

Vapaiden kansalaisjärjestöjen merkitys EU:ssa on enemmän yhteiskuntapoliittisempi kuin YK:ssa, jossa keskustelua leimaa globaali poliittisuus. EU:n nuorisopoliittisen valkoisen kirjan valmistelussa esiin nousseet teemat ovat suomalaisittain katsottuna hyvin tavanomaista yhteiskuntapoliittikkaa, joka voidaan tiivistää käsitteeseen nuorten elinolot. Kyseinen käsite määrittelee Suomessa keskeisesti vuoden 1995 nuorisotyölakiin kirjatun käsityksen nuorisopoliittikan sisällöstä. YK:ssa globaalin ulottuvuuden mukanaan tuoma tematiikka perustuu sen sijaan perustavampiin ongelmiin kuten lukutaito, köyhyys, nälkä, terveys (AIDS). Osaltaan varmaan tästä syystä nuorisoasioiden käsittely YK:ssa on ollutkin poliittisesti helpompaa kuin EU:n Valkoisen kirjan prosessissa, jossa kirjan status viittaa yhteiskuntapoliittisiin toimenpiteisiin valtioiden budjettien tasolla.

Sekä EU:ssa että YK:ssa kansalaisjärjestöjen toiminta vaatii koordinoivia organisaatioita, jotka perustavat omat toimistonsa lobbausta varten ja joiden toiminta alkaa saada tavanomaisen puoluetoiminnan tai etujärjestötoiminnan piirteitä. Edustuksellisen demokratian sijasta kansalaisjärjestöt painottavat suoraa vaikuttamista enemmän kuin tavanomaisessa puoluetoiminnassa, mutta kytkevät poliittiseen puoluekenttään ja kansallisvaltioiden apparaattiin on selvästi olemassa. EU:n sisäiset institutionaalisen vaikuttamisen keinot ovat aina viehättäneet eurooppalaista nuorisoa. On mielenkiintoista havaita, että ns. 68-sukupolven ulkoparlamentaarisen opposition muutamaiset aktiivit (entisessä Länsi-Saksassa ns. Ausserparlamentarische Opposition, APO) tekivät jo varhaisessa vaiheessa myönteisen arvion EU-parlamentista, johon Vihreät omana ryhmittymänään lähtivät mukaan monien vaiheiden kautta. EU:ssa ei siis omaksuttu ulkopuolisen opposition roolia. Kansalaisjärjestöjen rooli kaiken kaikkiaan on vaikuttanut kehittävältä, integroivalta ja jopa hallinnoivalta roolilta enemmän kuin opposition roolilta viime aikoihin asti. EU:n nuorisopoliittisen valkoisen kirjan valmisteluprosessissa vuosina 2000-2001 oli mielenkiintoista havaita, että siinä missä puolueet aikaisemmin kohdistivat vaatimuksensa valtioon, kansalaisjärjestöt kohdistavat vaatimuksensa Euroopan Unioniin ja ennen kaikkea komissioon. Joissakin yksittäisissä puheenvuoroissa EU:lta vaadittiin lähes tulkoon viikoittaista taskurahaa. Tämä ei sulje pois sitä, että kansalaisjärjestöjen rooli voi olla kriittinen. Kriittisyys on kuitenkin ollut luonteeltaan rakentavaa kriittisyyttä, joka ei ole juurikaan asettanut itse järjestelmän legitimiisyyttä kyseenalaiseksi. Järjestöjen toiminta EU:n ja YK:n yhteydessä on ollut yhtä ennustettavaa kuin poliittisten puolueiden, jolloin niiden kanssa on mahdollista toimia vakiintunein tavoin. Järjestöjen toiminnan ennakoimattomuus ja kriisialttius (mellakoiminen ja järjestäytymättömät mielenosoitukset) ovat liittyneet muihin foorumeihin, ennen muuta maailmankauppaan ja ns. globalisaatioprosessiin. Kansalaisjärjestöjen viholliskuvissa päärooli on maailmankaupan toimijoilla.

Vapaiden kansalaisjärjestöjen toiminta YK:ssa

YK:n aktiivisuus nuorisopoliitikassa voidaan paaluttaa muutamaan vuosilukuun. Vuonna 1985 YK vietti teemavuotenaan Kansainvälistä Nuorisovuotta. Kymmenen vuotta sen jälkeen vuonna 1995 juhlittiin teeman vuosipäiviä ja YK:n yleiskokous hyväksyi nuoriso-ohjelmakseen asiakirjan nimeltä World Programme of Action for Youth to the Year 2000 and Beyond. Ohjelmassa esitettiin yhteiskuntapoliittinen kehys (policy framework) ja käytännön suuntaviivoja kansallisille toimijoille sekä kaavailtiin kansainvälisen tuen mahdollisuuksia parantaa nuorten elinoloja eri puolilla maailman. Ohjelmassa identifioitiin 10 keskeistä toimenpiteiden kohdetta (kasvatus/koulutus, työllisyys, nälkä, köyhyys, terveys, ympäristö, huumeet, nuorisorikollisuus, vapaa-ajan käyttö, tytöt ja nuoret naiset sekä osallistuminen). YK:n historian ensimmäinen nuorisoministereiden kokous pidettiin Lissabonissa vuonna 1998 (World Conference of Ministers Responsible for Youth), jossa nuoriso-

ohjelmaa arvioitiin.²⁰ Vuoden 1998 ministerikokousta luonnehti osaltaan sosialistisen maailmanjärjestelmän romahtamisen jälkeinen tilanne. Kylmän sodan jälkeen YK:ssa on kyetty nostamaan nuorisopolitiikan asialistalle teemoja, joista aikaisemmin oli vaiettu tai jätetty liian politisoituneina asioina käsittelemättä. Arvion esitti John Langmore (Director of the Division for Social Policy and Development of the UN Department of Economic and Social Affairs). Hän ei kuitenkaan varsinaisesti nimennyt tilanteen mahdollistamia uusia teemoja vaan totesi niiden näkyvän jo Lissabonin asialistalla. Uusi tilanne näyttää vahvistaneen vapaiden kansalaisjärjestöjen asemaa YK:n nuorisopolitiikassa ja nyt suunnitteilla oleva ministerikokous vuodelle 2003 vahvistanee sitä entisestään. Parhaillaan sekä EU:ssa että YK:ssa haetaan aktiivisesti kansalaisjärjestöjen tapaa osallistua keskusteluihin ja tuoda oma panoksensa yhteisöjen kehittämiseen. Syy on ilmeisen yksinkertainen. Vapaat kansalaisjärjestöt näyttävät olevan paras nähtävissä oleva organisatorinen muoto, millä kansalaisten ylikansallinen osallistuminen saadaan aikaiseksi. Unohtaa ei sovi kansainvälistä puoluetoimintaa ja ay-liikkeen kansainvälisen toiminnan muotoja. Niiden ongelmana on kuitenkin kansalaisten integroimisen, hallinnoimisen ja osallistumisen näkökulmasta ammatillisuus, joka ei tue ruohonjuuritason toimintaa. Niiden toiminta keskittyy enemmän itse järjestelmän sisälle ja poliittisen hierarkian huipulle vaikuttaen sitä kautta kansalaisten arkipäivään, selkeimpänä esimerkkinä mm. ay-liikkeen keskustelu lapsityövoiman käytöstä.

Kansalaisyhteiskunta, markkinat ja hyvinvointivaltio

Viimeaikainen kehitys viittaa siihen, että kolmikannan yhteiskuntapoliittisesti vaitelias osa markkinat on yhä enemmän kiinnostunut olemaan näkyvillä yhteiskuntapoliittisessa keskustelussa. Symbolien ja merkkien yhteiskunnassa politiikan tekeminen on näyttäytymistä, minkä merkkitietoinen tuotantoelämä on omaksunut jo poliitikkoja aikaisemmin. Liian pitkä irtiotto kansalaisyhteiskunnasta ja poliittisesta järjestelmästä merkitsee yhteyden menettämistä kuluttajaan ja kulutuskykyiseen yksilöön, joka lopulta on kaiken toiminnan ehto. Elämmekin parhaillaan ennen näkemätöntä valtion, kansalaisyhteiskunnan ja markkinoiden symbioosia, jonka tiivistymistä informaatioteknologia tukee. Keskustelun mediavälitteisyys ei ole pelkkää negatiivista yksilöotteista stereotypisointia vaan se antaa lisäedellytyksiä parhaimmillaan yksilön poliittiselle toiminnalle. Helsingin Sanomat 11.6.2001 kuvasi lyhyessä artikkelissaan YK:n yleiskokouksen puheenjohtajan Harri Holkerin keskustelua yhdentoista suomalaisen lapsen kanssa. Keskustelu liittyi maailmanlaajuiseen kampanjaan lasten oikeuksien puolesta ja se organisoitiin suoran New Yorkin ja Helsingin välisen videoyhteyden avulla. Puheenjohtaja Holkeria tenttasivat 12–16-vuotiaat suomalaiset koululaiset, keskusteluyhteys oli suora ja osa vastauksista selvästi vaillinaisia kuten tavanomaiseen keskusteluun kuuluu. Keskustelu oli osin harjoitus mukana olleelle 16-vuotiaalle Kaisa Korpelalle, joka pääsi näin harjoittelemaan seuraavaa koitostaan, eli kysymyksen esittämistä YK:n yleiskokoukselle New Yorkissa. Kysymyksessä ei ole pelkkää informaatioteknologialla kikkailu vaan artikkelissa ilmeni 16-vuotiaan kyky elää kuin kotonaan IT-yhteiskunnassa. Hän ei ole vietävissä vaan toteaa, että ”olen aika tyytyväinen saamaani vastaukseen, vaikka eihän Holkeri voi kertoa vapaasti, mitä ajattelee, kun on tuossa asemassa”. Lisäksi hän aikoo kysyä YK:n yleiskokoukselta ”... onko lapsien kuunteleminen pelkkää retoriikkaa, vai aiotaanko meitä todella kuunnella”. (kursivointi, TK)

Sukupolvikokemusta painottavalle sosiologialle, joka on tottunut jakamaan sukupolvet vuosikymmenen mittaisiin pätkiin, samainen lehti antaa mielenkiintoista pohdittavaa. Otsikolla ”Ikuinen idealisti pysyy liikkeessä” esitellään kansanedustaja Kimmo Kiljusen 50-vuotispäivää.

²⁰ Suomen edustajana toimineen OpM:n nuorisoyksikön päällikön Olli Saarelan puheenvuorossa tuotiin tuolloin esille suomalainen laaja nuorisopolitiikan käsite (Press Release SOC/4470 YOUTH POLICIES, EMPOWERMENT, EMPLOYMENT DISCUSSED AT LISBON WORLD CONFERENCE)

Ilmenee, että 50-vuotias Kiljunen sai huomata olleensa Maailmanpankin parlamentaarikkokokouksessa Prahassa eri puolella barrikadia tyttärensä kanssa. Kansanedustaja Kiljunen toimi kokouksen puheenjohtajana ja Riikka-tytär kehitysmaiden velkojen anteeksiantamista vaativana mielenosoittajana. Sukupolvien välinen kuilu ei näytä kovin syvältä. Poliittisella keskustelulla yhteiskunnassa on epäilemättä tilaa silloin kun saman perheen aamiaispöydästä toinen lähtee puheenjohtajaksi kokoukseen ja toinen mielenosoittajaksi. Molempien ryhmittymien matkakustannusten korvauksiin osallistuivat suomalaiset veronmaksajat, mistä Prahassa mielenosoittajien osalta käytiin kylläkin arvokeskustelu Helsingin kaupungin valtuustossa. Hyvinvointivaltion syli on leveä, mikä on useamminkin kerran nähty mielenosoituksissa, jossa järjestyspoliisi tarjoaa mielenosoittajille pamppua ja koululaitos lämpimän yösjän. Verrattuna keskieurooppalaiseen poliisiin pitkään pamppuun ja Ruotsin poliisin ratsuväkeen, vanha ”nokialainen nuorisohjaaja” eli lyhyt pamppu pitää poliisin lähellä kansaa ja keskusteluyhteys säilyy.

EU:n nuorisopoliittisen valkoisen kirjan valmistelun aikana kerätty suomalainen aineisto osoittaa, että suomalaiset nuoret pyrkivät puolustamaan suomalaista hyvinvointivaltiotaan pohjoismaisesta kontekstista käsin. Suomalainen nuori identifioituu EU:n kontekstissa pohjoismaisen hyvinvointivaltion puolustajana ja erityisen merkillepantavaa on negatiivisen suomalaisen itsemäärittelyn puuttuminen. Euroopan Unionin nuorisopolitiikan tasolla nuoret näkevät kysymysten liittyvän toisaalta nuorten elinoloihin ja niiden parantamiseen. Samalla Eurooppa näyttäytyy kuitenkin rajattuna territoriona, jonka rajoittuneisuutta pelätään. Kansalaisjärjestöjen merkitys juuri globaalien ongelmien tuomisena poliittisella asialistalla on tälle aikakaudelle (kylmän sodan jälkeinen aikakausi) ominainen asia. YK:n merkitys poliittisen keskustelun foorumina on tässä suhteessa epäilemättä kasvamassa.

Summaus

Nuorten osallistuminen kansainväliseen, globaaliin poliittiseen keskusteluun ja toimintaan voi tapahtua useissa eri rooleissa ja eri konteksteissa. Toiminnan muodot yltyvät yksilön suorasta vaikuttamisesta kansalaisjärjestötoimintaan ja toimintaan itse instituutioiden sisällä. Toiminnan muodot ja tavat ovat joustavia lähtien fragmentaarista lyhyistä päättyen systemaattiseen kokopäivätoimintaan globaalilla tasolla. Valtion, kansalaisyhteiskunnan ja markkinoiden symbioosi muodostaa poliittisen toiminnan kontekstin globaalilla tasolla. Symbioosia tukee nykyinen informaatioteknologia ja toiminnan mediavälitteisyys korostaa näyttäytymisen politiikan yhä kasvavaa merkitystä.

Loppukommentit

Tätä kirjoitettaessa EU:n huippukokous Göteborgissa on juuri päätynyt mielenosoituksiin. Se mitä eniten pelättiin toteutui. Lehtitietojen mukaan taitamaton ruotsalainen poliisi ja pieni mielenosoittajien vähemmistö kykeni järjestämään kaaoksen, joka välitettiin joukkotiedotusvälineiden avulla ikoniksi vapaasta kansalaistoiminnasta. Mielenosoittajien poliittiset vaatimukset eivät löytäneet tietään ainakaan suomalaiseen mediaan vaan kamerat keskittyivät kommandopipoihin ja katukiviin. Aamulehden 18.6. tietojen mukaan poliisiin ampumista luodeista kriittiseen tilaan joutunut nuori mies on Göteborgin lähialueella asuvan hyvinvoivan lääkäriperheen poika. Rauhallisesti sujuneet 25 000 mielenosoittajan hyvin organisoidut ja pitkään suunnitellut marssit eivät Suomen uutiskynnystä ylittäneet.

Mitä todella tapahtui ja mitä media esittää on tietysti kaksi eri asiaa. Yksi totuuden laji poliittisessä elämässä tiivistyy kuitenkin lauseeseen ”Niin on, jos siltä näyttää”. Median kuvan mukaan kansalaisjärjestötoiminta näyttää kaaokselta ja tämän mukaan tullaan varmaan toimimaan. Rauhanomaisten kansalaisjärjestöjen kyky irtisanoutua anarkistisista väkivaltaisista ryhmittymistä epäilemättä aktualisoituu, mihin antoi viitteitä jo ulkoministeri Tuomiojan lausunto Attack-liikkeen toimintaperiaatteista. Toisaalta valtioiden järjestyksenpito ja väkivaltakoneisto tulee tehostamaan toimintaansa, mikä merkinnee väkivaltaisten ryhmittymien identifioimista, henkilöiden nimeämistä ja liikkumavapauksiin puuttumista. Sekä EU:n että YK:n kontekstissa tapahtumat eivät merkinne kansalaisjärjestöjen toiminnan uudelleen arvioimista. Ne ovat edelleenkin ainoa toimiva linkki kansalaisten arkipäivän ja poliittisten instituutioiden välillä. Toimivan demokratian edellytyksenä on niiden sanoman kuuleminen ja niiden toiminnan ottaminen vakavasti. Mikäli anonyymeiksi jäävät huppupäiset mielenosoittajat ja pleksinsä taakse anonyymiksi jäävät poliisit kykenevät kaventamaan julkisen tilan vartioiduksi julkiseksi tilaksi, menetetään paljon siitä, mitä eurooppalainen kaupunkikulttuuri on kyennyt vuosikymmenien saatossa luomaan. Julkinen tila on poliittisen elämän elinehto.

Merkille pantavaa on nykyaikaisen informaatioteknologia osuus sekä tapahtumien organisoinnissa että jälkipuinnissa. Internet muodostaa vahvan ja käyttökelpoisen vastajulkisuuden, jolla uusia versioita tapahtumista saadaan piirrettyä reaaliajassa – kaikki ei olekaan enää sitä, miltä se aluksi näytti. Kyseessä ei ole kuitenkaan pelkkä vastajulkisuus vaan uusi keskustelu- ja organisaatiokulttuuri. Göteborgin kokouksen jälkeen Suomen ulkoministeri Tuomioja on aktiivisesti keskustellut omilla verkkosivuillaan tapahtumista. Ministeri Tuomiojan tapa käyttää sähköistä verkkoa politiikan tekemisen välineenä on tärkeä osa politiikkaa – ei lajissaan ainoa, mutta tällä hetkellä ehkä näkyvin. Muun muassa EU:n nuorisopoliittisen valkoisen kirjan valmistelussa kävi ilmi, että suomalaiset nuoret näkevät verkon ja sähköpostin keskeisinä ja helpoimpina tapoina saada äänensä haluamansa poliittisen henkilön kuultavaksi ja tätä kautta vaikuttaa yhteiskunnallisiin asioihin.

Lähteet

Aamulehti 17.6.2001.

Helsingin Sanomat 11.6.2001.

Kuure, Tapio (2000): White Paper on the Youth Policy of the European Union – Report on Discussion with Finnish Youths. (http://europa.eu.int/comm/education/youth/ywp/reports/report1_fi.pdf)

Pentikäinen, Antti (2000): Creating Global Governance. The Role of Non-Governmental Organizations in the United Nations. Helsinki: Finnish UN Association.

United Nations(1995): Press Release GA/9036 GENERAL ASSEMBLY ADOPTS PROGRAMME FOR YOUTH TO YEAR 2000

United Nations (2000) : Press Release SOC/4470 YOUTH POLICIES, EMPOWERMENT, EMPLOYMENT DISCUSSED AT LISBON WORLD CONFERENCE.

United Nations (1998): Press Briefing PRESS CONFERENCE ON WORLD YOUTH MEETINGS.

Väyrynen, Raimo (2001): Globalisaatiokritiikki ja kansalaisliikkeet. Helsinki: Gaudeamus.